ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

İÇİNDEKİLER

AYDA BİR ÇIKAR

SAYISI 25 KURUŞ

ÜLKÜ'NÜN DİLEĞİ

ÜLKÜ geçen sayısile üçüncü yılına girdi. ÜLKÜ ona yazanların ve onu okuyanların mecmuasıdır. ÜLKÜ bütün Türk münevverliğinin olmak istiyen mecmuadır. Onu bu isteğinde muvaffak etmek onu okuyanların ve ona yazanların ülküsü olmalıdır. ÜLKÜ'yü okuyan onu başkalarına işkilsiz tavsiye edebilir; çünkü ÜLKÜ kâr için çıkmıyan mecmuadır. ÜLKÜ'ye yazan onu başkalarına işkilsiz tavsiye edebilir; çünkü ÜLKÜ yazanlarına şahsi menfaat temin etmiyen mecmuadır.

ÜLÜK'yü okumak ve toplamak her Türk münevveri için lâzımdır. ÜLKÜ'yü iki senedir takib etmiş olanlar bunu bilirler.

ÜLKÜ'yü okuyanlar ve ÜLKÜ'ye yazanlar, ÜLKÜ'yü yayınız!

"ÜLKÜ" nün sayıfaları inkılâblarımızı yaymıya yarıyacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek bütün yazılara açıktır. "ÜLKÜ"-ye yazı yazanlara para verilmez.

Neşrolunmıyan yazılar geri yollanmaz.

"ÜLKÜ" ye paralı ilân konmaz. Yalnız memlekete inkılâb ve kültür sahasında hizmet eden eser ve işlerin ilânları parasız neşrolunur.

"ÜLKÜ" nün bir sayısının fiyatı — ilâveli veya ilâvesiz — yirmibeş kuruştur.

"ÜLKÜ" nün yıllık abone fiyatı 2 5 0 kuruştur. Yalnız ilk mekteb muallimleriyle Üniversite ve her derecedeki mektebler talebeleri için abone fiatı 175 kuruştur.

"ÜLKÜ" nün altı sayısı bir cilt, iki cildi bir yıllıktır. Mecmuaya ancak yıllık abone yazılır ve her aboneye yıl başından mecmua gönderilir. Yalnız hesabları mali yıla bağlı resmi daireler bu kayitten müstesnadır.

İmtiyaz sahibi: Nusret Köymen; Umum neşriyatı idare eden Necibali Küçüka. Ankara'da Ulus Basım Evinde basılmıştır.

Sayı: 26
Cilt: 5
Nisan 1935

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

YENİ KARŞILIKLAR KILAVUZU

İ. NECMİ DİLMEN

BU AY içinde gazetelere verilen yeni karşılıklar kılavuzu, dil devriminin başlı duraklarından biridir. Dil araştırma kurumu, iki buçuk yıllık araştıramalrının verimleri arasında en canlılarını bu kılavuzu ortaya koyabilmek vargısına vermişti. Bugün artık bu çalışmanın ilk yemişini vermesi bütün Türk ileri atılışları gibi, gene büyük Önder ATATÜRK'ün yol göstericiliği ile olmuştur.

Kılavuz çalışmalarına kısa bir bakış:

1933 martında, tam iki yıl önce, Önder dil kurumunu kendi yüksek başkanlığı altında toplamış, onlara şöyle bir yönerge (1) vermişti:

Yazı dilinde hergün dilimizde dolaşan yabancı kökden gelme sözlere öztürkçe karşılıklar aramak..

Bu yol üzerinde başlanan çalışma, ilk önce (Büyük dil anketi) dediğimiz adımla kendini gösterdi. (Kamusu Türkî) taranarak içinden toplanan 1500 e yakın arabca ve farsça söz, liste liste gazetelerde basıldı ve bütün yurddaşlardan bu sözleri karşılıyabilecek türkçe sözler arayıp bulmaları istendi.

Uluğ Önderin kutsal elile açtığı her yola seve istiye giren, Türk ulusu, büyük ve içten bir istekle bu ankete de kendini verdi. Herkes bildiğini ortaya döktü.

O yılın yazında her yandan gelmiş, toplanmış karşılıklar göz önüne alınarak (karşılıklar kılavuzu) yapılmasna girişildi (2).

Tarama çalışmaları ve tarama dergisi:

İş biraz ilerleyince görüldü ki yalnız yurdun ötesinden berisinden gel-

(1) *Yönerge = direktif*

(2) *Bu ilk hazırlığın verimi (Türk Dili) bülteninin 6 ıncı sayısında basılmıştır.*

miş önerge (3) lerle bu kılavuzu - istenilen tümlük ve eksiksizlikle - başa çıkarmıya yol yoktur. Dilin bir çok ana kaynakları vardır ki anketle ortaya dökülmüş değildir. Onlarda yazılı sözleri bulmak için de, ilk önce onları tersine çevirmek, oralardaki türkçe sözlerin arapça, farsça hangi sözleri karşılıyabileceğini belirtmek gerektir.

Bu anlaşılınca, işin yeni bir yüzüne daha girilmiş oldu: Yurdun her yanından derlenerek kuruma gelmiş olan 125.000 kadar derleme fişi ile, dilimizin varlıklarını içlerinde saklayan basma ve yazma kitaplardan 150 kadarı, dilcilerimizin çalışkan elleriyle - yabancı sözlere karşılık bulma bakımından - taratıldı. Bu taramanın verimi de (Osmanlıcadan türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi) adını taşıyan izer (4) oldu.

(Tarama dergisi), bu kaynaklarda bulunan Türk sözlerini - aralarında bir ayırdım gözetmiyerek - karşılıyabilecekleri yabancı sözler sırasile ortaya dökmüştü. Derginin bu bakımdan değeri pek büyüktür. Bugünün ve yarının dil araştırıcıları dergiyi kendi araştırmalarında bir başlangıç, bir dayanak gibi kullanacaklardır.

Dergiden kılavuza geçerken:

Ancak, bir bilim kaynağı olmak üzere ortaya konan dergi, yazı yazacak olanların kullanması bakımından çok işe yarar bir kılıkta değildir. Dergide bulunan karşılıklar içinden en uygun, dile en yatkın, anlaşılışı en kolay olanlarını seçmek, her yazarın elinden gelecek bir iş değildir.

Dergiyi bir daha süzerek bunlardan seçilecek karşılıkları bir (kılavuz) da toplamak, ikinci Türk dili kurultayının beğendiği çalışma programının en başlı adımı idi. Kurultaydan sonra dergiye her yandan gelen düşünceler bir araya getirilerek bütün karşılıklar arasından sıkı bir seçim yapılma işine girişildi.

(Karşılıklar kılavuzu) için kurulan çalışma koluna kurumun genel özeği (5) üyelerile (6) birlikte, ülkenin yazı ve bilim işlerinde tanınmışlarından da birçoğu katıldı. Böylelikle geniş ve sıkı bir çalışma yolu tutuldu.

Etimoloji araştırmalarının verimi:

(Karşılıklar kılavuzu) yapılırken, yalnız karşılık toplama yolundaki derleme ve tarama işlerinin değil, etimoloji çalışmalarının verimi de gözönüne alınmıştır.

Kurumun etimoloji kolu, Türk tarihi çalışmalarının doğurduğu bir tez üzerinde çalışıyordu: Türk dilinin, bütün ileri dillere; Türk kültürünün, bütün yeryüzü kültürlerine ana kaynak olduğu tezi..

Buradan işe başlıyan etimoloji kolu, İndo-Öropeen ve Semitik denen dil bölümlerinin Ural - Altay ardası-

(3) Önerge = teklif
(4) İzer = eser
(5) Genel özek: = umumi merkez
(6) Üye = aza

nın (7) kaynağı olan türkçeden kopuşmuş olduğunu gösterir birçok tanıtları (8) toplamıştı. Bunlardan birçoğu, dilimizde yabancı sanılan söz - lerden bir takımının ana kökü gene türkçe olduğunu ortaya koyuyordu. Bunları yabancı sanmamız iki yüzden olmuştu:

1 — Arab ve fars sözlerinin eski yazarlarımızca çok değerli, hele a - rabcanın bayağı kutsal sayılması.

Bu yüzdendir ki en açık türkçe sözlerde bile bir araplık bulmak ona tüzünlük (9) vermek sayılmıştı. Başı sarıklılar kendilerine seyyid adı vermek ve başlarına yeşil sarık sarmak için yalvaç (10) soyundan geldiklerini ileri sürdükleri gibi, Türk sözlerinin de Arap soyundan geldiğini söy - lemekten bir kıvanç duyarlardı.

2 — Bir takım Türk sözlerinin arap ve fars dillerine giderek, o dillerin söz yaratma yollarına uymuş ol - ması.

Her dil gibi, arap ve fars dilleri de içlerine aldıkları yabancı sözleri yuğurarak kendi dillerinin söz üretme gidişine benzetirler. Bugünkü Arapların fransızca sous-officier sö - zünü alarak bundan (sevazif) diye bri söz uydurmaları, bunun en yeni bir örneğidir.

İşte uzak bir geçmişte arap ve fars dillerine kök salan Türk sözleri de o dillerce böyle benimsenerek ardalanınca (7), biz onu yabancı sanmışızdır.

İki çalışmanın kılavuzda birleşmesi:

Etimoloji araştırmaları, dilimizde kullanılan ve yabancı sanılan sözlerden bir takımının türkçe kökünden geldiğini ortaya koyunca, önümüzde yeni bir ışığın parladığını gördük: demek karşılığını bir türlü bulama - dığımız birtakım sözleri türkçede başka bir sözün karşılıyamaması, dilimizin yoksulluğundan değil, o yabancı sandığımız sözün kökü türkçe olmasından imiş!

Kılavuz çalışmaları sırasında böyle bir takım sözlerin türkçe kökünden kopuştuğu anlaşılınca, bunları doğrudan doğruya benimsemek yolu tutulmuştur. Ancak bunun için, benimse - nilen sözün dilde yaygın bir başka karşılığı olmamak, o söz kendisi okuma yazma bilmezlere kadar yayılmış olmak gibi köksel (11) şartlar da göz önünde tutulmuştur.

Bir yandan, iki yıldanberi aranıp taranarak bulunmuş karşılıklar, öte yandan da etimoloji çalışmalarının türkçeliğini ortaya koyduğu sözler, (karşılıklar kılavuzu) nda buluşmuş ve birleşmiştir.

Kılavuz çalışmaları mekanizması:

Kılavuz çalışmalarında, ilk önce türkçe karşılığı konmak gereken an -

(7) Arda = Aile, familya
(8) Tanıt = delil
(9) Tüzünlük = asalet
(10) Yalvaç = peygamber

(7) Ardalanmak = ailelenmek
(11) Köksel = esasî

lam (12) lar üzerinde durulmuştur. Arap ve fars dillerinden alınarak osmanlıcada kullanılan sözler arasında birçokları vardır ki kendi dillerinde anlattıkları düşüncelerden ayrılarak başka bir deyim (13) almışlardır. Bunların bugünkü ileri dillerde hangi anlamları (12) karşıladıkları belirtilmek gerektir.

Dilimize girmiş arap ve fars sözlerinden bir takımları da vardır ki anlattıkları düşünceler başka başka değildir. Nitekim "bahr, derya, lücce„ sözlerinin hepsi de düzce "deniz„ demektir.

İşte bu bakımlardan her bir sözün düz varlığı değil, anlattığı düşünce göz önüne alınmıştır. Bunun için de günün ileri dilleri arasında en çok bilinen bir tanesi, fransızca, ele alınarak, dilimizdeki yabancı sözler fransızcada karşıladıkları anlama vurulmuştur.

Karşılığı konacak sözler, bu ölçü ile ölçüldükten sonra, her bir sözün türkçede ne yolda söylenebileceği üzerinde sıkı araştırmalara girişilmiştir.

Bu araştırmada, dil anketinin verimleri, tarama dergisindeki sözler, derginin yanlışını düzeltmek, eksiğini tamamlamak üzere gelmiş fişler göz önüne alındığı gibi türlü dil kaynaklarından ve etimoloji araştırmaları ürünlerinden de (14) elden geldiği kadar asığlanılmıştır. (15)

Bunca özenlerle (16) başarılan kılavuzu ilk önce gazetelerle çıkarır-ken, dil araştırma kurumu, bunun üzerine bir sonuncu anket daha yapmayı düşünmüştür.

---

(12) Anlam = mefhum
(13) Deyim = ifade
(14) Ürün = mahsul
(15) Asığlanmak = istifade etmek
(16) Özen = itina

T. D. ARAŞTIRMA KURUMUNUN BİLDİRİĞİ

Türk Dili Araştırma Kurumu Başkanlığından:

1.— Türk Dili Araştırma Kurumu, bütün ulusal varlıklar gibi, türk dilinin kurtuluş hareketinin de yaratıcısı olan, eşsiz ve Ulu Önder

ATATÜRK'e

tükenmez saygılarını sunmağı ilk borç bilir,

2. — Türk Dili Araştırma Kurumu, Tarama Dergisini bastırıp yaydıktan sonra, bütün yurddaşlardan şu üç soruda bulunmuştu:

a) Yabancı kelimeler için Dergide gösterilenlerden başka türkçe karşılıklar hatırlıyor musunuz?

b) Dergide gösterilen karşılıklarda yanlışlık görüyor musunuz?

c) Dergide gösterilen karşılıklardan hangisini en uygun ve dile en yatkın buluyorsunuz?

Dil kurtuluş hareketine ulusumuzun ne kadar candan ilgilendiğini gösteren en parlak tanıt, bu sorukların üzerine Türk Dili Araştırma Kurumuna iki yüz bine yakın cevab gelmiş olmasıdır.

Bu cevablar ayrı ayrı,

a) Katma fişleri,

b) Düzeltme fişleri,

c) Seçim fişleri,

halinde sıralanmıştır.

Aynı zamanda Etimoloji kolumuz, yabancı dillere geçen türk kökleri hakkında araştırmalarına da devam etmiştir.

3. — Türk Dili Araştırma Kurumu, bundan sonra bir

(KARŞILIKLAR KILAVUZU KOLU)

kurmuş ve elinde bulunan bütün dosyeleri ona vermiştir.

23/12/1934 denberi devam eden bu çalışmaların verimini yurddaşlara sunuyoruz.

4. — Kılavuz kolu bu çalışmalarında Tarama Dergisinde bulunan yabancı sözlere tek karşılık koyma yolunu tutmuştur. Yalnız birkaç anlama birden ayrılmış olan sözlerde her anlam için ayrı karşılık vardır. Dergide olmıyan arabça ve farsça sözlerden (Kamusu Türki) de bulunanlar da Kılavuza alınmıştır.

Osmanlıcada bulunan yabancı terimlerden, kullanma dilinde çok yaygın olmıyanlar, kılavuza alınmıyarak Terim Kamusunu yapmakta olan kolun bölüklerine bırakılmıştır.

Çalışmalar arasında, Tarama Dergisi başta olmak üzere birçok dil kaynakları göz önünde tutulmuştur. Bunlardan en belli başlıları şunlardır:

1 — Şemsettin Sami'nin Kamusu Türki'si,

2. — Ahmed Vefik Paşa'nın Leh-

çei Osmanî'si,

3. — Esad Efendinin Lehçet-ül-lûgat'ı,

4. — Muallim Naci'nin lûgati,

5. — Salâhi'nin lûgati,

6. — Asım'ın arabça kamus tercümesi,

7. — Asım'ın farsça Burhanı Katı tercümesi,

8. — Ferhengi Şuuri tercümesi,

9. — Kâşgarlı Mahmud'un Divanü lûgat-it-türk'ü,

10. — Ebuhayyan'ın Elidrak lilisan-il-etrak'i,

11. — İbnümühenna lûgati,

12. — Şeyh Süleyman'ın Çağatay lûgati,

13. —Hüseyin Kâzım'ın Büyük Türk Lûgati,

14. — Radloff'un türk lehçeleri lûgati,

15. — Wilhelm Thomson'un Orhon âbideleri,

16. — Fransızca Larousse ve Littré lûgatleri ile Fransız Akademisi lûgati,

17. — Redhouse lûgati,

18. — Bianchi lûgati,

19. — Pavet de Courteille'in Şark Türkçesi lûgati,

20. — Oscar Bloche'un (Dictionnaire étymologique de la langue française) i,

21. — Paul Rouaix'nin (Dictionnaire des idées suggérées par les mots) su,

22. — B. Lafaye ve A. Sardou'nun fransızca sinonim lûgatleri,

23. — Kluge'nin alman iştikak lûgati,

24. — Sachs Villatte'in fransızca-almanca lûgati,

25. — Walde'nin lâtin dilinin iştikak lûgatiyle İndo-Cermen dillerinin mukayeseli lûgati,

26. — Feist'ın Got dilinin iştikak lûgati,

27. — Horn'un yeni fars iştikakının esası,

28. — Holder'in eski Kelt söz haznesi,

29. — Yunan dilinin büyük iştikak lûgati ile başka lûgatleri,

30. — Verbitski'nin Altay - Aladağ türk lehçeleri lûgati,

31. — Poppe'nin Mongol dilinin pratik dersliği,

32. —Pekarski'nin şimdiye kadar taranmamış olup türk kelime kökleri için en zengin bir kaynak olan (3000) den artık sayfalı Yakut lûgati,

33. — B. Keresteciyan'ın (Dictionnaire étymologique de la langue turque) ü.

Bütün bu izerlerden başka Türk Dili Araştırma Kurumunun şimdiye kadarki çalışmalarından söz karşılıkları ve türk söz kökleri üzerine elde edilmiş verimler de gözden kaçırılmamıştır .

Türk Dili üzerine yapılan araştırmaların bir büyük kolu da dilimizih pek eski ve pek zengin bir ana kaynak olduğunu ortaya koymuştu. Başka dillere geçmiş ve o dillerde değerli sözler kurmağa yaramış olan öz türkçe söz kökleri ayrı ayrı irdelenmiş, bunlardan gerekli olanları, bugün kullanıldıkları işlenmiş şekiller altında, dilimizin öz

malı oarak alınmıştır. Türk Dili Araştırma Kurumu, bunlar hakkında uzmanlarımızın irdellerini gazetelere verecektir.

Doğrudan doğruya uygun ve kolay sözler için, dilimizin bilinen söz köklerinden türkçe önekler ve soneklerle sözler yapılmıştır.

Ötedenberi kullanılmıyan bu gibi karşılıkları iyice belirtmek için bunların fransızcaları da gösterilmiştir.

Herhangi harfin kelimeleri çıktıktan sonra, gene bir takım eksiklikler kalmış olursa, bunlar, hep bir araya toplanarak, en sonra bir ulama listesiyle gazetelere verilecektir.

5. — Bugünden başlıyarak (ULUS) gazetesinde çıkacak olan Kılavuz sözleri için daha uygun bir karşılık bulabilen yurddaşların bir ay içinde kendi önergelerini Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Kâtibliğine göndermelerini dileriz.

Bu yazılar kısa ve açık olmalıdır. Dil işine yardım edecek olanlara kolaylık olmak üzere, bildiriğimizin altına, bir örnek konulmuştur. Başlıca şart yeni bir karşılık gösterilmektir.

Yeni karşılıklar gazetelerde çıktıktan sonra, kitab şeklinde de basılacaktır.

25 Mart 1935

Türk Dili Araştırma Kurumu Başkanı

Erzincan Saylavı

SAFFET ARIKAN

Kurum = Müessese
Bildiriğ = Beyanname
Soru = Sual
İlgilenmek = Alâkalanmak
Tanıt = Burhan
Anlam = Mânâ
Terim = Istılah
İzer = Eser
Uzman = Mutahassıs
İrdel = Tetebbu
Önerge = Teklif
Ulama = İlave

Osmanlıca . . . . . . kelimesine Kılavuzda . . . .
karşılığını uygun (yahut: yeter) görmüyorum.
Sebebi: (kısaca) . . . .
. . . . .
Önergem şudur: . . . . . (1)

İmza

---

(1) Burada bir önerge gösterilmiyen yazılar üzerine bir şey yapılamıyacaktır.

S A N A Y İ L E Ş M E

TÜRKİYENİN SANAYİLEŞME İŞİ

* * *

TÜRKİYENİN sanayileşme hareketini iki büyük ve esaslı safhaya bölmek mümkündür. Birinci safhada sanayileşme hareketini, devletin yüksek himayesi altında tamamen hususi teşebbüsler temsil ediyordu. Teşviki sanayi kanunu ve bunun verdiği muafiyetler ve diğer devlet himayeleri hususi teşebbüse sınaî işlerde serbest inkişaf imkânı veren bir hava yaratmak gayesinden mülhemdi. Bu safhaya Türkiye sanayiinin liberal inkişafı devri ismini verebiliriz.

1923 senesinden evel Türkiyede mevcud olup Teşviki sanayi kanunudan istifade eden sınaî müesseselerin sayısı 342 idi. 1923 den sonra teşekkül etmiş müesseselerin sayısı 1087 ye baliğ oluyordu. 1933 senesinde neşredilen sınaî istatistiğe göre müessese adedi 1932 de 1473 den 1933 de 1397 ye inmiştir.

Sanayi şubeleri	1932	1933
I — Ziraat, hayvanatı ehliye ve av mahsulâtı sanayii	651	614
II — Nesiç sanayii	351	335
III — Kereste sanayii	134	115
IV — Maden, maden işleme, makine tamirat ve imalâtı sanayii	85	77
V — Kimya sanayii	76	54
VI — Muhtelit sanayi	48	68
VII — Kâğıt ve karton sanayii	41	41
VIII — Muhtelif sanayi	39	39
IX — Ebniye inşaatı sanayii	31	36
X — Sanayii istihraciye	17	18
Yekûn:	1473	1397

Fakat müessese adedi azalmakla beraber mevcud müesseselerin sermaye envestismanları ve imalâtları artmıştır. Bu suretle millî sanayide temerküze doğru bir hareket olmuştur. Sanayide 1932 senesine nazaran vuku bulan envestismanların tezayüt nisbeti yüzde 12.6 dır. 1932 de yatırılan sermaye mikdarı *55.882 bin* Türk lirası iken 1933 de *62.954 bin* Türk lirasına çıkmıştır. Her sanayi branşına isabet eden senelik vasati enves-

tisman kıymeti 1932 de *37.937* Türk lirası iken, 1933 de *45.064* liraya çıkmıştır.

Sanayiin brüt imalâtı 1932 senesinde *137.927 bin* lira iken 1933 senesinde *154.326 bin* liraya çıkmıştır. Tezayüt nisbeti yüzde 11.8 dir.

Muhtelif sanayi branşlarının 1932 ve 1933 senelerinde brüt imalâtları şöyle inkişaf etmiştir.

Sanayi grupları	1932.	1933
Sanayii istihraciye	10.338.170	10.388.476
Ziraat, hayvanatı ehliye, balık ve mahsulâtı sanayii	74.692.631	91.422.428
Sanayii nesciye	20.723.557	20.911.590
Sanayii haşebiye	6.033.247	5.606.315
Kâğıt ve karton sanayii	1.923.947	2.288.788
Sanayii madeniye	4.235.392	3.475.280
Ebniye inşaatı sanayii	3.578.991	3.317.910
Sanayii kimyeviye	5.917.609	5.087.904
Sanayii muhtelite	8.898.967	8.494.611
Sanayii muhtelife	1.584.064	3.332.888
Yekûn:	137.927.475	154.326.190

Bu tablonun tetkikinden de anlaşılacağı üzere her iki senede de istihsalâtın yüzde ellisinden fazlası ziraat, hayvanatı ehliye ve saire sanayiine ,ondan sonra sanayii nesciyeye aid bulunmaktadır. 1933 senesinde ziraat, hayvanatı ehliye vesaire sanayii yüzde 22.3, kâğıt ve karton sanayii yüzde 18.9, muhtelif yüzde 11.0 derecesinde tezayüd göstermiştir.

1932 senesinde beher müesseseye *93.637* lira vasati istihsal kıymeti isabet ederken 1933 de müessese başına vasati istihsal kıymeti *110.469* liraya çıkmıştır. Mühim sanayi branşlarından ayrı ayrı sanayi şubelerini alırsak bunlarda imalâtın tezayüdünü daha iyi görürüz. Meselâ pamuklu sanayiinin imalâtı 1928 senesinde 2700 bin kilogram iken 1933 de 9.100 bin kiloya, yünlü sanayiinin 596 bin kilodan 2281 bin kiloya, ipekli sanayiinin 15 bin kilodan 94 bin kiloya, çimento sanayiinin 62 bin tondan 145 bin tona, deri sanayiinin 3349 bin kilodan 4360 bin kiloya, şeker sanayiinin 5 bin tondan 65 bin tona çıktığı görülür.

1928 senesi ile 1933 senesi arasında vasati olarak senede pamuklu imalâtı yüzde 30, yünlü imalâtı yüzde 31, ipekli imalâtı yüzde 49, çimento imalâtı yüzde 70, deri imalâtı yüzde 8, şeker imalâtı yüzde 19 artmıştır.

Millî sanayiin Türkiye hududları dahilinde coğrafî dağılışına gelince; teşviki sanayi müesseselerinin adet ve meşgul eşhas mikdarı itibarile her iki senede yüzde 34 ilâ 35 kısmı İstanbulda bulunduğu gibi yüzde 60 kısmı, İstanbul, İzmir, Bursa ve Balıke-

sir vilâyetlerinde temerküz etmiştir.

Millî istiklâli takib eden 11 sene zarfında millî sanayiin bu seri inkişafına rağmen memleketin sınaî cihazı gene kâfi derecede kurulamamıştı. Bunun başlıca sebebi de millî hususî sermayelerin daha şümullü bir inkişafa kifayet edecek derecede kuvvetli olmamasıydı. Bir taraftan millî sermayelerin kifayetsizliği, diğer taraftan millî sanayii süratle kurarak millî bütünlüğü kurmak endişesi devleti sanayi işlerine doğrudan doğruya müdahaleye sevketti. Devlet bir taraftan hususî teşebbüslerin iştirakile, diğer taraftan bizzat kendi teşebbüsü ile memlekette şimdiye kadar kurulamamış olan esaslı sanayi branşlarını bir program dahilinde kurmak işini üzerine almıştır. Bugün tatbik edilmekte olan beş senelik sanayi programı devletin bu yeni siyasetinin bir meyvasıdr.

II

Devlet, hazırladığı beş senelik sanayi programında ilk adımda ham maddesi memleket dahilinde mevcud olan sanayiin tesisini derpiş etmiştir. Bu sanayi şunlardır:

1 — Mensucat sanayii (pamuklu, kendir, yünlü)

2 — Maadin sanayii (demir, sömikok, kömür müştekkatı, bakır, kükürt)

3 — Sellüloz sanayii (sellüloz, kâğıt ve karton ,sun'î ipek)

4 — Seramik sanayii (şişe, cam ve porselen)

5 — Kimya sanayii (zaç yağı, klor, sudkostik, süperfosfat)

Şeker sanayii hâlen memleket ihtiyacını karşılıyacak şekilde kurulmuş olduğundan program harici bırakılmıştır.

Bu sanayii kurmak için ilk tahmin mucibince yatırılacak sermaye mikdarı takriben 44.000.000 liradır.

Hükûmet beş senelik sanayi programının tatbiki işini Sümer Banka tevdi etmiştir.

İş Bankası programın sömikok, cam ve şişe sanayii ile kükürt sanayiinin bir kısmını deruhte etmiştir. Bu üç fabrikanın temelleri geçen sene içinde derhal atılarak inşaata başlanmıştır

Hükûmet, bu muazzam ve tarihî işi muvaffakiyetle başarabilmesi için Sümer Bankın nominal sermayesini 20.000.000 liradan 62 milyon liraya çıkarmıştır. Bu suretle Bankanın lüzumlu olan malî membaı da temin edilmiştir. Devlet, bu maksat için beş sene müddetle her sene *6.000.000* lirayı bütçesinden ayırarak İktısad vekâletinin mes'uliyet ve nezareti altında Sümer Banka tevdi edecektir.

Sümer Bank beş senelik programın tatbikine ilk önce pamuklu ile kâğıd sanayiinin tesisinden başlamıştır. Bu cümleden olarak ilk temeli atılan fabrika Kayseri bez fabrikasıdır. Kayseriden sonra temeli 1934 teşrinisanisinin 20 sinde atılmış olan ikinci bez fabrikası Ereğli kombinasıdır. Üçüncü olarak da bu sene Nazillide bir fabrika ve onu takiben dördüncü büyük kombina kurulacaktır ki bu pamuklu fabrikaları sıra ile kaba ,orta

ve ince mal dokuyacalardır. Sümer Bankın mevcud fabrikalarından olan Bakırköy bez fabrikasının tevsi edilen kısmını hesaba katarak bu beş fabrika ile Türkiyenin pamuklu ihtiyacının aşağı yukarı yüzde sekseninin dahilden temini mümkün kılınmış olacaktır. Kayseri pamuklu kombinası önümüzdeki ağustos içinde faaliyete geçecektir.

Kurulmakta olan Kayseri bez kombinası yalnız Türkiye'nin değil, belki şark Avrupasının da en büyük ve modern tesisatlarından biri olacaktır. Fabrikanın girmen adedi 33, bin dir. 1100 otomatik dokuma tezgâhı bulunacak ve senede 30.000.000 metre bez dokuyacaktır. Senevî pamuk sarfiyatı 1.600.000 kilo yerli pamuktur. İzmit kâğıt fabrikası ise ,ilk adımda memleket kâğıt ihtiyacının yüzde ellisini verecetir. Bu suretle kâğıt mübayaası için her sene harice verdiğimiz dövizin nısfı tasarruf edilmiş olacaktır.

Diğer iki büyük pamuklu kombinasının (Nazilli ve dördüncü pamuklu fabrikaları) projeleri hazırlanmış, inşa ihalesi verilmek üzeredir. Bu fabrikaların 1935 teşrinievelinde faaliyete geçmeleri tasarlanmaktadır. Bu fabrikalar da Kayseriden sonra gelen büyük teşebbüslerdendir. Nazilli fabrikası 25.000 girmenle çalışacak ve senede 17.000.000 metre pamuklu dokuyacaktır. Senevî pamuk sarfiyatı 2.000.000 kilodan fazladır. Ereğli fabrikası 15.000 girmenle çalışacak ve senevî 7.000.000 metre bez dokuyacaktır. Her sene vasatî olarak 1.000.000 dan fazla pamuk sarfedecektir. Bu iki fabrika Kayseri kombinasından farklı olarak daha ince mal dokuyacaktır. Bu ilk üç büyük fabrikanın tesisinden sonra Türkiye tam bir pamuklu istiklâline kavuşacaktır, ki bunu programda beş sene zarfında tahakkuk ettirmek düşünülürken hakikatte en geç üç sene içinde başarılması mukarrerdir.

Türkiyede merinos yününden mamûl yün ipliği (kamgarn) fabrikası olmadığından yünlü kumaş fabrikaları yün ipliklerini hariçten ithal etmektedirler. Yünlü fabrikalarımız seneden seneye inkişaf ettiğinden iplik ithalâtımız da ayni nisbetlerde artmaktadır. Türkiyede merinosculuğu kârlı ve cazip bir iş haline getirmek ve millî fabrikaların ihtiyacını dahilden temin etmek maksadile program mucibince kurulacak olan kamgarn fabrikası bu sene sonuna doğru Bursada faaliyete geçecektir. Banka bu kamgarn fabrikası üzerindeki bütün tetkiklerini bitirmiş ve inşaat hazırlıklarına başlamıştır.

Bu sene Gemlik'te bir de sun'î ipek fabrikasının temeli atılacaktır ki, bu fabrika sun'î ipek istihlâkî bakımından memlekette bir tasarruf temin edeceği gibi tabiî ipeğin bizde de harcıalem bir meta olabilmesine yardım edecektir.

Bu sene bankanın en muazzam işini demir sanayii teşkil edecektir. Memlekette demir sanayiinin kurulması yalnız millî iktısat bakımından değil ayni zamanda millî müdafaa bakımından da çok ehemmiyetlidir. İstihsal vesaiti sanayiinden madut olan demir sanayiinin kurulması memleket

iktısadî bütünlüğünün bel kemiğini teşkil edecektir. Ayni zamanda tedi - ye bilânçomuzda mühim döviz tasarrufları da temin olunacaktır. Bankaca demir sanayii işi ile yakından meşgul olunmağa başlanmıştır.

Porselen sanayii işi ile bu sene meşgul olunacak ve 1936 da memle - ket ihtiyacını dahilden temin etmiş olacaktır.

Millî sanayileşmenin ilerlemesile kendisine geniş bir pazar bulacak o - lan kimya sanayiinin tesisi işi de 1936 da esaslı surette ele alınacaktır.

Sanayi inkişafımızın bu ikinci safhasında, sanayileşme işinde atılan adımlar, büyüktür ve Türkiyeyi yakın şarkın başta gelen sanayi memleketi yapacaktır.

FİZİK VE FELSEFE

Dr. SAİD ALİ

MODERN fiziğin çarpıştığı ve çok yeniliklere uğradığı saha Alman fizikçilerinden M. Plank'ın mikdar nazariyesi ile başlıyor. Bu âlimin isminin gazetelerde o kadar çok geçmediğinin sebebi de bu zatın kendisi için bir propaganda yaptırmamasından ileri gelmektedir. Yoksa şimdiki fizikte mikdar nazariyesine karşı gelecek diğer bir nazariye yoktur. Birkaç fizik âlimi bir arada toplansalar, Plankın mikdar nazariyesi üzerinde konuşmadan meclisi kapatmıyacaklarına emin olabiliriz. Bunun da sebebi nazariyenin fizik ilmi dahilinde kalmayıp, belki bütün insaniyetin büyük dimağlarını meşgul eden meselelerin halline, bu vakte kadar düşünülmeyen bir tarzda, girmesinden doğmuştur. Meselâ Kozalite kanunu, insanların iradeleri serbest midir, değil midir?Tabiatta hakiki kanunlar var mıdır? Hayvanların dimağ ve vücutlarını teşrih ederek hayat hakkında bir malûmat alabilir miyiz? Görüyoruz ki, hakikaten bu nazariye çok ehemmiyetli meselelerle uğraşıyor. Şimdi bu nazariyenin neden ibaret olduğunu araştıralım.

Burada fiziğin anlaşılmaz lisanında uzun uzadıya riyazî ifadeler yazacak değiliz, bilâkis çok sarih anlatmağa çalışacağız. Mikdar nazariyesi diyor ki: Kudret küçük kısımcıklardan yapılmıştır. Cisimlerin küçük kısımlardan yapılı bulundukları nazariyesini eskiden beri biliriz. Bu da atom nazariyesidir. Mikdar nazariyesi atomlar üzerindeki bilgimizi çok ilerletmeğe yardımcı olmuştur, ve atom dediğimiz kısımların da esas parçacık olmayıp, bunların daha küçük bünyelerden yapılmış oldukları anlaşılmıştır. Bu en küçük parçalar bize üç şekilde gözüküyorlar. Bunlara: Elektron, pozitron, nötron adı verilmiştir.

Şu halde kudretin kısımcıklardan doğduğu nazariyesinin de fevkalâde görülmesi icab ederdi. Fakat bu mikdar nazariyesi esasındaki parça hakikaten tuhaftır. Çünkü bu zerre yalnız kudret değildir. Belki kudret X zamandır ki ona Plank tesiri mikdarı diye isim vermiştir. Bu esasi kısımcığın içinde zaman olması bütün âlimleri şaşırtan bir mesele olmuştur. Ne için bu böyledir diye sorulan suale âlimlerin cevab vermedikleri görülünce, herkes hayrette kalmış ve fizik bilimi haricinde birçok insanlar da bu mesele üzerinde dimağlarını yormuşlardır. Fizik âlimlerinin halledemedikleri bir meseleyi bu ilimden haberdar olmıyanların halle kalkışmaları gayri tabii bir haldir. Planka bu mesele hakkında her taraftan gelen mektuplardaki düşünce-

lerin de çürük olduğu kolaylıkla isbat edilmiştir.

Mikdar nazariyesi ne münasebetle yukarda söylediğimiz calibi dikkat meselelerle alâkadar oluyor? Şimdi bunlar üzerinde düşünelim.

KOZALİTE

Bu kanun diyor ki: her bir hâdisenin bir sebebi vardır. Sebeb ve hâdise biribiriyle bağlıdırlar. Bu ne demektir? Her bir hâdisenin sebebcisi olduğunu nereden biliyoruz? Kozalitenin ne olduğunu birinci defa iyi tarif eden Hume'dir. "Eğer bir muayyen hâdiseden sonra her zaman ikinci bir muayyen hadiseye tesadüf edilirse, birincisi muhakkak ikincisnin sebebcisidir„ diyor. Plank tarifi ile de demek oluyor ki: biz birinci hadiseye tesadüf ettiğimiz zaman ikinci hadisenin muhakkak vukua geleceğini evvelden haber verebiliriz. Meselâ: bir fincanı bir yükseklikten düşerken görürsek onun muhakkak kırılacağını yere düşmeden evel söyliyebiliriz. Amma bu böyle mi?.. Fincan muhakkak kırılacak mı? Bu suale: "Eğer bu fincanın ne kadar kuvvet altında kırılacağını bilsek ve fincan düşerken ne kadar kuvvetle yere çarpacağını hesab edebilirsek, o vakit biz fincan düşerken, kırılır mı kırılmaz mı? sualine cevab verebiriz„ diyorlardı. Ve fincan yüksek yerden düşüp de kırılmazsa bunun sebeplerini yerin yumuşaklığına, düşme vaziyetlerine atfediyorlardı. Bilgi terakki ettikçe bu tesirlerin hepsini, evelden hesaplamak mümkün olduğuna inanıyorlardı. Geçen sene de fizikde Nobel mükâfatını kazanmış olan Heisenberg Plankın tesir mikdarı vasıtasile bir keşifde bulundu. Ve bu da Kozalitecilerin o imanlarını geri gelmemek üzere kırdı. Tecrübelerle tabiati - istediğimiz kadar aramak ve anlamak gayri kabil olduğunu Heisenberg isbat etmektedir. Yani tabiat bizim bilimimize bir hudud, bir yasak koymuş bulunuyor. Bu yasaktan geçmenin insanlar için kabil olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebebten dolayı o riyaziyeciler vasıtasile ikmal edilmiş Newton mihanik bünyesi sarsılmaya başlamıştır. Ve bilgi üzerinde çok vakit hükümran olan materyalism nazariyesi kökünden koparılmıştır. "Fincan düşerken bütün tesirleri bilirsek„ diyerek başlayan kozalitecilere: "Hayır bilmezsiniz, ve bilemezsiniz„ diyerek sözlerini kesiyorlar. Çünkü tabiat bizim bilgimize bir yasak koymuştur.

Kozalitecilerin karşısına çıkan başka bir mesele de insan iradesinin hür olup olmadığıdır. İnsan iradesi hürdür, demek, kozalite kanunu burada geçmez, demektir. Zira o vakit irade bir sebebe bağlı olmaz. Bu takdirde kozalite kanunu bu sahada iflâs ediyor ki, bunu da o kanun taraftarları tabii istemezler. Bu sıkışık vaziyetten aşağıdaki dolambaçlı usullerle kendilerini kurtarabiliyorlardı. İnsanlığın iradesi üzerinde de kozalite kanunu cari olmakla beraber gene herkesin kendi noktayi nazarından kendi iradesi hürdür diyorlardı. Eğer bir şahsın ruhi ve maddi hallerine vakıf bir kafa olsa, o bu şahsın gelecekte ne yapacağını evelden bilir„ diyorlardı.

Şimdi Heisenberg'in prensibinden sonra insanlar içinde böyle bir kafa mevcud olamıyacağı katileşmiştir. Bu prensibin ehemmiyeti haiz bir noktası daha vardır. Hayatın neden ibaret olduğunu bilmek için bir vücudun hüceyrelerindeki zerrelerin faaliyetinden haberdar olmaklığımız lâzımdır. Bu faaliyeti yakından takib edebilmek de o vücutta ancak otopsi yapabilmek suretile mümkün ve bu ameliye neticesinde ise onların faaliyetine nihayet verildiğinden, bulduğumuz netice de bizi hayat hakkında tenvir edemez.

Tabiat sırlarını öğrenme yolundaki hudutlar belli olduktan sonra ne vukua geleceğini evelden haber vermek yani kozalite kanunlarının cari olduğunu isbat etmek ümidi bitmiş ise de daha kozalite tarafdarları hakkile mağlûb değillerdi. Çünkü kozalite prensibinin varlığını tahmin ederek insanlar büyük terakkilerde bulunmuşlardır. Bunu anlamak için filozof Kant'ın bir fikrini burada zikredelim. "Fizik bilgilerinin var olabilmesi için evelemirde kozalite kanununun tabiatte cari olması icab eder.,, demiştir. Bu fikrin yanlış olduğunu son senelerde kozalite aleyhine olarak yükselen fiziğin kendisi isbat etmektedir. Mikdar nazariyesi kozaliteyi isbat etmek gayri kabildir, demekle kalmadı, ayni zamanda son günlerdeki terakkisi neticesinde bu kozalitenin aleyhine yürüdü. Bu bahsa geçmeden evel son senelerde çok terakki eden istatistik ve ihtimalât bilgileri üzerinde birkaç kelime söylemek mecburiyetindeyiz.

İstatistiği bütün modern devletler kullanıyor her sene doğum, ölüm mikdarlarını defterlere kaydediyorlar. Bu kayıtlar neticesindedir ki meselâ: verem vefiyatının kaç sene sonra ne kadar olabileceğini göstermek kabil olabiliyor; fakat hiçbir zaman verem musabından hangisinin ne zaman öleceği söylenilemez. Zaro ağa gibi bu hastalardan biri 100 seneyi de geçebilir. İstatistiğin gösterdiği o rakam neden ibarettir? O adet hesabı ihtimalî vasıtasile bulunuyor. Bu adet; böyle olur,, der fakat "muhakkak böyle olacak,, diye katileştiremez. İhtimalâtı hesab edilenlerin sayısı ne kadar çok olursa hesab ettiğimiz adetle tesadüf ettiğimiz hakikat biribirine o kadar yaklaşır.

Şimdi mikdar nazariyesi sayesinde geçen senelerde Nobel mükâfatile şereflenmiş Schrodinger'in bulmuş olduğu hesab usulile elde edilen neticelerin hepsinin de ihtimâlâttan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Demek oluyor ki fizik kanunlarının esası ihtimalâttan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bundan başka fiziğin en büyük kanunlarından olan: "Kudret var olmaz yok olmaz,, prensibi de sarsılmaya başlamış ve entropi dediğimiz hararet kanununun da esası ihtimalâttan ibaret olduğu tesbit edilmiştir. Meselâ: biliyoruz ki her zaman elimizden bir bardak kayarsa yere düşer. Eğer biri iddia ederse ki onun elindeki bir bardak yukarı uçmuş, ona yalancı diye inanmaz yahut deli diye hastaneye gönderirlerdi. Şimdi birisi böyle bir iddiada bulunursa, "Mümkündür amma ihtimali,

pek azdır„ diyen cevaba tesadüf edeceğiz. Yukarda zikrettiğimiz entropi kanunu tabiat akımlarında bir cihet var olduğunu göstermektedir. Meselâ: bir çocuk dünyaya gelir, on, yirmi, otuz, kırk, elli yaşına gelir ve nihayet meselâ 70 yaşında ölür. Bunun böyle olduğunu herkes bilir. Amma hiç bir zaman bir insana tesadüf etmezsiniz ki bu insan 70 yaşında olsun da sonra 60, 50, 40, 30, 20, 10 yaşına insin ve nihayet kaybolsun.. Entropi tabiatin diğer hâdiselerinde de böyle bir taraflık var oluğunu göstermektedir. Bunun böyle olduğu geçmişte belli değildi. Meselâ Alman şairlerinden Göte ve filozoflardan Niçe "Nitsche„ gene tekrar bir kaç defa dünyaya geleceklerine inanıyorlardı. Bunun da sebebi aşağıdaki fikir dolayısile vukua gelmişti. Kâinattaki maddî cüzü fertlerin, sayısı gayet çok ise de mahdut diye farzetmek kabildir; eğer bunlar mahdut iseler bunlarla yapılabilecek kombinezonların sayısı da mahdut olur. Ve ayni kombinezonun çok kere tekerrür edeceği muhakkaktır, diyorlardı. Amma entropi bu fikrin esassız olduğunu söylemektedir. Heisenberg prensibi aradığımız şeylerle aramızda bir tesir var olduğunu gösteriyor. Onun için duygu ile o duyguyu veren eşyayı biribirinden ayırmak doğru değildir. Bu fikirde olanlar kendilerine müsbetci diye isim vermişlerdir.

Bunların noktayi nazarınca dünyanın güneş etrafında dönmesi yahud yıldızların yer etrafında dönmesi ikisi de insanlar tarafından uydurulmuş şeylerdir. Bunların hangisinin doğruluğu hakkındaki münakaşaları boş buluyorlar. Bunlar insan tarafından uydurulmuş şeyler olduklarından dolayı kendileri gibi ölüme mahkûmdurlar. Müsbetçiler diyorlar ki: "Eskiden Phtalomeus (Batlamyus) nazariyesi vardı. Onun yerine Kopernik nazariyesi geçti. Şimdi de Einstein nazariyesi, yarın da diğer biri.. Belki o vakit nazariyelerin bir kıymeti yokmuş diye bir fikir hatırınıza gelir. Amma iş böyle değildir. Nazariyeler hakikati aramak için bir plân, bir yol göstericisidir. Bunlar olmazsa tabiatin o karışık ormanlarında yol bulmak ileriye atlamak çok güç olurdu. Burada en mühim mesele plânlar vasıtasile harekettir. Türkün büyük darbı meseli olan (Senden hareket ve benden bereket) in dediği gibi arıyanlar her zaman bulurlar. İş aramaktadır.

GÖLLÜDAĞ HAFRİYATI

Arkeolog: REMZİ OĞUZ

Birkaç yıldır başlayıp süren ulu - sal kazımlar 1934 yılında yeni ve gü - zel bir muvaffakiyet daha kazandı; Göllüdağ hafriyatı! Eylûlün 24 ün - den ilkteşrinin 24 üne kadar yapıla - bilen asıl kazımların anlatılmasından önce, insanlık için bugün kazımların ne demek olduğunu söylemekliğimiz yersiz olmıyacaktır. Ulusal kazımla - rın asıl değerini de böylece daha ge - niş bildirebileceğiz.

* * *

Kazımler ne demektir?

Kazım kelimesi her şeyden önce: yer altında geçmişten ne kalmışsa on- ları bulmaya çevrilmiş işçiliklere de- nir. Bu işçilikler yalnız yeri kazmak, toprağı taşı, belli maksad ve sistem altında bir yerden bir yere taşımak değildir. Toprağın üstünde ve toprak kazıldıktan sonra ele geçecek yapı i- çinde yapılacak her türlü araştır - malar; bulunacak eşya üstündeki her türlü gözden geçirmeler.. Hep bu işçiliklere girer. Çünkü bu yaptık - larımızda, geçmişteki insanın başka çeşid izlerini aramaktır. Bunun için- dir ki kazım: yeni vesikalar bulmak için, eskiden olup biten işlerin, şey- lerin izlerini veya örneklerini ele ge- çirmek için çalıştırılan bütün maddi vasıtalardır.

Kazımların bilimsel faydası

Kazımlar bize şeyleri oldukları, kullanıldıkları gibi ve kullanıldık - ları yerde buldururlar. Böylece, ma- nası anlaşılmamış, anlaşılamıyacak birçok şeylerin, yapıların ne idiğini öğretirler. Pompei kazımlarından ön- ce şark ibadetlerinin Romalılar ü - zerindeki büyük, derin tesirleri hak - kında hemen hiç bir şey bilinmiyor- du. Pompeide bulunan şehirde her şey küller altında, olduğu gibi kal - mış olarak ele geçtiğinden hem bu ibadetler yönünden, hem daha birçok şeyler yönünden yeni aydınlıklar getirmiştir.

Kazımlarda metod.

Kazımlarla ele geçecek olan ve - sikalar, yazılı ve yazısız olabilir. Ya- zılı vesikaların getirdiği aydınlık he- men hemen kat'idir. Amma, bütün bildiklerimiz bu yazılı vesikalara kalsaydı bugün insanlığın ancak "tarihî„ denen bölümünü anlamış o- lurduk; "Tarihten önce„ denen bölü- münü bir yana bırakmak gerekirdi.

Halbuki yazısız vesikaların: hey- kellerin, resimlerin, mühürlerin, ge- yimlerin, boncukların, hele - bugün arkeolojiye en büyük yardımlarda bulunan - çanak çömleklerin sayesin- de.. "Tarihten önce„ ki çağları da hemen tüm olarak biliyoruz. Kazım- ların metodundaki, tekniğindeki bi - limsellik işte asıl bu alanda sonsuz bir değer ve ehemmiyet almıştır.

Kazdığım toprağın, yazı bulmadan, hangi insanlık çağından olduğunu bilmekliğim; o katlarda elime geçen şeylerin medeniyet çağını belli et - mekliğim... Bu, şaşırtıcı bir şeydir. Bu şaşılacak şeyi ancak kazım metodu ve tekniği bize vermiştir.

Kazımlara şaşırtıcı değeri veren bu metod ve teknik ise yirminci ça - ğın kazancıdır. Daha önceki kazım - ları büyük, güzel, para eder heykeller, fireskler bulmak için yapıldı. Bu son türlü kazımların tarihini Romalılardan önceye Hellenistik ça - ğına kadar indirebiliriz. Fakat Rö - nesans, güzel, büyük ve kolleksiyon- lara girecek eserlerin, âbidelerin kazımında, sahiden, en büyük çağdır. O vaktin en büyük sanat dâhileri, meselâ bir Leonadr de Vinci... bu çeşid kazımların genişlemesinde ön ayak olmuşlardır. Bu kazımların arkeoloji bakımından değeri yoktur demiyorum. Böylelikle müzelerin temelini kuran koleksiyonlar ortaya gelebilmiştir. Amma bütün bu kazım - lar, hep para getirme, para etme kö - küne dayanmıştır; insanlığın her ça- ğını tanıtmaktan uzak kalmıştır.

Bugünün bilimsel kazımlarını damgalayan yön - ki satış, para ka - zanma kurgusunu gütmeyip yalnız tarihî bir hakikati meydana çıkar - mak üzere çalışmaktır - daha önceki çağlarda yapılmış olanlarda bulunamaz. Bir çanak kırığı şurda dursun, kırık bir heykel bile o kazımlarda talisizlik sayılırdı. "Para eden eser„ arayıcı; her alanı, her yığmayı, her öreni kazmak karıştırmak, alt üst etmekte serbestti. Birinde beğendiği - ni bulamazsa ötekine, onda da bula - mazsa ötekine gitmekte bir kötülük görmezdi. Onun istediği; para getirecek, sağlam, büyük, müzelik eser - ler ele geçirmekti. Höyükler delik deşik olurmuş, yığmalar ortadan kalkarmış, örenler - tarihî mana çıka - rılamıyarak bir - karışıklığa uğramış, umrunda değildi. Sanat dâhisi bü - yük Mikel Anj'ın Romada yaptığı hafriyat bile bu çeşiddendi!.

Böyle kazımları herkes yapar. Bizim köylüler hattâ en güzelini yaparlar. Böyle bir iş için bilgiye de, bilgine de ,ayrı heyetlere de lüzum yoktur. Her eli kazma tutanın veya eli kazma tutana gündelik verebile - cek her tarih ve sanata kıyanın, bu türlü bir kazış suçunu işlemesi çok kolay şeylerdendir.

Amma; yer altındaki gizli vesi - kalara, en büyüğünden en küçüğü - ne kadar bütün vesikalara, verebile- cekleri bütün bilimsel meyvaları, neticeleri verdirebilmek.., bu herkesin yapacağı iş değildir. Bu, ayrı hazırlık ister.

Kazımların tekniğine, metoduna ait bu hazırlık, bu yetiştirilmiş ol - ma... ne gibi şeylerdir?

Bir kere, kazımı üzerine alan arkeoloğun asıl meslek hazırlığı var: eski yazıları okuma, eski eseslerin benliğini, çağını anlama, ve saire..

Sonra; kazımların tekniği bakı - mından arkeologun topraktan anla - ması, toprağın katları, cinsleri üzerine bilgisi bulunması gerek. Kazılacak yerin çevresini dolaşıp gözden geçirmek ise onun başlıca vasıtala - rındandır.

Bundan başka: fotoğraf, sinema makinelerin kullanmasını bilmek, e - serlerin kalıbını mulajını almak, desenini ve krokisini yapabilmek de arkeologun işlerinden.

En sonra; arkeologun - bazen hiç tanımadığı - toprak üstünde yaşa - maya alışması; eline gelecek işçi yığınını aklın, vicdanın ve işin buyruğuna uygun bir biçimde kullan - ması, eyi verim alabilmesi; yanın - daki arkadaşlarının karakterlerine, yöndemlerine göre, kazım için en faydalı yola girmelerini sağlama bindirmesi.. gerek. İlle bu arkadaşlarını kullanma işi.. kimi kere, bütün işin sonuna vuracak kadar belâlıdır.

İşçilerimiz dünyada benzeri bu - lunmaz birer elmastır, amma ham elmas! Daha onlar küreği kazma yeri - ne kullanır ve.. parçalarlar. El ara - basını sürüp dökmesini bilmezler. Kazımlarda çalışmayı, uluorta kaz - ma sallamaktır, sanrılar. Sonra, ça - lışırken çok gevezelik ederler. İşe vaktinde gelip gitme, onlara tuhaf gelir. Kısası: bu ham elması yontup onun asıl büyük, - sahiden dünyalar kadar büyük.. - işçi cevherini orta - ya koymak, büyük bir çabalama, yo - rulma, kahrolma ister.

İşte bunun içindir ki medenî u - luslarda kazımlar, ancak bilimsel değeri, beceriği olanlara kanunla verilen bir imtiyaz gibidir. Kazılan yerlerin bütün insanlığın oluşu, ka - zımlara "uluslararsı„ bir ehemmiyet vermiş; eyi kazımlar her ulusça ö - güldüğü gibi, kötü kazımlar da dile düşmüştür. Bizim Kayseri yanındaki "Kültepe - Kaneş„ kazımları, Hasböyük kazımı, Makridi - Vinkler kazımları, bu türlü dile düşenlerden. dir. Bu kişiler, yalnız tablet aramışlar, öteki vesikaları - hele çanak çömlek parçalarını, bütün bütün he - saba katmamış, yahud ortadan kal - dırmışlardır. Halbuki, her hangi eski bir soyun, söz gelimi: Etilerin aslını ararken en doğru ve bol ve - sikaları işte bu çanak çömlekler vermektedir!.

Sözün kısası: Bir kazımın bilimsel olması, onun para ve satış ara - mayan özgeliğinde, en küçük bir izi ve kalıntıyı bile toplamak, en ufak bir olmuş işi bile göstermek.. deki titizliğinde; sonra bu vesikaları saklamak, deftere geçirmek, basıp yaymaktaki imkândadır.

Kazımlara ulusların verdiği de - ğer:

Bunu göstermek için biricik örnek vereceğim. Yalnız 1930-1934 yılları arasında ve yalnız *Roma*nın i - çinde yapılan kazımlar için İtalya devletinin verdiği para kırk milyon lireti geçmiştir. Bu rakam şunu an - latır: uluslar, 18 inci çağda başlayıp 19 uncu çağda ilerliyen ve 20 inci çağın başında son benliğini aldığı sanılan kazımların manasına bugün yeni şeyler katmışlardır.

18 inci çağda Pompei kazımları arkeologa, yer altındaki en küçük, en ehemmiyetsiz vesikalara da dik - kat etmesini öğretmişti. 19 uncu çağda Fransa imparatoru, üçüncü Na - polyonun, ayrı, özel amaçlarla yap - tırdığı kazımlar ise - arkeolojinin bu mühim ve büyük vasıtasının - nasıl hasbî olması, bezirgânlıkla bağları -

nı kesmiş bulunması gerektiğin göstermişti.

Bugün ise yeni kazımlara yeni manalar katılmıştır. Bir kere, kazımlar ulusal ökonomi bakımından büyük bir kaynak bilinmektedir. Kazım yerleri, çok kere, şehirlerden, bütün alışverişlerden uzak yerlerde yapılıyor. Bu alanların içine giren köyler birdenbire yeni bir çalışma ve kazanç imkânı ile karşılaşıyorlar. Bu karşılaşmanın köylerimizin içinde belirttiği değişiklik şaşılacak kadar boldur: Alişar kazımları Yozgad vilâyetimiz gibi, verimi *Niğde*ninkine benzeyen bir memleket köşemize, sanki yeniden can vermişti.

Sonra; bu maddi kazançtan başka köylünün görgü, duygu bakımından kazancını da hesaba katmak gerek. Her şeyimizi yalnız *mektebin* sırtına yükletmek ve her türlü kurtuluşu ondan beklemek çağı çoktan geçti. *Ordu* bize gösterdi ki *mektebin yapamadığını* yapacak başka yollar da var. İşte bugün - ille kendi seçmelerimizin çevirdiği - kazımlara katılan öteki yeni mana da buradal. Primitif insanın en yufka yanı menfaat ve korku yanıdır. Bir kazımda, bu insiyakları ele alarak yanımıza kaba, inanmaz, kurnaz gelen *yığını*, duygulu, terbiyeli, inana ve doğruluğa kavuşmuş, kurnazlıktan kurtulmuş olarak köye vermek mümkün olduğunu gördüm.

Köylüye ökonomi yönünden fayda vermek: ona görgü, duygu bakımından tesirler yapmak.. Bugün bu iki güzel kazançtan başka kazımlara katılan başka bir mana daha var: Ele geçen şehirleri, örenleri, mimari eserleri.. iç ve dış turizmin işine yarar bir mevzu haline getirmek...

Her yeni buluş, insanın o büyük, o bitmez tükenmez arayıp tarama kabiliyetini yürüten yeni bir sebeptir. Bunun için, tarihin mühim bir çağını aydınlatan insanlığın mühim bir yanını bize tanıtan her kazım alanını ziyaret medeni insanların bir ihtiyacı gibi olmuştur. Başka bir yazımda da söylemiştim: Bugünün insanı az ve zor okuyor. Ona gözlerile hemen öğreneceği biçimde söylemek gerek. İşte her memleketten öteki memleketlere yığımlarla seyyah gelmsinin asıl sebebi bu. Her memleket, her şehir.. insanlığın bu eksiğini ve meziyetini kendisi için kullanmağa çalışıyor. İtalya devleti dört yılda 40 milyon lireti *Roma* beldesindeki kazımlara harcadı, doğru. Amma bulduğu yeni vesikalar ve âbide kümelerini görmeye koşan seyyahlarla bu dört yılda İtalyaya kırk milyondan aşkın bir para girmiştir, sanıyoruz. 1926 da Reymon Puankare, Fransanın ökonomik kurtuluş programını hazırlarken, ikinci gelir kaynağı olarak işte bu seyyahlar işini düşünmüştü. Sahiden de, ileri, onları aldatmadı: yalnız Louvre müzesinin bir yıllık seyyah geliri, bir milyon lirayı bulmuştu.

Uluslar arasındaki seyyah akınları dış turizmi meydana getiriyor. Kazım yerleri, ören yerleri - eğer belediyeler, kültür daireleri, turing kulüpler tarafından - eyi çevrilirse dış turizmin birden bire aktığı bir alan oluyor. Amma bunun için bütün

bu kurumların fırsat kollaması, u - yanık bulunması, ve mutlaka teşki - lât yapmaları farz!

Kazım yerlerinin - hele yeni milletlerde - ille iç turizmin nimetinden pay almasını düşünmek de yenidir. yolları az ve bozuk, yüzlerce yıl süren dirliksizliğin hepsinde gezip görme tadını kazımış olduğu bir yurdda, en az bilinen ve sevilen şeyin *memleket* olduğu görülünce yeni devletleri tasa bürüdü. Buna çok çare aradılar. Bulunanların başında, işte bu benim "iç turizm„ dediğim "yurdu tanıma„ geliyor. Memleket çocuklarını - yeni bulunan şeyleri görme merakından tutarak - kendi yurdlarını görmeye heveslendirmek.., bugünün medenî devletinde yeni bir yumuş gibidir. Bu "iç turizmin„ beldeler arasındaki donukluğu gidermesi, mahallî vatanperverlikleri kaldırması, her köşemizi her düşünce ile tanıtması, ve bu gezilen yerlerde yeni kazanç işleri meydana getir - mesi gibi sayılamıyacak kadar faydası olduğu anlaşıldı.

NOT:

Müzeleri zenginleştirmek için elde bulunan çarelerin: satın almak, hediye kabul etmek ve kazımlar yapmak olduğunu da kısaca söyliyelim. Satın almak, hediye kabul etmek çarelerinin ne kadar zor, bazen imkânsız, seyrek olduğu düşünülürse, - millet terbiyesindeki rolünü başka bir yazıda söylediğimiz - müzelerin zenginliği hususunda kazımların en verimli çare bilinmesi kolaylaşır.

OĞUZLARA DAİR

HÜSEYİN NAMIK ORKUN

ESKİ Türk kavimleri arasında mühim bir yer tutan Oğuzlar hakkında şimdiye kadar bir iki yazıdan maada hemen hiç bir şey yazılmamıştır. Houtsma'nın Oğuz kabileleri hakkında (WZKM. II) bir yazısı ile Türkiyede çıkan bir iki makale bu hususta yazılmış belli başlı yazılardır.

Oğuz kavim adının iştikakı hakkında Vambéry Oxus ırmağının ismi ile aynı olduğunu söylemekte ve ogh yahud ak ile uz'dan müteşekkil olduğunu yazmaktadır. Uz ise bir edattır. (1) Marquart da bu kelimeyi Ok + uz diye tahlil etmektedir. Ok = Pfeil, uz ise Man manasınadır. Binaenaleyh kelimenin hepsi Pfeilmänner demektir. (2)

Németh'de bu kelimeyi oq + z şeklinde tahlil ile okun kabile manasına geldiğini ve Z nin de cemi edatı olduğunu söylemektedir. (3) Filhakika ok kelimesi en eski zamanlarda kabile manasına gelirdi. (4) Ok eski Türklerde muayyen bir cemaatin heyeti umumiyesi idi, ki kabile, boy veya muayyen mikdarda insan kütlesi demektir. Gazneli Mahmud kendisine tâbi olan Selçukilerden asker iktiza ettiği vakit ne mikdar gönderebileceklerini sorunca şu cevabı almıştı: Bir ok gönderirseniz on bin asker göndeririz. (5)

Z edatı ise türkçede cemi edatıdır. Malûmdur; ki zamirlerin müfretlerine cemi edatı getirerek cemi zamirler teşkil olunurdu. Binaenaleyh ben, bizin müfredi olduğu gibi sizin müfredi de sendir. Üçüncü şahıs zamirde ise bu eski cemi edatı terkedilerek lar, ler cemi edatı konmuştur. Bazı metinlerde siz yerine de senler kullanıldığını görmekteyiz. (6) Yalnız maalesef bugün bu iki misali teksir edememekteyiz. Mamafih Z nin cemi olduğunu bu iki misal vazıhan göstermeğe kâfidir. (7)

(1) Török faj, S. 13.

(2) Marquart; Osttürk. Dia. Stud. S. 37

(3) Nèmeth; On oğur, hét magyar, Dentümogyer. KCsA. I. 2. S. 152, 153.

(4) Thomsen: Turcica, S. 7.

(5) Viyana Milli kütüphanesi; Seyit Lokman risalesi; Okun başka manaları hakkında bakınız: Kâşgâri, I, S. 40

(6) W. Bang, G. R. Rachmati; Die legende von Oghuz Qaghan, S. 10. satır; 108

(7) Németh mezkûr makalesinde Z hakkında başka misaller de vermeğe çalışmıştır. Bu misaller evimiz, geliriz sözleri gibidir; ki buradaki Z za-

O halde Oğuz kabileler manasına gelir; ki aşağıda göreceğimiz gibi fil-hakika birçok kabilelerin ittihadın-dan hasıl olmuş bir camiadır. Uygur metinlerinde oğus sözü kabile manası-na olarak kullanılmıştır.

Oguzların tarihini çok eski zamanla-ra kadar çıkarmak lâzımdır. Fakat e-limizdeki vesikalar maatteessüf daha sonraki devrelere aid ise de Oğuz destanından birçok tarihî istihraçlar yaparak bu ciheti az çok tenvire im-kân vardır. Bunların tarihi pek eski zamanlara çıkınca Oğuzları evvelâ Hiung-nular arasında aramak lâzım gelmektedir. Bu hususta ise yapılan bir iki tecrübe bir nazariye olmaktan ileri gidememiştir. Mo-tun ile Oğuz hanı birleştirmek ve bunların hayat-ları arasında müşabih noktalar ara-mak bu ciheti katî bir surette isbata kâfi değildir. Aşağıdaki satırlarda bu noktaya başka bir cebheden bakarak tetkike çalışacağız. Bütün Oğuz boy-ları arasında son zamanlara kadar de-vam eden kabile teşkilâtı aynen Hi-ung-nularda da mevcuttur. Oğuz kabile teşkilâtını tetkik ederken bu mukayeseyi yalnız Hiung-nularla yapabilmekteyiz. Diğer Türk boyla-rında bu şekilde bir teşkilâta tesa-düf etmeyişimiz ve Hiung-nularla Oğuzların kabile teşkilâtının tama-miyle biribirinin ayni olması zanne-deriz; ki bu iki kavim arasında sıkı bir münasebetin mevcudiyetini gös-termeğe çalışacaktır.

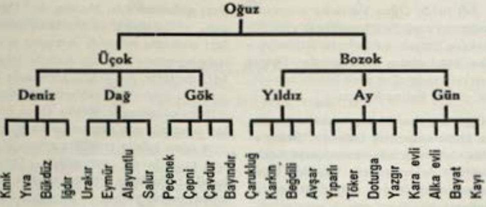
Oğuz kabile teşkilâtını Oğuz des-tanından vazıhan öğrenmekteyiz:

Oğuz han kendi namına izafeten bir hükûmet kurmuştu. Sağlığında altı oğlunu ava gönderip avda oğul-larından üçü bir altın yay, diğer üçü de üç altın ok buldular. Oğuz han o-ğullarını bulduklarına göre ikiye a-yırdı. Üç kardeşin büyüklerine Boz ok, diğer küçüklerine de Üç ok na-mını verdi. Vefatını müteakib halefi Gün hanın veziri Irkıl hoca tarafın-dan kabilenin teşkilâtı taazzuv ettiril-mişti. Oğuz hanın 6 oğlunun beherin-den dört oğlu vardı; ki adedleri ce-man 24 olan bu oğlanların ismine iza-feten yirmi dört kabile vücuda gel-mişti. Bu efsaneye göre isimleri cet-vel halinde aşağıda gösteriyoruz:

---

mir olan bize aiddir. Biliyoruz; ki bu gibi tasriflerde zamirler kullanılmak-ta idi. Binaenaleyh evimiz = ev + biz (veya ev + miz); geliriz = gelir bizdir. Evim sözündeki M de müf-red zamirin birinci şahsıdır.

Bang ise Z yi tesniye edatı telâk-ki etmektedir. (Turan, 1918, S. 307) İkiz sözünde bunun tesniye edatı ol-duğu düşünülebilirse de üçüzde bu şüphe tamamile zail olabilir. Z nin türkçede daha birçok rolleri vardır. (Bu hususta bakınız: Németh, Az u-rali és a török nyelvek ösi kapesola-ta, Nyk. 1928. S, 82-83) Ben bura-daki Z nin moğolca cemi edatı olan S ile alâkadar olduğunu zannetmekte-yim. (T gibi) Türk metinlerinde de bu cemi kullanılmıştır. (Bakınız: Ra-mstedt; Zwei uig. runeninschrift. S. 27, not 57).

Bu cetvele nazaran Oğuzlarda bir ikili, bir de yirmi dörtlü teşkilât vardır. Şimdi bu teşkilâtı birer birer tetkik edelim: Oğuz han evlâtlarını ikiye ayırıyor. Birisine Üçok diğerine Bozok namını veriyor. Üç - ok üç kabile demektir. Filhakika Üçoklar üç kısımdan ibaret olduğu gibi Bozoklar da aynıdır.

Bu iki teşkilât Hiung-nularda da aynen vardı: Hiung-nu hükümdarı Mo-tun'un maiyetinde iki büyük kumandan vardı. Memleketini bu iki büyük kumandan ile idare ederdi. Bunların biri sağ, diğeri sol yani biri şark, diğeri garp kumandanı idi. Bunlar kıral namını haiz olup ülkelerini müstakil bir surette idare ederlerdi. Sol taraf kıralı Şan-koy'da, sağ taraf kıralı da Jen-gan-fu'da otururdu (8)

Moğollarda da sağ kol, sol kol namile iki teşkilât vardı. (9)

Ayni teşkilâtı Gök Türklerde de bulmaktayız: Gök Türk devleti kurulduktan sonra şark ve garb hidivleri vardı; ki bu hidivlik bilâhare bozularak şark ve garb Gök Türk devleti teşekkül etmiştir. (10)

Selçukilerde sağkol beylerbeyi, solkol beylerbeyi vardı. (11) Sağkol beylerbeyliği Kayı ve Bayat kabilesinin beyine solkol beylerbeyliği de Bayındır ve Çavundur beyine verilmişti. (12) Bu çağda sağkol beylerbeyi Kayı boyundan Aşut Bey, solkol beylerbeyi de Bayındırdan İbrahim Bey idi. (13)

Osmanlılarda da muharebe Avrupada olursa sağ tarafı Rumeli beylerbeyi idare eder; sol tarafı Anadolu beylerbeyi.. Eğer muharebe Anadoluda olursa o vakit sağ tarafı Anadolu, sol tarafı da Rumeli beylerbeyi idare ederdi (14).

---

(8) De Guignes: Hunlar tarihi tercümesine bak.

(9) D'Ohson; Moğol tarihi tercümesine bak.

(10) De Guignes; Stanislas Juliennes, Edouard Chavanne'a bakınız.

(11) Houtsma; Rec. tex. rel. l'hist. Seldj, III, S; 97, 105, 115

(12) Aynı eser, III, 204

(13) Aynı eser, III, 89

(14) Osmanlı tarihlerine bakınız.

Karaman Türklerinde de böyle bir teşkilât vardı. Yazma bir Kara - man tarihinde "Sağ ve sol dilaverler„ ibaresi göze çarpmaktadır. (15)

Rumelide eski zamanlarda Edirne sancağı sağkol, Manastır sancağı sol-kola mensubtu. (16). Divanı Hümayunda sağda kubbe vezirleri, solda kadıasker, nişancı ve defterdarlar otururdu. (17)

Gene bu ikili teşkilâttan olmak üzere daha sonraki devirlerde Oğuzların içoğuz, Dışoğuz nâmile ikiye münkasim olduklarını görmekteyiz. Bunun Üçok, Bozok tabirlerinin mukabili olarak kullanıldığını Kitab Dede Korkud vazıhan göstermektedir, en son hikâyede bu iki isim daima yekdiğerinin mukabili olarak müteradif bir şekilde kullanılmıştır.

İçoğuz ve Dışoğuz tabirlerinden de anlaşıldığı veçhile Dışoğuz İçoğuza tâbi idi. Umumî hükümdar İçoğuzdan olurdu. Oğuz teşkilâtında da Üçokların Bozoklara tâbi olduklarını biliyoruz.

Bugünkü bazı kabilelerde de bu ikili teşkilât göze çarpmaktadır; Kara-Kırgızlar sağ ve sol namile ikiye ayrılırlar. (18) Bugün Salur Türkmenlerinin İçki Salur, Taşkı Salur namile ikiye ayrıldığını biliyoruz. (19)

Bu ikili teşkilât herhalde askerî mahiyeti haiz bir teşkilâttır. Gerek harplerde ve gerek merasimde sağ ve sol teşkilâtı umum Türklerde daima muntazam bir haldedir. Kitab Dede Korkud'la da sağda, ve solda kimlerin bulunduğu tasrih edilmektedir. Sağda oturan beylere sağbeyler, solda oturan beylere solbeyler denirdi. İnakların eşikde, Has beylerin de dipte oturdukları kaydedilmektedir.

Bu ikili teşkilâta merkez'in ilâvesile üçlü teşkilât vücuda gelmişti; ki bunu Oğuz Han efsanesinde Üçoklara mensub üç şahıs ve Bozoklara mensub üç şahıs şeklinde görmekteyiz. İkili teşkilât iki üçlü teşkilâtın birleşmesile vücuda geldiğinden üçlü teşkilât herhalde daha eski idi. Yukarıda Üçok kabilesinin manası itibarile, üç kabileden müteşekkil olduğunu söylemiştik. Filhakika Üçoklar Bozoklar gibi üç kısma ayrılmışlardı. Lâkin bu isimler bir kabile ismi olmayıp tabiat isimleridir. Bu taksim tarzı bize esas itibarile altılı teşkilâtın mevcudiyetini göstermekle beraber bu isimlerin Türklerin natürizm dinine sâlik oldukları zamana aid birer bakiye olduğu fikrini vermektedir. Ziya Gök Alp da bu isimleri natürizm devrindeki bir ilah ismi olarak kabul etmekte ve o suretle mütalea yürütmektedir.

Filhakika Türklerin tabiate taptıklarına dair elimizde vesikalar vardır; Hiung-nular her senenin beşin-

(15) İstanbul Üniversitesi kütüpanesinde ve Ali Emiri kütüpanesinde yazma Karaman tarihi.

(16) Millî tetebbular mecmuası; Ziya Gök Alpın makalesi: I, 3, S. 433

(17) Ayni mecmua: Tevkii Abdurrahman kanunnamesi

(18) Hüseyin Namık; Türk dünyası, S. 94

(19) Ayni eser; S. 110

ci ayında Lung-çing'de toplanırlar; göğe (= Gök Han), yere (= Dağhan), ervah ve ecdada kurban keserlerdi.(20) Sabahleyin güneşe (=Gün han), geceleyin aya (= Ay han) ta - parlardı.

Altılı teşkilâtın izleri kaybolmuştur. Hiung-nularda büyük memuriyetlerin altı tane olduğunu biliyoruz. (21)

Yirmi dörtlü teşkilât hakkında daha fazla malûmatımız vardır. Hi - ung-nuların ülkesini idare eden yirmi dört kumandan vardı. Bunlardan her biri on bin süvariden mürekkeb bir orduya kumanda ederdi. (22) Bu yirmi dört kumandanı bütün Oğuz boylarında görmekteyiz. Devletin en büyük memuriyetinde bulunan bey - lerin adedi yirmi dörttür. Ordu mızıkasında da yirmi dört memur vardı. Sonra yirmi dört büyük vali memleketi idare ederdi.

Selçukilerde yirmi dört boyun mevcudiyeti sarihtir: Selçuknâmede "Yirmi dört boyun çerileri..„ "Oğuzun yirmi dört boyu„ tabirlerine daima tesadüf etmekteyiz. (23) Kitab Dede Korkud'da dahi yirmi dört boy zikredilmiştir. Eserin muhtelif yerlerinde "Yirmi dört bahadır sancak beyi„ sözleri geçmektedir.

Sultan Alâeddin Keykubadın di - vanında yirmi dört kâtib ve münşi bulunurdu. (24)

Fatih Sultan Mehmedin kanun - nâmesinde Yürük rüesasının yirmi dört kişiden ibaret olduğunu görmekteyiz. (25)

Karaman Türklerinde de hüküm - darın yirmi dört veziri olduğunu görmekteyiz. (26).

Bütün bu teşkilâtı Oğuzlarda daima görebildiğimiz halde Oğuzların haricinde diğer Türkler de yoktur. Yalnız Hiung-nularda da ayni teşkilâtın mevcud olması bunların herhalde Hiung-nularla alâkasını gösterebileceği gibi tarihlerinin eskiliği de bu suretle tezahür eder.

Oğuz efsanesini tetkike devam edersek Oğuzlar hakkında daha bir - çok noktaların tenevvür edebileceği göze çarpar. Efsane bize Oğuz boylarının muayyen birer damgası ve türeleri olduğunu göstermektedir. Yazıcı oğlu Alinin ve Camiüttevarih sahibi Reşideddinin verdiği izahat Oğuzlarda totemizmin mevcudiyetini sarahaten gösterebilir. (27)

Şimdi her kabilenin ongununu zikredelim:

Günhan: Şahin	Gökhan: Sungur
Ayhan: Kartal	Dağhan; Çakır
Yıldızhan: Tavşancıl	Denizhan: Üçkuş

(20) *De Groot; Die Hunnen; S. 59*

(21) *Ayni eser; S. 55*

(22) *Aynı eser; aynı sayıfa.*

(23) *Yazıcı oğlu Alinin Selçuknâmesi, Topkapı sarayı kütüpanesi.*

(24) *Selçuk tarihi; Houtsma tabı, S. 204*

(25) *Mog. I. S. 28.*

(26) *Karaman tarihi; yazma nüsha.*

(27) *Ehemmiyetine mebni Yazıcı oğlunun bu husustaki satırları aşağıya aynen dercediyorum:*

"Yengi kentlü Irkıl hoca onun ter-

Burada her bir kabilenin değil her dört kabilenin bir ongunu olduğunu görmekteyiz ki bu bize eski bir vahdetin izlerini gösterebilir. O halde Oğuzlarda altılı teşkilât zamanında totemler taayyün etmiş; bilâhare yirmi dörtlü teşkilât vücuda geldiği vakit ongunlar teksir edilmemiş; evvelki altı ongunla iktifa edilmiştir.

Dikkat edilirse bu kuşların hepsi avcı kuşlarıdır. Üçkuş ismi Houtsma'nın dediği gibi üç tane kuş değil her halde bir kuşun ismi olarak telâkki edilmek lâzımdır; ki türkçede kuş adı ile birlikte bu suretle tesmiye kesretle vakidir (28)

Bu kuşların avcı kuşları olması totemizmin Oğuzlar arasında avcılık devrinde teessüs ettiğini göstermektedir.

Ongun sözü totem mukabili olarak kullanılmıştır. Bu sözün bazı yazma metinlere istinaden Uygun olması icab ettiğini Houtsma söylemekte ise de bu ongun sözünün doğruluğu hususunda şüphelenmeğe sebeb yoktur. Uygur metni ile yazılmış Oğuz efsanesinde de kelimeye angugu şeklinde tesadüf etmekteyiz. (29) Kelimenin manasını Profesör Németh tahlil etmektedir. (30)

Ayni membalar bize bu ongunlarla birlikte söğük namı altında her dört kabileye aid olan bazı isimlerde vermektedir. Bu isimleri Vambery bir nevi yemek isimleri telâkki ediyorsa da bu tamamile yanlıştır. Altı söğük şunlardır:

Gün han: Sağ karı yagrın,

Gök han: Sol karı yagrın

Ay han: Aşuklu umaca,

Dağ han: Ucayla adlu

Yıldız han Sağ umarca ve adlu,

tibine meşgul oldu. Ve çerinün sağ kolu ve sol kolu onlara mahsus olub her birine yengi ad ve tamga muayyen ve mukarrer itdi. Ve her boya canavarı mahsus idiler ki onlarun ongunu ola. Ve bu lafzın iştikakı oynundandır, ki ol zemanun türkcesince kutlulukdır. Şöyle ki oynuk bolsun dirlermiş yani kutlu olsun dimekdir. Ve âdet ve türe oldur ki her canavar ki bir boyun ongunu ola. Çün anı tefeülçün mubarekliğe muayyen itmişlerdir. Ana kasd itmiyeler ve incitmiyeler ve onun etin yimiyeler bu zamana değin ol mana mukarrerdir. Ve ol boylardan her kavm kendü ongunun bilürler ki Oğuz böyle muayyen etdi ki her vakitki şılan ve hân dûşte ve toy düğün ve dirnek ola ve aş üleşdirler Tavarın kangı endamı ve söğüği her boyun hissesi malûm ola ve aşçün biribirile niza ve gönül komak itmiyeler ve ol yiğirmi dört boyun adları ki aslında anlarun adıdır ve her kabile ve şube o adla şöhret bulmuşlardır. Ve ol ad ol kavme alem olmuşdur..

Selçuknâme, İstanbul tabı, S. 10 Basımı bitirilememiştir.

(28) *Kâşgâri; I, S. 278, 282*

(29) *Bang, Rachmati; Die legende von oghuz Qaghan, S. 81. Satır, 44, 48.*

(30) *Németh; A honfoglalö magyarság kialakulasa, Budapest, 1930, S. 68, 69.*

Denizhan: Aşuklu ve kıç

Bunların umumi adı olan söğügün manası Ziya Gök Alp Beyin söylediği gibi bir nevi et parçasıdır. Bu kelimeyi Camiüttevarih sahibi Endam Guşt diye tercüme etmektedir. Söğüg olarak yazılan bu isimlerden Denizhanın söğügü vazıhtır. Aşuk ve kıç, Uca kelimesini de Mahmud Kâşgâri ve Şeyh Süleyman Sırt diye tercüme etmektedirler. (Kâşgâri: 1, 8) yağrın kelimesini de yarın şeklinde Kâşgâri. de bulmaktayız, ki omuz kemiği de - mektir. (III, 16)

Kar çagatayca ve diğer lehcelerde kol manasına gelir. Binaenaleyh Günhanın söğügü şöyle tercüme edilebilir: Omuz kemiği ile sağ kol. Günhanın da omuz kemiği ile sol kol. Umacada Şeyh Süleymanın lûgatinde olduğu gibi uma kemiğidir. (İstanbul tabı: 40) Bu isimlerden anlıyoruz; ki bunlar muayyen bir şeyin muhtelif uzuv parçalarıdır.

Binaenaleyh şuraya kadar bildiğimiz malûmat ile şu esasa geliyoruz: Oğuz Türklerinde senenin muayyen zamanında bir merasim yapılırdı. Bu merasimde bütün Oğuz boylarının reisleri bir araya toplanır; ziyafette bir kurban kesilir ve bu kurbanın her kabile reisi muayyen bir parçasını yer - di. Bundan başka - çok muhtemeldir ki - bu merasimden evel bir av merasimi yapılır. Bu avda her kabile kendi kuşunu kullanırdı. Mahmud Kâşgâri Sığır maddesinde şu izahatı veriyor: "Padişahların ahali ile birlikte yaptıkları bir nevi avdır. Şöyle ki Padişah ehaliyi ormanlara ve çöllere dağıtır. Bunlar vahşi hayvanları toplar; önlerine katar, sürerler. Padişah ise bir yerde durur, anları aramak için yorulmadan önüne gelen hayvanı oklar.„

Muayyen zamanda verilen ziyafete dair vesikalar vardır: Ebugazi Oğuz hanın ziyafetinden şöyle bahsetmektedir: "*Uluğ toylar yarağın kılıb bir hargâh yasandurdı, Barça boğaçlarının başına altun kapladı. La'l, yakut ve zümrüt ve firuz...„* Selçuk - namede de şöyle yazıyor: "Ol toyda dokuz yüz baş kısrak ve dokuz yüz baş sığır ve toksan bin baş irik koyun boğazlamışlardır. Ve temamet hatunlarını ve beylerini ve bellü kişilerine...„ Kitab Dede Korkud bunu daha vazıh bir surette yazmaktadır: "Hanlar hanı Bayındır yılda bir kere toy edip Oğuz beylerin konuklardı...„ (S. 6.) Ayni eserin muhtelif yerlerinde de bu ziyafetlerde neler yapıldığı, kaç koyun kesildiği ya - zılmaktadır.

Bu âdetin bakiyesini Selçukiler. de de görmekteyiz: Selçuk hükümdarı selamlık odasında divan işleri bittikten sonra divanda hazır bulunan şehzade, vezir ve âlimler sofra hazır bulunarak "Oğuz resmince„ muayyen tarzda yemek yerlerdi. (İbni Bibî tercümesi, Houtsma tabı)

Osmanlılarda da divan işleri bittikten sonra bir sofra sadrıâzam için, sağda bir sofra kubbe vezirleri için, solda bir sofra kadıaskerler için kurulurdu. (Tevkii kanunnamesi)

Ziyafette kesilen hayvanın muayyen yerlerini yemek ve bunu muayyen kaidelere göre yapmak bugün -

kü güne kadar bazı Türk camiaları arasında caridir. (31)

Gerek totemlerde ve gerek söğüglerin altılı teşkilât zamanında teşekkül ettiğini yukarda görmüştük. Bilâhare yirmi dörtlü teşkilât devrinde totemler gene eskisi gibi kaldığı halde söğüğler değişmiştir. Ebulgal zinin Şecerei terakûme adlı eserinde yirmi dört teşkilatın söğüğ tevziatı zikredilmektedir. (32) Bundan da vazıhan anlaşılabilir: ki söğügler yirmi dörtlü teşkilât zamanında mecburî olarak tevessü etmiş, totem devri yerine artık başka bir devir başladığında totemler eskisi gibi kalmış, tevsie lüzum kalmamıştır.

Bu gün dahi birçok Türk camialarının kendine mahsus bir damgası olduğu gibi (33) eski Oğuzlarda da her kabilenin muayyen bir damgası vardı. Bu damga kabilenin hususî arması mahiyetinde olup hayvanlara ve sair kabilenin eşyasında tefriki icab eden şeylere vurulurdu. Bu işaretleri Mahmud Kâşgâri, Selçukname, Camiüttevarih kaydetmektedirler. İşaretler mururu zaman ile müstensihler tarafından pek tahrif olunduğu vazıh ise de herhalde en eski memba olması hasebile Kâşgârlı Mahmudu esas ittihaz ederek tetkik mümkündür. Bu işaretler sureti katiyede bir harfe delâlet etmemektedirler. Bunlar iptidaî bir takım eşkâlden ve bazı eşyanın tersiminden ibarettir. Meselâ Urekir kabilesinin işaretini bir yay ve üç oktan ibaret bir resim olarak gördüğümüz gibi diğer işaretlerin ekserisinde de ok şekilleri göze çarpmaktadır.

Şurası da ayrıca tetkike değer ki bu işaretler bugün dahi tezyinat makamında Anadolu Türkleri arasında mevcuttur. "Dıvarları aşılı toprağı ile,, yapılan bu resimlerin maatteessüf yalnız dört tanesini Ali Rıza kaydetmektedir. Bunlardan birincisi Bayındır, ikincisi Cavuldur, üçüncüsü Salur, dördüncüsü Eymür kabilesinin işaretidir.

Buraya kadar verdiğimiz izahattan şu neticeleri elde edebiliriz: Oğuzlar tarihin kaydetmediği bir zamanda siyasî bir vahdet halinde idiler. Bu siyasî vahdet zamanlarını Hiung-nular zamanında aramak icab eder. Bu vahdet üçer boydan ibaret ikili teşkilât zamanında başlamış ve o zaman Oğuz ismini almıştır. Oğuz adının tahlili de bunu göstermektedir. Altılı teşkilât zamanında Oğuzlar arasında totemizm cari idi. Ve bu devir Oğuzların avcılık devri idi. Daha sonra natürizm başlamış ve bir hayli zaman bu din cari olmuştur. Yirmi dörtlü teşkilât zamanında totemizm artık büyük bir rol oynamadığı için totemlerin çoğaltılmasına lüzum kalmamış ,yalnız diğer anane ve dinî merasim genişletilmiştir. Se-

---

(31) Abdülkadir, Orun ve ülüş meselesi, Türk hukuk ve iktisat tarihi mecmuası, cilt 1, S. 121 - 133.

(32) Ayni yer , bu eserin İranlı bir talebemin elinde bulunan nüshasından da istifade ettim.

(33) Joseph Castagné; Les Tamges des Kirghizes, Paris, 1921.

nenin muayyen bir gününde Oğuz beyleri toplanarak merasimle kurban kesilir ve her boyun beyi bu kurbanın muayyen bir yerini yerdi. Burada bir mesele ortaya çıkabilir: Senenin muayyen bir zamanında müştereken yenilen bu hayvan totemizmde âdet olduğu veçhile bir totem olan hayvan mı idi?. Oğuzların totemleri evelce de gördüğümüz gibi av kuşları idi ve altı av kuşundan ibaretti. Halbuki bu umumî ziyafette bir hayvan kesilir ve bunun muayyen yerleri yenilirdi. Binaenaleyh umumî ve müşterek totem gibi telâkki edilebilecek olan bu hayvan bir koyun veya sığırdan birisidir.

KUBİLAY VE MARKOPOLO

ABDURRAHMAN AYGÜN

HAÇLILAR seferleri Avrupa münev - verlerinin uyanmasında büyük bir rol oynamış ve Asyada çok kuvvetli ve çok medeni Türk hükümetleri ve hükûmdarları bulunduğunu Avrupalılara anlatmıştı. Bir tarafdan ikinci bir Attilâ istilâsına uğramamak, ve diger taraftan "Volga" nehirinden ta uzak şark hududlarına kadar sokularak Türk hakanlariyle münasebet kurmak ve bu suretle şarkın ilim ve irfanından olduğu kadar zenginliklerinden de faydalanmak zihinlerde belirmeğe başlamışdı. Bilhassa papalar şarka karşı büyük bir alâka gösteriyorlardı.

245 tarihinde papa dördüncü "İnosan" tarafından, kiliseye mensup "Karpini" adında birisi "Cen giz" han nezdine gönderilmişti. Kar pini; uzun ve macera ile dolu bir yolculukdan sonra Türk paytahtına vardı isede, Cengiz hanın vefatı dolayısile ancak halefile görüşmeğe muvaffak oldu ve 1247 de Romaya döndü. Bu zatın Türk toprakları ,Türk orduları ve Türk hasletleri ve mede - niyeti hakkında yeni malûmatı hayretler ve takdirlerle karşılandı.

Haçlılar tarafından şarka dair i- şitilmiş ve nakledilmiş olan hayret verici şeyler gönderilen heyetler tarafından da teyid edilince Asyanın kuvvetli Türk hakanlarını beheme - hal Hıristiyanlığa celb için bu defa da, aslen Belçikalı olup uzun sene - lerdenberi Romada yerleşmiş bulu - nan "Giyyom dö Rübrükis,, adında zeki bir zat Türkistanın "Karaku - rum,, şehrine gönderildi. Bu zat hükümdar "Menkü Han,, a kendini çok sevdirdi.

1254 de vazifesini ikmal ederek geri dönen "Giyyom,, yazdığı hatı - ratında "Karakurum,,dan bahsederken

(. . .orada bir çok Alman ve Fransız esirleri gördüm. Kendilerile kolay - lıkla temas ettim. Türklerden iyi muamele gördüklerini ve hallerin - den pek memnun bulunduklarını, ordunun harb malzemesini imal ile mükellef tutulmalarına rağmen ü - mitlerinin fevkinde yevmiye aldık - larını, ve en büyük ümeradan ve prenslerden bile baba ve kardeş muamelesi ve bilâ istisna herkesten hürmet ve muhabbet gördüklerini be - yan etmişlerdir.) demiştir.

Belli başlı bu iki zatın seyyahat neticeleri "Venedik,, de başkalarını da bu gibi seyahatlere teşvik eden tesirler yapmıştı.

Bu sıralarda Venediğin "Polo,, a- ilesinden iki kardeş yeni bir şeyya - hat sergüzeştine atıldılar ve böyle - likle yalnız orta kurunun değil Kubilây hanın himmetile, belki bütün beşeriyetin, en büyük uoğrafya ke - şiflerini yapmaya vasıta oldular.

Milâdın 1260 tarihinde Venedi' hükûmetinden gizli talimat a - lan "Nikolo,, ve "Mateo,, namlarım - da iki Venedikli, senelerdenberi o - turdukları İstanbuldan kıymetli bir takım eşya ile Kırıma geçmişler ve oradan "Volga,, cihetlerine gelmiş -

lerdi. O tarihlerde ise Volga havalisi Türk tatarları elinde bulunuyordu.

Barkay Han adındaki reis, buralarda âdeta serhad muhafızlığını yapmakta idi. Barkay Han ırkına mahsus büyüklüğe yaraşır surette, bu iki kardeşi son derecede samimî bir nezaketle karşıladı ve haklarında misafir severlik gösterdi. Fazla olarak getirdikleri eşya ve zinetleri iki misli fiatla aldı.

Görünüşte vazifeleri bitmiş olan bu iki kardeş, tekrar avdet edebilirlerdi . Fakat, herhalde başka maksatlar için olacak bir seneden ziyade Barkay hana misafir kaldılar ve ordugâhta geçirdikleri bu zaman içinde türkçeyi de mükemmel öğrendiler.

O sıralarda Barkay Han ile "Hülâgû„ arasında çıkan harp neticesinde bu iki Venedikli bulundukları yeri terk ile Çin imparatoru bulunan meşhur Türk Hakanı "Kubilay„ ın yanına gitmiye mecbur kaldılar.

Kubilay Hanın payitahtı "Pekin„ olmakla beraber o sıralarda Mongolistanda ve Çin hududuna yakın bir mahalde oturmakta idi. Bir seneden fazla süren güç bir yolculuktan sonra iki Venedikli kardeş oraya varabildiler ve üç dört gün istirahatten sonra büyük Türk Hakanının huzuruna kabul olundular.

Kubilay pek zeki ve uzağı gören bir hükümdar olduğundan, bu iki kardeşden Avrupanın umumî hallerine, siyasasına, en son terakkilerine türlü halklarına, kıral ve imparatorların hususî hallerine, ve tebaalarını ne dereceye kadar adilane idare eylediklerine, ordularının kıymetlerine harp usullerine ve Papalık makamile Hiristiyanlık akidelerine dair birçok malûmat aldı, ve seyyahlara çok iltifat etti.

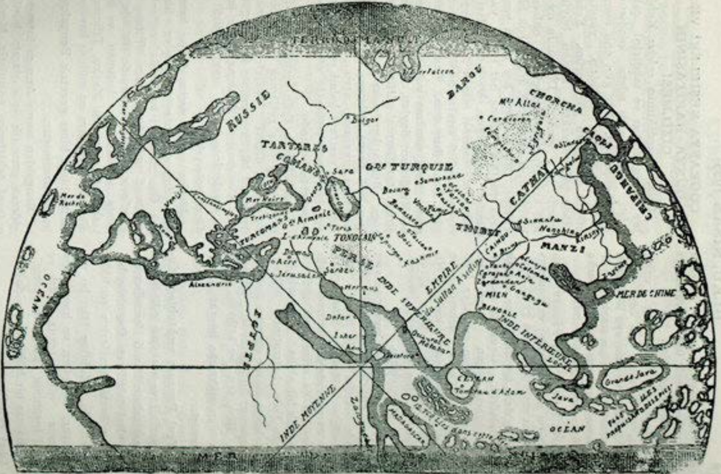
Bunların zekâlarından ve doğruluklarından son derece mütehassis kalan Kubilay Han, her iki kardeşi kendi tarafından Papanın nezdine sefaretle göndermek arzusunda bulunduğunu ve bu vazifeyi kabul edip etmiyeceklerini sorunca Venedikliler bu tekliften fevkalâde memnun olmuşlar ve her ikisi de bu şerefli vazifeyi iftiharla yapacaklarını Türk Hakanına bildirmişlerdi.

Bunun üzerine Kubilay Türk lisaniyle yazılmış mektublar ve mukavelenameler ihzar ettirerek bu iki kardeşi kendi sefirleri sıfatiyle Papa nezdine gönderdi. Kubilay bunların yanına kendi hanedanından "Çağatay„ namında genç bir pirensi de verdi. Bundan maksadı ileride milyonlarca insanlara hükümdarlık etmesi memul bir pirensin Avrupayı görmesi ve yabancı milletlerle temas ederek lâyikı veçhile yetişmesi idi.

Kubilayın Papa dördüncü "Kleman„ a yazdığı mektubda, bilhassa şu noktalar ibretle görülmiye lâyıktı: "Bana Hiristiyanlığın en ince mesailine vakıf yüz âlim zat gönderiniz. Çünkü, bütün ülkem dahilinde putperestlikle mücadeleye karar verdim. İlim ve din adamlarının milliyetleri mevzuu bahsolamaz. Onlar; topraklarıma ayak basdıkları vakit, bizzat benim kardeşlerim olacaklardır.„

Türk Hakanı mektublardan başka Papaya hediye olarak, Kudüsteki Hazreti İsa merkadinin lâmbasından alınmış mukaddes zeytin yağı dahi göndermişti.

Her türlü vesaitin bolluğuna rağmen ancak üç senede Akâya varan sefaret heyeti oradaki Baş Papastan, Papanın vefat ettiğini ve yerine henüz bir kimsenin tayin edilmediğini

Kubilay namına çizilen harita

öğrendikleri vakit, yeni intihaba kadar intizar etmek üzere vatanları olan Venediğe geldiler.

Evlerine ayak bastıkları vakit "Nikolo„ refikasının on beş sene evvel öldüğünü ve dünyaya bir erkek çocuk bıraktığını ve o sıralarda 17 yaşına basan bu çocuğun "Marko Polo„ adını taşıdığını öğrendi.

Sefaret heyeti yeni Papaya Kubilay Hanın mektublarını ve emanetlerini tevdi ettikten sonra genç Marko Poloyu dahi beraberlerine alarak avdete basladılar. Uzun ve maceralı yolculuklarla geçen avdet esnasında genç Markonun coğrafya hakkındaki fazla alâkası babasının ve amcasının dikkatlerini çekmişti. Nihayet 1265 tarihinde Pekine girdiler. Kubilay Han yaz münasebetiyle şehirde oturuyordu.

Üç gün istirahatten sonra sefaret heyeti genç Marko Polo dahi beraberlerinde olduğu halde huzura kabul olundular. Kubilay Han o sıralarda '84 yaşında bulunmasına rağmen; seyahat ve saire hakkında o kadar büyük bir alâka göstemiş idi ki, Marko Polo hatıratında bilhassa bu noktaya işaret etmekte bu yaşta bir adamın bu derecede yüksek zekâsına ilim, fen ve bilhassa coğrafyaya olan alâkasına hayran kaldığını yazmıştır.

Yeni Papanın mektubları Kubilaya verildi ve tercüme edildi. Sefaret vazifesinin hüsnü ifasından dolayı cümlesi taltiflere, ihsanlara boğuldu, ve hattâ şereflerine şenlikler tertip olundu. Kubilay Han bu suretle, hangi milletten ve hangi dinden olursa olsun, temiz sadık ve gayretli insanlara karşı ne derecede kadirşinas bir hükümdar olduğunu isbat eyledi.

COĞRAFYA KEŞİFLERİ VE DÜNYA HARİTASININ ÇİZİLMESİ

Genç Venediklinin zekâsı Kubilay Hanın dikkat ve takdirini çekmişti. Bu çocuğu adeta kendisine evlât edinmişti. Bir gün onu huzuruna çağırtarak "Evlâdım, yaşının küçük olduğunu görüyorum. Fakat zekân çok yüksektir. Benim büyük emellerim vardır. Dünyanın meçhul kıtalarını keşfetmek ve onların haritalarını çizdirmek arzum çok büyüktür. Bu hususta her türlü vasıtaya malikim. Sana her türlü yardımları yapacağım. Ve hükümdarlığımın bir hatırası olmak üzere beşeriyete meçhul kıtalar hediye edeceğim. Ben ihtiyarım. Seni bu hususta kendi namıma yola çıkarmak ve Hindistan, Seylan, Malabar, Koşinşin taraflarına götürmek istiyorum. Bunlardan başka meçhul kıtalara bilâ perva atılmanı ve onları meydana çıkarmanı arzu ediyorum. Böyle bir vazifeyi kabul edip edemiyeceğini bana serbestçe söyle!„ diye beyanatta bulundu.

Genç Marko Polo efendisinin dileklerini yerine getirmek için biri karalarda, diğeri denizlerde olmak üzere iki büyük seyahate lüzum gördü. Donanmanın ihzarına kadar kara seyahatinin icrası uygun görüldü ve yola çıktı.

Marko evvelâ şarka doğru hareketle Sarı ırmaktan geçmiş ve birçok Çin şehirleri hakkında coğrafî malûmat topladıktan sonra "Tibet„ e girmiştir. Tibet hakkında ilk defa geniş tetkiklerde bulunan ve bu tetkikleri neşreden Marko, Tibetten dönerken Asyanın en mühim kasabalarını birer birer gezerek Bengaleye kadar uzanmıştır.

Bengalden sonra Annam kıtasına giderek gene ilk defa olarak bütün o taraf şehirlerini gezmiştir. Marko

Polonun Çin ile bilhassa Tibet ve Annam ülkelerine dair verdiği malûmatta, bu gün için bile hayretlerle karşılanacak derecede derin bir görüş vardır.

Genç Venedikli kara seyahatinden dönüşte efendisine çok zengin malûmat getirmişti. Kubilay Han o vakte kadar tamamen denecek derecede meçhul kalmış olan Tibet kıtası üzerinde fazla alâka göstermişti. Fakat Kubilay Han daha çok deniz aşırı memleketlerle alâkadar bulunuyordu. Esasen Markoda da buraları görmek emeli hakimdi. Türkün büyük kudretiyle Venediklinin cevvaliyeti birleşince, beheri 700 ton cesametinde 14 gemi hazırlandı. Kubilay Han bu defa sefer heyetine Türk Mogol, Mançu ve muhtelif Çin dillerini bilen birçok âlim yoldaş ettikten başka İran prenslerinden birisine zevce olacak kendi öz kızını da donanma ile beraber yola çıkardı.

Uzak görüşü ile zamanından dokuz asır sonraki hakikatleri daha o vakit takdir eylemiş bulunan Kubilay, kızının hakiki kraliçe olabilmesi için en büyük mekteb saydığı bu muazzam seyahate iştirak eylemesini münasip görmüştü.

Marko Polo 14 parça yelkenli ile Çin sahillerinden ayrıldıktan sonra evvelâ Japonyaya doğru yol almıştır. Japonyaya girememiş ise de memleket hakkında etraflı ve değerli malûmat tedarikine muvaffak olmuş ve buradan sonra Saygon ve Cava araflarını gezerek çizmeğe memur edildiği dünya haritası için lâzım olan tetkikatta bulunmuştur. Cavadan sonra Sumatra tarafından gelerek buradan da Nikobar ve Seylan adalarına yanaşmıştır.

Türk keşif donanması, Malabar sahillerini takiben Umman denizine doğru yelken açtıktan sonra Sokotra adasına uğrıyarak oradan da Madagaskara geçmiştir. Bu suretle Avrupalılarca tam olarak bilinmiyen Asya ve Avusturalya denizi ihtimamla çizilerek Kubilayın istediği gibi bir dünya haritası vücuda getirilmişti.

Marko Polo hatıratında Madagaskar ve ahalisini sonderecede methetmektedir. Madagaskardaki tetkikatını bitirdikten sonra Zengibar ve diğer Afrika sahillerini takiben Habeşiştana gelmiş ve orada bir müddet tamirat ile meşgul olmuştur. Mürettebatı da dinlendikten sonra sefer heyeti karşı tarafa geçerek Yemen ve Hazramut kıtalarında coğrafiya tetkiklerinde bulunmuştur.

Marko Polonun bu kıta hakkında verdiği malûmat da bugün için bile değerlidir. Müsait bir hava ile Umman denizi aşılarak Basra körfezinde İran topraklarına yanaşılmıştır.

Marko Polo Türk pirensesini ni şanlısına tevdi eyledikten sonra donanmaya avdet emrini vermiştir. Kendileri ise, Kubilayın müsaadesile vatanlarına dönmüşlerdir.

EBEVEYNİN TERBİYESİ (*)

Yazan: Dr. WİLHELM STEKEL Çeviren: ŞEREF ERDOĞDU

"EBEVEYNİN terbiyesi„ adlı kitabı dilimize çevirmeye uğraşacağım. Kitab, ruh tahlilcisi ve ferdi ruhi - yatçı, ayni zamanda ruh hekimi Dr. Wilhelm Stekel'in eseridir. Eser çok tatl, samimî bir ifade ve ilmî bir görüşle yazılmıştır..

Şimdiye kadar memleketimizde terbiye işiyle uğraşanların hemen, hemen yazılarında sık, sık çocuk terbiyesinden bahsolunduğu görülür. Fakat ebeveynin terbiyesi emelile yazılmış kitab ve yazılara pek sey - rek tesadüf olunur. Ben bu eseri okuduktan sonra terbiye meselesini yeni bir bakımdan tetkik eden böyle bir kitabın terbiye kütüpanemizde noksanlığını duydum.

Bizler yarının neslini hazırlamak için çocukların kafasına tesire çalı - şıyoruz. Aileden eyi ve kötü itiyadlarla mekteplere gelen çocukların mücehhez oldukları kabiliyetleri bir sistem dahilinde tahrik ederek ye - tiştirmeğe uğraşıyoruz. Fakat ni - zamlı bir cemiyetin temel direğini teşkil eden ve çocuğun ilk yetiştiği mekteb olan aile bünyesini gözden uzak bulunduruyoruz.

Çocuğa ilk manevî kıymetleri aşılıyan ailedir. Çocuğunun ana ve babasından gördüğü itiyadlar ona damla damla tesir eder. Baz gencler mektebde iyi yetişmişler ve fakat hayatta serseri ve perişan ölmüşlerdir. Ruhi ıstırab onları sersemletmiştir. Şüphesiz bu ıstırabın kaynağı ailededir. Çünkü ahenktar bir izdi - vaçtan ve mesud bir aileden mesud çocuklar çıkar. Ana ve babanın bedbaht izdivaçlarının ruhi havası görülmez dalgalar halinde çocuğa inti - kal eder ve onu ruhan mustarib bir mahlûk olarak hayata atar.

İşte bu eserde göz önünden dai - ma ayrılmaması icab eden aile bün - yesi en derin görüşlerle tetkik olu - nuyor. Bu araştırmaları yarının mesud yuvalarını kuraca k genc yurd - daşlarımın ve kuvvetli bir nesil ye - tiştirmekle borclu ebeveyinlerin is - tifadesine ulaştırabilirsem büyük bir kıvanç duymuş olacağım.

Ön Söz

Bütün değerlerin değiştiği bir zamanda yaşıyoruz. Acun kaynayan ve fıkırdayan bir buhar kazanına benziyor. Bu gidişle "garbın batışı„ sözünün acıklı bir gerçek olması

(*) *Genç muallimlerimizden Ş. Erdoğdu Türkçeye çevirdiği bu değerli kitabın herkes için lüzumlu bilgi ve fikirleri ihtiva eden en mü - him bahislerini ÜLKÜ ye seçmiştir. Bu sayıda çevirenin ve yazanın ön sözleri ile birinci bahsi koyuyoruz.*

mı lâzım geliyor? Yoksa insanlık, ağır bir hastalıktan sonra tekrar kuvvetlenerek yeni gönenç imkânları mı edinmek istiyor?

Hekim ve insan sever, sıtmalı müşterinin hasta yatağı başında. Hastalığının sebeblerini ve şifa imkânlarını araştırıyor, böylece o, on senelik uzun bir zamanın verdiği tecrübe ile bütün sinir hastalıklarnın (asabı hastalıkların) köklerini ailede aramayı öğrendi. Netice bizi zorlayıcıdır: *Yalnız aile hayatının tamamen yeni baştan ihyası hasta beşeriyeti sıhhatini iadeye, kaybolmuş hayatî kabiliyetini kazandırarak yaşamaya ve içtimaî uygunluğa tekrar eriştirebilir.*

Ramain Rolland haklı olarak şöyle söyler: *"Şarab daima ilk konduğu kabın kokusunu muhafaza eder. Ruh da hayatının son gününe kadar sarsılmış bir gençliğin damgasını taşır.,,* Bu kitab bu meselenin köküne erişmek için bir çabalamadır Bu eserde: *"Ebeveynin karakter eksikliği ve şahsî tabiî temayülleri ahfadı üzerinde nasıl müessir olur ,,* gibi mühim suvaller ortaya atılıyor. Ve bu esastan yürüyerek sinirli çocukların bedbaht ve ahenksiz bir izdivaçtan meydana geldiğine işaretle muhtelif baba ve anne tiplerini - ahfadına bakarak - ileri sürüyor.

Bugüne kadar asla terbiye meselesi karakterin bu yönünden ve ebeveynin kendine hâs cinsiyeti bakımından mevzuubahs edilmemiştir. Bundan dolayı bu kitab ekseriyetle yanlış ünvanlar altında cinsî meselelerden bahseden kitablardan ayrılır.

Ebeveyinler çocuklarına örnek (nümunei imtisal) olmalıdırlar. Ebeveynin tavru hareketi çocuklar için bir müşahede dersidir. Ebeveyin bizzat sıhhatli değilse, nasıl sıhhatli bir nesil yetiştirebilir

Daha evel ahlâkî bakımdan izdivac meselesinin biricik halli çaresinin tek izdivaçta olduğunu söylediğimden bana "ahlâkçılar,, dan damgasını vurabilirler. Fakat bütün hayatınca cinsî yanılmaların tetkikile uğraşmış, asla hüküm vermemiş, daima anlamağa çalışmış olan, kendisine insanî olan şeyler yabancı bulunmayan bir muharrir eğer biricik imkânı ahlâkın yeni baştan düzene konmasında görüyor ve bu zamanın karma karışıklığından daha iyi bir istikbal hazrlamak istiyorsa sükûnetle bir ahlâkçı görülmeğe tahammül edebilir.

Bilhassa hekimler bu kitabın sunduğu bilgileri pratik faaliyetlerinde kullanmalıdırlar. Burada her aile doktoru için teşekkürle karşılanacak terbiyevî bir faaliyet alanı açılıyor. Çocuk sağlık bilgisi üstadı profesör Czerny çoktan şu istekte bulunmuştu: *"Hekim terbiyecidir.,,* Fakat yalnız çocuğunun değil, yetişkin müşterilerin de terbiyecisidir. Hekim ayni zamanda ahlâkın, aile ve cemiyete karşı vazife ifası için gerekli bilgilerin önceden habercisidir.

Biricik arzum; bu kitabın evlenmek istiyen gençler tarafından okunmasıdır. O gençler şu suali göz önünde bulundurmak zorundadırlar: Çocuklarına örnek ve bir kılavuz o-

labilir misin? İnsanlığın yeniden ih. yası aileden doğmak mecburiyetin - dedir. Ebeveyinler çocuklarına sıh. hat ve gönenc ülkesinde yol göste - rici olmalıdır.

Eğer bu kitab yeni ve daha iyi bir neslin yaratılmasında yeniden meydana gelecek büyük eserin müte. vazi bir yapı taşının yerini tutarsa bu yorgunluklarımın zengin mükâ- fatını görmüş, semeresini edinmiş o. lurum.

* * *

Her insan tevarüs edinilmiş isti- datların (Konstitutineller Faktor) ve muhitin tesirlerinin (Konditionelle Momente) verimidir. İnsanda bün- yevî âmil hayatın devamınca tesirini gösterir. Fakat böyle "tevarüs edi - nilmiş bir yük„ ve "kazanılmış bir yükü hafifletme„ den bahse mezun olduğumuz takdirde bünyevî âmile galebe çalınabilir veya düzeltilebi- lir.

Ayni hal muhitin tesirleri için de mevzuubahstir. O da hayatın deva - mınca sürekli bir tesir yapar ve in - sanları gayri içtimaı, bir hale koyar, hayatî kudret ve yaşama sevgisini giderir. Fakat bu da ruhî tedavi mü- essirlerile iyileştirilebilir ve yahud da tamamile izale edilir.

Modern ruh tedavisi bilgisi, bizim ruh hastası dedğimiz asabiler (ruhî terbiye tesirlerile iyileştirmiyen delillerin aksine) üzerinde uğraşmak- tadır.

Hayat tarihinin tetkikinde ve mutlak lüzumlu olan bir araştırma - da; muhitin tesirlerini bütün âmil - lerden ayırmak için katî sonucu mey- dana getiren bünyevî âmillerde; dü. zeltilmesi mümkün olan veya olmıyan karakter eksikliğinin mevzuubahs o. lup olmadığına dikkat edilir.

Böyle bir araştırmada çok defa mürebbinin, ebeveynin ağır terbiye hatalarına rast gelinir ve şöyle bir mesele karşısında bulunulur: Ebe- veyne nasıl doktorla aile arasında mütehaddis bir vaziyette faydalı te - sirde bulunurum?

Ekseri ahvalde mazide irtikâb e- dilmiş hatalar artık tamir edilemi- yeceğinden böyle bir tesir mümkün olmaz. Ebeveynin gözü önüne asabî çocuklarınnı kendi yanlış terbiyele - rinin neticesi olduğunu sürmenin ve işaret etmenin ne manası var. Zi. ra ebeveyinler ekseriya şu iyi zannı beslerler ve hakkile anlama - dan şöyle tekrarlarlar: biz çocukları- mıza en iyi terbiyeyi vermeğe çaba- ladık. Kendimize bahane bulamayız ve bu hususta hiç bir suçumuz yok - tur.

Haklıdırlar! Çünkü onlar modern terbiye esaslarını nerede öğrensin - ler Anneleri çocuk tağdiyesi, ih. timamı, koruması hakkında tenvir e- dici annelere mahsus mektepler var. dır. Fakat henüz modern terbiye e - saslarını öğrenebilecekleri mektepler yoktur. Kimbilir ne kadar ebeveyin böyle bir mektebin lüzumunu duydu ve bugün de duymaktadır!

Bence daha önceden "terbiyesiz çocuklar„ dan bahsolunur da iyi istidadlara malik olan çocukları- nı bile, ruhan değiştiren, onları "terbiyesi zor çocuklar„ haline so -

kan "terbiyesi zor ebeveyinler" mevzuu ihmal olunur.

Bu kitab, bu eksikliği - imkân nisbetinde - giderecektir. Gene bu kitab ebeveynin asabiyetinin irsen değil, bilâkis fena terbiye vasıtasile ahfadı üzerinde nasıl müessir olduğunu göstermeli ve henüz şimdiye kadar araştırılmamış olan şu meseleyi de sunmalıdır:

Ebeveynin anormal cinsi hayatı ahfadı üzerinde nasıl gayri kabili tedavi bir tarzda müessir olur?

On dört senelik hekimliğim ve ruh doktorluğunun verdiği görenek, bana aile hayatının bünyesine nüfuz ve ekseri hekimlere gizli kalan ihtilâfları müşahede, yalnız ruh doktoruna açılan münasebetler üzerinde araştırma, iki üç nesil arasında devamlı yaşıyan şairane bir sözün tekid olunduğunu görme imkân ve müsaadesini verdi: Fena fiilin beddüası muttasıl fenalıkların düzelmesini mecburî kılar.

Hakikaten ben yalnız mesud insanların çtcuk yapmak hakkı olduğu esasını iltizam mecburiyetinde bulunmuştum. Fakat bu esasa sıkıca bağlanıldı m o zaman insanlık, halkı tükenerek inkiraz bulan bir devlete döner. İnsanların büyük bir kısmı bedbahttır. Birçokları bu hakikati asla hissetmezler ve bedbaht olduklarını da itiraf etmek istemezler. Saadete karşı olan vecibe, mükellefleri hayat sevgisinin artistleri yapar. Fakat bedbahtlık, göz yaşları ister. Bundan dolayı onlar "asabî bir ıstırap" içinde ruhî hastalığa sığınarak bedbahtlıkları için bir esas bulmuş olurlar ve kendilerine şu damgayı vururlar: "Eğer asabî olmasaydım, mesud ve belki dünyanın en bahtiyar bir insanı olurdum." Fakat ben asabiyetin her hal ve şekilde bedbahtlık ifade ettiğini ve mesud insanların filvaki asabî olmadıklarını çok geç öğrendim. Asabiyet bir iç ihtilâfının sonucndur ve bu, bünyevî temel üzerinde inkişafla ruhî sebeblere irca olunur.

Hayattan hoşnutsuzluğun mebzul sebeblerinden biri de derunî parçalanma, ruhun biribirine karşı koyan iki temayüle ayrılması ve biribirine zıd kuvvetlerin derunî ihtilâflarıdır. Bugün biz her insanın ruhan parçalandığını ve ruhun ebedî şah oyununda karşılıklı iki oyuncu arasında vuku bulduğu gibi şuurca alt olan bir insanın şuurlu insana uyduğunu biliyoruz. "İki kutubluluk" un mühim kanunudur ki: "müsbet-menfi" den, "iyi-fena" dan "sevgi-nefret" den yegâne bir vahdet yaratıyor Fakat bu derunî ikiye bölünme her şahsiyette türlü büyüklüktedir. Ben bu parçalanma farklılığına "ruhun kutbî bölünüşü" adını veriyorum. Normal insanlarla ruhen hastalar arasında bu bölünüşte keyfî bir fark olmayıp daha ziyade kemmî bir ayrılık vardır. Ve bu kutbî ayrılış tamamile ölçülebilir bir büyüklük arzeder.

Bu derunî parçalanmanın sebebleri araştırıldı mı, karakterleri arasında büyük bir kutbî bölünüş hüküm süren ebeveynin izdivacından meydana gelecek ahfadı için mevzuubahs, ve tarafımdan tekrar tekrar ileri sürülen bir hakikatle karşılaşılır.

Türlü bedbaht izdivaclar vardır. Öyle izdivaçlar vardır ki bunlarda aile kavgası muttasıl yapılır çocuklar daha erkenden münazaa girdabına sürüklenir, bir partiden olmak zorunda kalarak münazaaların altında ezilirler.

Ahenktar görünen birçok izdivaçlar da ahenktar değildirler. İhtilâf zahiren geçilir, münazaa çocukların önünde yapılmaz ve fakat ebeveyin evinin havası muhalefet mevzularile meşbu bir hal alır. Hele daha bidayette karı ile koca arasında türlü telâkki hüküm sürerse, zahiren büyük bir cinsî cazibenin ruhî ahenk eksikliğini örttüğü görülür ve fakat bu hal iyi istidadlı çocukları ruhan parçalayıp birer ruh hastaları vaziyetine sokabilir.

Şimdi, serbest düşünüşlü ve kendine göre ahlâkî bir telâkkiye sahib cehennem azabı ve ebedî mahkeme üzerin gülümsiyerek geçen münevver bir adamın, her sabah dua eden, gayretle kiliseye giderek günahını çıkartmak, (1) (kurban tenavülü âyini yapmak) mecburiyetinde olan bir kadınla evlendiği tasavvur olunsun. Ve bunlar uzlaşmış olduklarından karının hareketlerine sevgili kocası mani olmasın, herkes kendi kanaatine göre yaşayabilsin. Böyle bir vaziyette çocuklara gelince: çocukların nasıl terbiye edilmesi lâzım gelir. Anne, baba korkusu ile terbiye etmek ve onlarda erken - den kabahat ve günah duygularını yaratmak istiyor. Fakat baba başka bir yöne zorluyor. Baba çocuklarına dinî terbiye verilmesine engel olmasa da daha bu zamanda onlara örnek oldu - ğundan çocuklar üzerinde müessir oluyor. Bu suretle çocuklar ya müdahin ve yahut da, kâh serbest düşünüşlü ve kâh da şüphe ile mücadele eden eksik hisli birer dindar oluyorlar.

Ebeveynin biribirine zıd temayülleri, çocukların ruhunu sükûn ve huzurdan daima mahrum bırakan ucsuz mücadelelerde bulunur.

Bu bariz misal ebeveynin başkaca zıd vaziyetlerini ve bunun ahfadı üzerindeki doğurduğu sonucları anla - mamıza yardım eder: Baba Musevî, anne İsevî; yahud baba İsevî, anne Musevîolsun. Bu halde her ikisi kendilerine müsait davranan itikatlarının bağından kurtulamıyarak herkes istediği gibi inansın veya inanmasın. böyle bir vaziyette iki türlü cihanî telâkki tarzı biribirine muvazi olarak yanyana yürür.

Diğer bir misal: Baba yüksek zekâlı, milletler arası şöhrete sahib bir âlim olsun ve bu da ahçı ile evlenmiş bulunsun. Gene bariz bir hal göze çarpar.

Ben çok kere karşılıklı anlaşılmamış, duyuş ve anlayış itibarile aşağı yukarı sallanan, sadeliğe veya sun iliğe mütemayil bir izdivacın mahsullerini (çocukları) tahlil ettim. Böyle bir vaziyette baba ve anne arasındaki temayül farklarının çocuğun ruhunda yarattığı gerginlikler müşahede olunabilir.

Bunun aksi de vakidir. Münevver, yüksek musikişinas bir anne, hemen balayını müteakip hakikî bir izansız.

---

(1) Hiristiyanlarda bir nevi dinî âyin.

lık inkişafı gösteren ve meyhanedeki içki partisi, kâğıd oyunu, yemek kendi için (Bethoven) in dokuzuncu senfonisinden daha mühim görünen bir adamla evlenmiş bulunur.

Karı ile koca arasında saysız ihtilâflar vardır: İdealist, realist, ikbalperest-mütevazi, hasis - müsrif, doğruluk- lâkaydîlik, sertlik-hilmiyet hulâsa: türlü cihanı telâkki tarzı ve türlü hayatî gidiş (düzen) türlü telâkkiler.

İşte, bütün bu ihtilâflar çocuklarda yerleşmiş görünürler.

Şöyle bir iddia dermeyanı garip görünür: Ebeveynin karakter eksikliği çocuklara intikal etmekle beraber çocuklar ebeveyinlerinden farklılaşmağa çabalarlar. Bir kadın yeni evliliği zamanında evdeki hizmetçi kadınlarla çekişmeden içtinab etmeyi ve sakin bir ev idaresi yaratmayı kurmuştu. Annesi bütün evdeki adamların hepsi ile muttasıl insafsızca kavgalarda bulunduğundan kendisi nefret etmişti. Fakat kendisi de annenin vefatından sonra değişti.Tıpkı annesinin yaptığının aynini yaparak bütün evdekilerle kavga etmek suretile evi ebedî bir cehennem haline soktu. Bunda kendini kabahatli görme zannı hasıl oldu (Annesine nefret etmişti.) Ve ihtimal kendini vicdanı önünde mazur göstermek (evet bizzat sen daha iyi değilsin!) için yapıyor.

Bu hâdiseye kabul olunması lâzım geldiğinden daha fazla rast geliriz. Çocuklar ebeveyinlerinden farklılaşmak ve onların irtikâp ettiği hatalardan sakınmak isterler ve bir müddet çekinirler. Fakat ebeveynin ölümünden sonra da değişirler ve onların izinden yürürler.

Ebeveyinlerin bütün hataları yazılmağa kalkışıldı mı o vakit bir "Balzac,, olmak ve bir seri roman yazmak mecburiyeti vardır. Balzakın meşhur "Le père Goriot,, sunda bir tamahkâr tasvir edilir. Bu kimsenin hasisliği taptığı kızının talebleri önünde o kadar rikkate gelir ki o, kızı için bir cani kesilir.

Tam bir iddiada bulunmadan bunlardan bir seri gözden geçirelim: Hayatta inkisara uğramış muhteris bir baba kendi yüksekten uçan plânlarının ifasını çocuklarından bekliyor. Müşkülpesend ,ebediyen gayri memnun ,çocuklarını daima tekdir eder. Onlarda daima hatalar bulur. Asla sözlerinin tasvibinde bir kelime noksan tasdik edilmesini istemez. Daülmeraka mübtelâ. Bizzat kendi hayatı üzerinde titrer.Muhitine hiçbir zaman sevgi sunmaz, çocuklarını korku ile terbiye eder.

Başkasını ele alalım: Müsrif, lâkayd, âlim tavırlı, vazifeşinas, zalim, zaaf sahibi, hissiz, haddinden fazla hassas, itinakâr, itinasız, heyecanlı, heyecansız, müseyyib, safravî, demevî.. Bütün bu tiplerin hepsi çocuklarda devamlı izler bırakır. Bu izler ya müsbet veya menfi bir şekilde veyahut ayniyet halinde tezahür edebilir. Bunlar daima, mütebariz, gayri tabiî ,bozulmuş, hastalıklı ve hayat düşmanı fazla kıymetlenmiş sureti zihniyelerdir.

Bütün bu insana hâs karakter noksanları gözden geçirildi mi ilk nazarda

ebeveynin terbiyesi meselesinin gayri kabili hal olduğu zannı hasıl olur. Fakat düşünmeliyiz ki icabında her zarar bir kazanç ifade edebilir. İnsanî şahsiyetin zenginliği karakter kabiliyetlerinin değişikliğine tâbidir. Yoksa bütün insanları bir biçime sokmak mümkün olsaydı vahim bir hata meydana gelmiş olurdu. Fakat nihayetsiz inayetler insanlığı yüceltebilir. Eğer ebeveyinler zaaflarını bilirler ve bilgi yolu ile zaaflarına hükmetmeği öğrenecek olurlarsa kendi hususiyetleri (kendi hususiyetleri hayat düşmanı olduğu mevzuubahs oldukça) ahfadına intikal etmez.

Bu emele bu kitabın hizmet etmesi gerektir. Kitab umumî olarak, asabî kadın ,asabî erkek tasvirinden başlıyarak, asabiyetin köklerini meydana çıkaracak ve ebeveynin cinsî hayatile çocukların karakterlerinin yapılışı arasındaki münasebetleri tasvir edecektir.

Böylece eser şimdiye kadar açık bırakılan bir boşluğu doldurmak vazifesini üzerine almış oluyor.

Bu hususta parça, parça malûmat her yerde bulunur. Fakat bu eserin vazifesi: ebeveyin ve mürebbiye bizim imkân nisbetinde gidermek istediğimize rağmen şiddetini muhafaza eden terbiye hatalarının kuvvetini göstermektir.

İşte biz bu suretle bir izdivacın; asabî bir kadın, asabî bir erkek ve onların biricik çocuğundan ibaret bir müselles teşkil ettiğini görüyoruz.

FİNLERİN ULUSAL ERTEĞİSİ KALEVALA

H. Z. KOŞAY

KALEVALA Fin ulusunun ırladığı son derece zengin epik şiirlere top - tan verilen adtır. Fakir bir köy terzisinin oğlu olan köy hekimi J. Lönnrot insan ruhunun bu güzel çiçeklerini demet demet topladı, büyük 50 kol halinde 1835 yılının şubat 28 inde bitik olarak çıkardı. Kalavala'nın 1849 da iki misli büyümüş olarak son şekli ile çıkışı acunsal bir edebiyat hadisesi oldu.

Kalevala'nın basılıp çıkışı fin kültürünün bir dönüm noktasıdır. On - dan önce edebiyatta İsveç dili, sanatta yabancı tesir, genel dirimde koz - mopolitlik ulusal ruhun kanatlanma - sına engel oluyordu. Kalevala'daki yiğitçe sözler yalabiyan ışık eski çağların ozan - tanrısı olan Vaynemöy - nen'in susan sazının tellerini yeniden depretti. Sanki bir büyü gücü ile yeni bir edebiyat, şiir, musiki, sanat ve bilim doğdu.

Türk yurdu mecmuasının eski sayılarından birinde Finlandiyalı Türkoloğ Dr. Marti Rasanen Kalevala'nın mevzuunu tanıttığı için merak eden - ler orada bulabilirler. Şekil ve ruh bakımından aslına uygun tam bir çevirmesinin yaptırılmasını kültür ku - rumlarımızdan dileriz.

Kalevala yabancı üniversitelerde çoktan ders mevzuu olmuştur. Bu er - teği hakkında fince ve diğer yabancı dillerde yapılan araştırmalar zengin bir kütpane teşkil edecek kadar çoktur.

Kalevala putperestlik âdetlerile karışık eski kahramanlık çağlarını hikâye eden ve halk tarafından bir Homer erteğisi halinde işlenen âbidedir. kalevalaya yabancı unsurların da karıştığı gösterilmişse de bunların hepsi halk ruhundan süzüldüğü için fazla sırıtmamaktadır. Kalevalanın tasvir ettiği altın devrin büsbütün hayali olduğuna inananlar da vardır. Finlerin büyük Türk uruğuna bağlılıkları kabul edilirse bu erteği de tarihsel bir hakikat özeği olduğunda şüphe edilemez. Türklerin bugünkü parçaları malûm olan Oğuz, Manas, Çurabatır, Köroğlu ertegileri ve ancak mevzu ve hikâyeleri belli olan diğer birçok ertegiler Türk tarihinin engin kaynağından gelmiyor mu? Odyssée'nin Sumerlilerin Kılgamış efsanesile alâkası gösterildiğine göre Kalavelanın proto tiplerini Asyada aramaklığımız fazla bir cesaret olmıyacaktır.

Türkler ve onlarla kardeş uluslar maddî ve manevî erdeme büyük ehemmiyet verirler: Macar bilgini Bân

Aladârın Turanda çıkan bir yazısında dediği gibi:

"Bu erdem onları en kötü çağlarda korumuştur. Örneklik en yüksek ülkülerini alplarda görmüşlerdir ve bu - gün de görmektedirler. Yer yüzünde kalışlarını ,bütün varlıklarını ve kutlarını (saadetlerini) hep alplara borçludurlar.,,

Buna Türkelerin ve onlarla akraba ulusların budun edebiyatı açık aynalık eder. Fakat ne yazık ki Türk erteğileri toplanmadan çoğu unutuldu ve unutturuldu.

Tarihi vakalara dayanan ve budunun dehâsiyle işlene işlene ve süzüle süzüle billûrlaşan bu erteğilerin Homer ve Lönnrot gibi ehliyetli bir dâhi şair tarafından birleştirilmesi ve yoğurulması da gereklidir. Kalevala bugün bilinen destanların en mükemmellerinden sayılmaktadır. Yabancı bilginlerin bu husustaki düşüncelerini Bàn Aladàr bir yazısında şu suretle bildiriyor:

Alman ulusal biliminin fikir devlerinden Jakob Grimm 1845 de daha Kalevala toplanıp son şeklini almadan Berlin Bilim Akademisinin toplantısında şunları diyor:

"Bu destanda fincenin şayanı hayret zenginliği göze çarpıyor. Erteğinin basit fakat o nisbette tesirli anlatışında şiri tasvir ve ifadelerin şimdiye kadar bilinmiyen gömüncü önümüzde yayılıyor. Yalnız Hind edebiyatında örneğini bulabildiğimiz ince tabiat duyuşu ayrıca dikkate değer.,,

Max Müller ise Kalevala hakkında:

"Finler ihtiyarlar ağzından bir destanı kaydettiler. Bu destan bütünlük ve genişlik bakımından İlyadaya muadil ve yeni çağların güzellik hükümlerini bir an için unutacak olursak güzellik bakımından İlyadadan aşağı değildir.,,

Meşhur Alman dilcisi Steinthal "Das Epos,, adlı eserinde acun edebiyatında ancak dört esere "epopeia,, büyük adını veryor ki onlar da:

Homer edebiyatı, Niebelungenlied, Roland türküleri ve Kalevaladır. Fransız Geffroy ise daha 1871 de Kalevala için:

"Böyle muhteşem ulusal edebiyatı olan budunlar ve soylar tarih bilgisi gözü ile küçük görülemezler. Bu budunların acun tarihinde oynıyacakları mühim roller vardır.,, diyor.

Kalevalanın Finlerin ulusal dirimine ne gibi tesiri oldu? Bilindiği üzere Ellen kültürü denince Homer anılır. Elen sanatkârları parlak mermere Homerin hayalleri büyüliyerek koyduğu kılıkları hakketiler. Fin ulusu basit köylü ozanların yarattığı şiirlerde büyük bir gömünç saklı olduğunu duymak ve anlamakla büyük olgunluk gösterdi. Kalevalayı kısmen olsun bilmiyen bir mekteb çocuğu tasavvur olunamaz. Bugünkü Fin edebiyat ve sanatının en güzel eserleri Kalevalanın tesir ve ruhuna aynalık eder.

Folklorun beynelmilel şöhreti haiz üstadı Fin bilgini K. Krohn bu

tesir hakkında şunları söylüyor:

"Helsinki üniversitesini, Sjöstranolun Kalevala alplarının Fin kültür perisini selâmlayan kabartmaları olmadan bir tasavvur edelim; yahut üniversite talebe yurdundaki konser salonunu Fin musikisi hâdimlerine elinde sazile bir timsal olan ozan Vaynamöynen ve nefir çalan Kullervosuz bir tasarruf edelim. Helsinki şehrini Lönnrot'u Vaynamyönenin ağzından alplar destanını dinler durumda gösteren en güzel heykelinden, güzel sanatlar müzesini Kalevaladan mülhem eserlerden mahrum farzedelim.. Yahud ruhumuzda Topelius ve Pacius'un türkülerini, musikişinas Kajnusun Ayno rapodyasını ve Sibeliusun müteaddid acunca tanınmış Kalevala kompozisyonlarını susturalım. Edebiyatımızdan Elekkivi, Erkbo, Aho ve Aino Leino efsanelerinden alınan şaheserleri ve birlikte Kalevaladan mülhem tasvirleri, ifadeleri silelim ve nihayet Kalevalanın toplanıp neşrinden önceki ve sonraki ulusal öz bilim gücünü göz önüne getirelim. O zaman kültür varlığımızda bu destanın ehemmiyeti bütün yüceliğile meydana çıkr..,

Krohn bu cümleleri dünya savaşından önce yazmıştı. Kalevala olmasa Finlerin istiklâllerine kavuşmaları da belki şüpheli olurdu. Bu destanın heyecan verici tesiri olmadan Finlerin millî istikamette inkişafları hiç olmazsa bir asır gecikir ve bütün gücünü millî kültür yaratmak için temerküz ettirmeleri mümkün olmazdı.

Bilim alanında da budunla uğraşan etnologyanın Bingöl ülkesinde eşsiz yükselişi Kalevala duldasında olmuştur. Dünya edebiyatında Fin etnoğrafya ve folkloru ön safta gelir. Finli Sirelius, K. Krohn ve Aarnéé Anti adları etnologyada devir açan şahsiyetlerdir.

* * *

Kardeş Fin ulusunun kültür bayramına sevincle katılırken Türk budun edebiyatını toplama işine iyi usul ve feragatle girişmenin gerekli olduğuna işaret etmek isteriz. Lönnrot halk edebiyat mahsullerini, toplamaya 17 yaşında başladı ve bütün ömrünü buna hasretti. Meşhur Fin bilgini Kaarle Krohn 8,000 halk masalı çeşitlerini tarihî ve coğrafî metodla işledi.

"Kalevala şiirlerinin tarihi,, adlı 900 sayıfalık büyük eserinde ulusal erteği ile ilişikli on bin şiirin ve çeşidlerinin Lönnrotun sanat ocağına girinceye kadar geçirdiği safhaları tetkik etti. Finlerin budun kültürünü araştırma hususunda en ön safta oldukları ve bilim acununa metodlarını kabul ettirdikleri muhakkaktır. Finlerde halkı öğrenme işi ön safta tutulduğu için halk terbiyesi, ulusal musiki ve raks, ulusal kültür sorguları sağlam temellere dayanmaktadır.

İBNİRREFİK AHMED NURİ

ALİ SÜHA DELİLBAŞI

SON ay içinde kaybettiğimiz İbnirrefik Ahmed Nuriyi anlatabilmek, anlıyabilmek için şöyle yirmi beş otuz sene geriye doğru bakmak lâzımgelir.

Türkiyede bütün tiyatroyu sevenler gibi ben de hayatımın, aralarında uzun bir zaman geçen, iki ayrı devresinde Türk sahne edebiyatının, ve sahnesinin taşkın bir piyes ve sanatkâr seli altında ezildiğini gördüm. 1908 de yapılan ihtilâl memlekete kanunu esasiy getirdikten pek az bir zaman sonra ortaya nereden, nasıl ve ne zaman yetiştiği anlaşılmayan bir sürü tiyatro müellifi, bir sürü piyes bir sürü de tiyatro sanatkârı çıktı. Piyesler hürriyet, yahud ölüm, nasıl çıktı, neden oldu.. gibi garib ünvanlar altında ipe sapa gelmez şeylerdi.. Bu zıp çıktı tiyatro müellifleri hürriyet edebiyatının gündelik gazete sayıfalarındaki nümunelerini Osmanın, Mustafanın, Ayşenin, Zehranın ağzından söyletmekle piyes yazdıklarına inanıyorlar; ayni fırtınanın yarattığı zıp çıktı sanatkârlar da bunların yazdıkları şeyleri sahnede bazen barbar bağırarak, bazen dinlemesini bilenelri, tiyatrodan anlıyanları kahkahadan bayıltacak bir sahte facia ahengile inşad ederek halk tarafından çılgınca alkışlanıyorlar, ve kendilerinin büyük bir sanatkâr olduklarına inanıyorlardı. Esasen o zaman halkın geçirdiği psikolojik zaman itibarile sahnede veya hayatta, hatibin, tiyatro muharririnin ve tiyatro sanatkârının sanatında muvaffak olduğuna inanması için yaşasın.. yahud kahrolsun... sözlerile başlayan birkaç cümle söylemesi kâfi geliyordu.. Aramızdan pek çabuk ayrılan ve şüphesiz kendisinde kuvvetli bir tyatro muharriri kumaşı bulunan merhum Tahsin Nahid, kendisinin de ilk kalem tecrübesi olan Genç Türk piyesinde kullandığı bu çeşid cümlelere "şakşak yeri,, derdi. Fakat Tahsin Nahidin piyesinde şurada burada serpili olan bu şakşak cümleleri, öteki piyeslerin birinci perdesinin birinci meclisinin birinci şahsının ağzında başlıyor, ve ancak sonuncu perdesnin, sonuncu meclisinin son şahsının ağzında bitiyordu. Bu facianın hikâyesi beyhude değildir. Bunun tekevvününde, toprağı nur olsun, İbnirrefik Ahmed Nuri ile, merhum Reşad Rıdvanın, bir de kıymetli sanatkârımız Raşid Rızanın mesuliyet hisseleri vardır: Kanunu esasinin ilânını takib eden ilk haftalarda tepebaşının yazlık tiyatrosunda bunlar, merhum Abdürrezzak, Nureddin

Şefkati, şimdi İzmide bulunan avukat Ekrem-Nezih Ziya, ve daha bazı arkadaşlarile birlikte Namık Kemalin Vatan yahud Silistresini hakikaten mükemmel bir surette oynamışlar ve alkışlanmışlardı. Ayni sanatkârların pek az fasılalarla İstanbulda ve bazı vilâyet merkezlerinde yüzlerce defa oynadığı bu oyuna gösterilen rağbet, açıkgöz yazıcılarla, açıkgöz artistleri, biraz evel izah ettiğim faciayı işlemeğe ve oynamaya sevketmişti . İstanbulun her semtinde muhtelif adlarla "amatör„ grupları meydana çıktı. Aylarca devam eden bu yaşasınlara biraz sonra hareket ordusu destanları katıldı. Halk bundan da gık deyince bu defa Salâh Cimcozun verdiği "Selimi Sâlis„ ile Şehabeddin Süleyman ve Refik Halidin verdikleri "Kösem Sultan„ misallerini ele aldılar;

Osman oğulları neslinden gelen bütün meşhur, gayri meşhur padişahları bağırta çağırta mezarlarından kaldırıp sahneye sürüklediler...

Bu gülünç facia bir tarafta devam edip dururken bir taraftan da "Silven„ in "Şakirdi marifeti„ ünvanını Jan Sarman'ın "Mukavvadan tac„ ı gibi kendi eliyle başına takan meşhur artist Bürhaneddin, sahnede bu defa başka bir perdeden bangır bangır bağırıyor, ağız şaplatıyor ve... Kel Hasanla Şevkinin yaptıklarından başka, fakat çok daiyeli bir şekilde, - tabir caizse- alafranga göbek atarak adamakıllı para kazanıyordu. Bu cehli cesaretinden ve cesareti cehlinden büyük olan adam, "bir cinnet sahnesi„ diye herzeler karıştırıyor, zavallı İzzet Melihi karşısına alıp "Marki dö Priyola„ dan parçalar oynuyor, "Tarık ben Ziyad„ la "Eşber„ i sahneye çıkarıp halkın, ve maalesef güzidelerin bile çılgınca alkışları karşısında en şımarık, en arsız bir çocuğun yapacağı şekilde üstlerinde tepiniyordu. İşin garibi İstanbulun o zamanki yeni, eski, daha eski bütün edebiyat adamları bu sahtekârlığa aldanıyorlar yahud aldanmış görünüyorlardı.

Ahmed Nuri tam hakikî bir sanat adamı gibi bütün bu patırdılara gürültülere kulaklarını tıkamıştı.. Tâ pek genc yaşında merhum Manyasi zade Refik, Musahip zade Celâl, şimdi Tulûatın son enmüzici olarak yaşayan komik Fahri Gülünç gibi bir kaç arkadaşıyla, kendi evlerinde, aralarında, bazan yakın dostlar karşısında orta oyunu oynamakla başlıyan tiyatro aşkı, genişlemiş, büyümüş; İstanbula gelen Koklenin, Rejanın, Sara Bernarın ve muhtelif milletlerin sahne vedetlerinin seyri; Molyer'den başlıyarak Batay, Bernştayn, Kapü, Flerle Kayave, Tristan Bernar ve saireye kadar Fransız tiyatro edebiyatının yakından takibi kendisini iki sıfatla olgun bir hale getirmişti: 1) Sahne sanatkârı, 2) Tiyatro muharriri. İşte Ahmed Nuri merhumun gerek piyes muharriri, gerekse sahne sanatkârı olarak ortaya atıldığı zaman müptedilik göstermemesinin, bilâkis olgun hüviyetini herkese tasdik ettiremsinin sırrı buradadır.

Hakikaten kendisini Vatan piye -

sinde tanıdığımız günden itibaren zaman zaman muhtelif teşekküllerde ilk defa sahne artisti, sonra da hem artist hem de müellif olarak gördüğümüz Ahmed Nuri, bazen birlikte oynadığı ve içlerinde Minakyan trupunun çok kudretli tanınanları da bulunan sanatkârlar arasında hiç bir zaman sahneyi yadırgamadı. Bilâkis sesile, elile, koluyla, vücuduyla ve benliğiyle sahneye hâkim olduğunu herkese ispat etti. İlk eserlerinden biri olan Odalığın oynanması münasebetiyle zamanında bazı artistlere garşı değilse bile her halde müelliflere karşı amansız bir münekkid tanınmış olan merhum Müfid Ratibin, Serveti Fünuna yazdığı bir tenkidi vefatından biriki hafta evel tesadüfen gene okumuştum. Ahmed Nuriyi benim kadar sevip sevmediğini bilmediğim Müfid Ratib o yazısında, Odalık müelifini, benim belki bu satırlarda yapamadığım kadar methediyor.

Ahmed Nurinin hayat, çalışma tarzı, ve sanat aşkı bugün yaşamağa başlayan edebiyat ve sanat nesillerine çok güzel bir örnek olarak gösterilmeğe cidden lâyiktir. Yalnız Fransız tiyatrosunun değil, bütün cihanın Aristofandan sonra en yüksek komedi müellifi ve komediyeni tanıdığı Molyer; Pariste Malade Imaginaire adlı eserini oynadığı esna - da, ansızın hastalanarak evine nakledilmiş ve birkaç saat sonra ölmüştü. Ahmed Nuri de yazdı, oynadı, oynattı. Vilâyetlerde, Bulgaristanda, Romanyada turneler yaptı. Ve uzun, yorucu bir sanat hayatından sonra hemen hemen Molyere benzer bir şekilde öldü: en son yazdığı "Himmetin oğlu„ piyesini, Ankara Halkevinde pek mükemmel bir şekilde, birkaç kereler oynadıktan sonra, Halkevinin kendisini candan seven çocuklarila birlikte İzmire kadar gidip oynadı. Ve artık kendisini bir daha sahnede göremedik. Birkaç ay sonra da ebediyen kaybettik. Ölümü ile nihayetlenen hastalığında Ankara Halkevindeki çalışmalarının müessir olduğuna hiç şüphe yoktur. O da Molyer gibi iş başında ölmüş sayılabilir.

Ahmed Nurinin eserleri gerek sayıca, gerekse değerce uzun ve derin bir tetkik mevzuu olabilir. Ne yazık ki kırk elliyi geçen küçüklü büyüklü eserlerinden burada elimizde bir tane bile yok. Onun için bu stırlarda bu kıymetli tiyatro adamı hakkında ancak bir taslak çizmek istiyoruz.

Yukarda Türk sahne edebiyatının ve sahnesinin, hayatımın, arasında uzun bir zaman geçen, iki ayrı devresinde taşkın bir eser ve sanatkâr istilâsına uğradığını söylemiş ve birinci devreyi hikâye etmiştim. İkinci devre Ankara Halkevinin açılmasından sonra başlar ve bunun karakteristik vasfı sanatkârdan ziyade eser çokluğundadır. Filhakika Faruk Nafizin Akın adlı manzum destanı oynanıp rağbet gördükten sonra bu defa yalnız Ankaraya ve

İstanbula münhasır olmıyarak Türkiyenin her köşesinden yüzlerce tiyatro muharriri, bir bardak suda iki gün içinde yeşerip boy salan arpa taneleri gibi fışkırdı; ve yüzlerce, tiyatro eseri, manzum, mensur; bir perdelik, üç perdelik, beş perdelik; beş sayıfalık, beş yüz sayıfalık tiyatro piyesi yazılıp Halkevlerinde oynatılmak üzere Halk Fırkasına gönderildi. Ahmed Nuri, ben, biriki de başka arkadaşla bu eserleri tetkik eder ve raporumuzu yazardık. Çok esefle söylemek lâzım gelir ki bu yüzlerce eser arasından ancak bir ikisi hakkında müspet bir rapor yazabilmek kabil oldu. Gençliğinde olduğu gibi ihtiyarlığında da Ahmed Nuri bu taşkın sele kendini kaptırmadı. Ve tıpkı yirmi yirmi beş sene evel olduğu gibi, gazete sayfalarından alınmış beylik lâfları sahneye koymak isteyen eserlerin karşısında o, zannederim, şimdiye kadar sahneye konulmayan "Sonaltes,, i yazdı. Eski rejimi hicvetmek iddiasiyle yazılan yüzlerce eser arasında hakikî eser olarak ben, yalnız bunu gördüm.

Ahmed Nuri her tarzda piyes yazan bir muharrirdir. Komedi, hafif komedi, fantezi, hattâ tezli piyes yazdı. Bazı mecmualarda küçük senetler neşretti. Bunların hepsini muvaffak olmuş saymak hiç şüphesiz ki hata sayılır. Zaten kırk elliden fazla eser yazan bir müelliften bu kadarını istemek çok büyük bir haksızlık olur. Yalnız şurasını söylemek lâzımgelir ki tanzimattan sonra bugüne kadar yazılan tiyatro eserleri arasında teknik noktasından kuvvetli ve düzgün ilk eseri "Şair evlenmesi,, adlı komedisi ile Şinasiden sonra, Ahmed Nuri vermiştir. Ahmed Nuri, Lâbişin tekniğine, kiprokolarına, Kayave ve Flerin zarafetini, Piyer Volfun, Alfred Kapünün inceliğini mezcetmeği ne güzel bilmiştir. Bundan fazla olarak Avukat Sebati, Bican efendi gibi ta en kendi halinde halk tabakalarına kadar dağılan, duyulan iki tip yaratmıştır. Acaba bu tiplerin bu kadar popüler olmalarında bunları sahnede yaratan sanatkârın, meselâ daha hayatında iken kendisini kaybetmiş olmanın esefini bize yaşatan Şadinin tesiri yok mudur? Bu yerinde bir sualdir. Çünkü tiyatro sanatında bir *axiome* vardır: yüksek bir artist en basit, hattâ âdi bir tiyatro eserini yükseltebilir; fena bir sanatkârsa bilâkis en yüksek bir eseri yerlerde süründürmek değil, yerin dibine geçirebilir: Raşid Rızanın mutavassıt bir eser olan Aktör Kini bir şahika haline getirmesi, buna karşı dane ise menfi misal vermekten vazgeçiyorum..

Fakat gene tiyatroyla uğraşanların hepsince, bilinen bir kefyiettir ki münhasıran seyredilmek için yazılan ve ancak göz ve kulak yollarıyla bize hitab eden bir sahne eseri, görüldüğü zamanki tesiri, sadece okunduğu zaman da yapabiliyorsa bu şüphesiz en muvaffak bir eserdir. Ahmed Nurinin bilhassa biraz önce

bahsettiğim eserlerinde bu vasıf bol bol vardır. Benim en çok sevdiğim eseri olan Ceza Kanununu ben hem okudum, hem seyrettim; Hissei Şayiayı da öyle. Ben bilhassa Ceza Kanununu çok beğeniyorum: onun tekniğinde sanki Beaumarchais'den bir değil, binbir nefes vardır. Beaumarchais'nin meşhur iki komedisinde, Sevil Berberile, Figaronun Evlenmesinde hemen hemen nevi şahsına münhasır bir hususî teknik vardır. Eseri, vaka itibarile, artık bitmiş zannettiğiniz zaman yeni bir intrigue başlar; ve bu esere zarar vermek, vahdetni bozmak şöyle dursun, gerek seyirciyi, gerekse okuyucuyu kuvvetle kavrayıp sürükler. Ceza Kanunu türkçe piyesler içerisinde hiç olmazsa benim gördüklerim içinde bu tesiri yapan bir tek eserdir. Hareket itibarile de Labiche'den hiç aşağı değildir.

Ahmed Nurinin eserleri telif midir, bazı taraflarca iddia edildiği gibi adaptasyon mudur? Bunu ne düşündüm, ne de hayatında merhuma sormak aklımdan geçti. Sanatla iştigal edenler bilirler ki mevzu bizatihi ön safta bir kıymet değildir. Mevzuun işlenmesi, arz tarzı sanatkârın kıymetini gösterir. Yüz binlerce insanın, binlerce şairin sevgilisi ölmüştür. Fakat bunların içinde "Makber„ i yalnız "Abdülhak Hâmid„ yazmış; Auguste Augellier ise ancak A l'Amie Perdue'yü verebilmiştir.

Esasen Molyer, Korney, Rasin gibi dâhilerin bile mevzularını, bazen eski Grek müeliflerinden, bazen de İtalyanlardan aldıklarını edebiyat derslerinde öğretirler. Ahmed Nuri eserlerinin mevzuunu belki şu yahud bu müellifin filânca yahud falanca eserinden almıştır. Bunun ne ehemmiyeti var? Bize verdiği eserlerin hepsi değilse bile, şüphesiz ki mühim bir kısmı öz Türk hayatını gösteren hakikî telif eserleridir. Bu muvaffakiyetle adaptasyon yapmak, teveggûl edenler bilirler ki, teliften daha çok güçtür. Bu muvaffakiyeti Ahmed Vefikten sonra, kemâl derecesine yalnız Ahmed Nuri çıkartabildi.

Ahmed Nurinin başka yüksek bir kıymeti de, bize mükemmel bir sahne dili nümunesi vermiş olmasıdır. Filhakika sahnede herkesi kendi haline, seviyesine göre konuşturmayı ilk defa bilen, bunu yaparken in celikleri kaybetmiyen, bayağılığa düşmeyen, benim neslimden olan yazıcıların temiz türkçe diye yirmi otuz yıldır geceli gündüzlü fenerle değil hatta projektörle arayıp bir türlü bulamadığımız "zümrüdü anka„ kuşunu sessiz ve şatafatsızca bulup sahneye çıkartan merhum olmuştur.

x x x

Ahmed Nuri ne bir Molière'dir ne de bir Shaw.. Fakat benim kanaatimce hakikî Türk piyesini, en temiz bir türkçe ile ilk defa o yazdı. Oynayışta da ne Minakyandan yadigâr kalan ve hâlâ bugün adlarına büyük vasfı izafe edilen bazı artistlerce taklid edilen kötü göreneğe

uydu ,ne de zavallı türkçeyi, gene bazı büyük sanatkârların yaptığı gibi ezip büzerek kuşa benzetti. İşte onun hüviyetinin ana hatları:

1) Türk hayatını Namık Kemâl, Pierre Loti menşurlarından geçirmeden sahneye koydu;

2) Eserlerini güzel türkçe ile yazdı;

3) Bu güzel eserleri tam bir Türk şivesile konuşarak, gene bir Türk gibi oynamanın yolunu keşfeden bir iki sanatkârdan biri de o idi.

* * *

Baki kalan bu kubbede bir hoş sadaymış derler. Halkevi çocukların ve benim sevgili ve değerli üstadımızdan birçok hoş sada kaldı. Ne mutlu ona!.. Ve yazık o gözsüzlere ki onun ışığını göremediler; ve gene yazık o sağırlara ki onun söylediği güzel şeylerin ahengini duyamadılar...

* * *

Günün birinde millî Türk tiyatrosu kurulduğu zaman dehlizlerine üç büyüğün büstlerini koymak o zamanı idrak edecek bahtiyar - lara, en kudsî bi borç olacak: Şinasi, Ahmet Vefik ve Ahmet Nuri.

K Ö Y C Ü L E R B Ö L Ü M Ü

KÖYCÜLÜK PROGRAMINA GİRİŞ

NUSRET KÖYMEN

TÜRKİYE, nüfusunun dörtte üçten fazlası, yüzde 80—85 i, şehirler dışında yaşıyan bir kır ve köy memleketidir. 17—18 milyon tahmin olunan Türkiye nüfusunun 15 milyon kadrını teşkil etmesi icab eden kır ve köy halkı idare bölünmesine göre 41 bin kadar, fakat idare bölünmesinde biribirine yakın iki ve bazan daha fazla köy bir köy sayıldığı için, hakikatte, tahminen 60 bin kadar köyde oturmaktadır. Bu hesaba göre göçebeleri ayrı saymazsak, her köye vasatî olarak 250 nüfus düşer. İşlek ve münbit yerlerde, şehir ve kasaba yakınlarında ve nahiye merkezleri arasında bu vasatinin çok üstüne çıkan köyler bulunduğu gibi işlek ve münbit olmıyan yerlerde bu vasatînin aşağısına düşen köyler de büyük bir yekûn tutar.

"Köy„ mefhumunda, uzun seneler ve senenin büyük kısmı toplu olarak ayni yerde oturmak esaslardan biri, belki başlıcası olduğuna göre, Türkiye kır halkının mühim bir kısmı, belki dörte bir ile üçte bir arasında bir nisbeti, henüz tam manasile köy hayatı yaşamamaktadır. Bunlar göçebelerle bir köye bağlı oldukları halde senenin büyük bir kısmını bu köyün dışında geçiren, yarı - göçebelerdir. Köy mefhumunun içine aldığı *topluluk* da her yerde bu şartı karşılıyacak derecede değilir. Yerin sarplığı, ekilmeğe yarar, yetiştirme kuvveti yerinde toprağın azlığı, toplu yaşama duygusunun kâfi derecede gelişmiş olmaması bazı köylerin tektek evler halini alacak şekilde dağılmasına sebeb olmuştur. On binlerce yıldanberi insan topluluklarını beslemekte bulunan ve bazı yerlerinde tabiatin nimetleri esasen pek bol olmadığı gibi birçok geçici orduların ,istilâların, istismarların, fena idarelerin, ve hepsinin üstünde cehalet ve lâkaydinin tahribine uğramış olan Anaoluda her yer cennet değildir. Ancak bire 3-5 veren, bazı yıllar ekilen tohumu da götüren yerlerde, yarısını toprak sahibine verdikten sonra geri kalanı ile de borçlarını ve ihtiyaçlarını karşılyabilecek kadar ekin alabilmek için köylünün geniş yerler ekmeğe mecbur olduğu yerlerde köyler ufak olmak ıstırarındadır. Derelerin, sel yataklarının, kayaların, tepelerin böldüğü yerlerde de evleri sık yapmağa imkân yoktur.

Evleri biribirine uzak olan yerlerde bir köy birliği vücuda getirecek köy içi yolları olmadığı gibi köyleri bribirine ve merkezlere bağlıyacak yollar da yok denecek kadar az ve fenadır. Yolsuzluk ve nakil vasıtasının birçok yerlerde henüz insan ayağı ve

sırtı ile eşek, at ve deveden ileri geçmemiş olması muvasale ve muhabere imkânlarını daraltmaktadır. Bugün köylrin çoğu değil telefon ve telgrafla, mektubla bile muntazam muhabere imkânına malik değildirler. Muvasala ve muhaberedeki bu güçlük köylerin kültür ve iktısad sahalarında yükselmesine ve millî varlık içinde teşkilâtlanmasına engel olmaktadır. Asırlardanberi bu memleket içinde yaşadıkları, bazen ırkan dahi türk oldukları, halde yabancı dil konuşan köyler, hattâ türkçe konuştukları halde türklüğe icab eden kuvvetle bağlılk duymayan köyler vardır.

Birçok köyler, asırlardanberi bu memlekete gelmekte olan muhacir kafilelerinin temsil edilmesini ve millî kültür ve iktısad içinde teşkilâtlanmasını güden şuurlu bir siyaset takib edilmemiş olması, hatta nüfus mübadelesile açılan ve devam etmekte olan türk ırkından muhacirler akını ile de iskân siyasetimizin icab ettiği gibi şuurlandırılamamış ve teşkilâtlandırılamamış olması yüzünden, ruhî dağınıklıklarını, yabancılıklarını muhafaza etmektedirler. Mıntaka mıntaka kürdce, lâzca, çerkesçe, arabca konuşan köyler olduğu gibi birçok yerlerde de kürd, lâz, çerkes, arab köyü adı altında köyler vardır; bunlardan başka tatar, gürcü, dağistanlı, pomak v.s. köyleri vardır. Bunların hemen, hepsinde kendi dilleri konuşulur; Giridden bundan altmış yıl evel gelmiş olan türk ve müslüman muhacirler dahi rumca konuşmaktadırlar. Bu köylerin çoğunda mekteb yoktur. Mektebi olan bir dağistanlı köyünde kendini çocuklara ve büyüklere sevdirmeği bilen bir muallimin çocukları dağistancaya karşı seferber ettiğini gördüm.

Bir taraftan başka bir tarafa göçen, göçebe iken iskân edilen, başka bir memleketten gelip yerleştirilen muhacirlerin alışkın oldukları muhit coğrafî şartlara ve iktısadî çalışmalara uyan yerlere yerleştirilmemesi de bir çok iktısadî zararların amili olmaktadır. Deniz kenarına yerleştirilmiş olanlar esasen denizci olmadıkları için denizin hiç bir nimetinden istifade edememekte, üzüm bağları olanlar bunları sökerek buğday ekmekte, bazıları portakal ve zeytin ağaçlarını keserek yakmakta ve yerine tütün ekmektedirler. Kendilerine verilen evleri söküp satanlar, bırakıp göçenler dahi vardır. Muhacirlerin geldikleri yeni muhite intibaklarını temin için de bir şey yapılmamaktadır.

Köylerin pek çoğunda mekteb yoktur; olanlarda da kendinden beklenen işi yapamamaktadır. Köylünün muhite şuurlu bir şekilde intibak edebilmesini, tabiat cilvelerine ve sıksık değişen iktısadî şartlara süratle ayak uydurabilmesini temin edecek umumî kültürün ve sanat, iktısad ve çeşidli ziraat bilgilerile mutahassıs olduğu ziraat şubesinde emeğinin verimini arttıracak, kolaylaştırıcı aletler kullanmak, elbirliği yapmak ve teşkilâtlanmak kaygı ve görgüsünün bulunmaması köylerimizde en çok göze çarpan

yoksulluktur. Bu sahada, bugünkü keyfiyet ve kemiyeti ve bilhassa programları, teşkilâtları ve çalıştırılma tarzları ile, ne köy mektebi ve muallimi memleket ölçüsünde bir varlık gösterebilmektedir, ne de ziraat memuru.

Köylünün iktısadî geriliğinin ve bugün gördüğümüz derecede fakir olmasının başlıca âmilleri kabiliyetlerini dumura uğratan kültür eksikliği ile hem kendi ihtiyaçlarını, hem de piyasa taleblerinin değişmesini karşılıyacak ve toprağı dinlendirecek elastikî bir çeşidli ziraat yapmaması, pek çok yerlerde tezeği yakacak olarak kullandığı için tarlasını gübreliyememesi, mutahassıs olduğu ziraat şubesinde emeğini değerlendirecek aletler kullanmaması, ziraat mahsullerinden edineceği kazancı besliyecek, yahud toprağın ziraate çok elverişli olmadığı yerlerde kazancının kökünü teşkil edecek sanatlar yapmasını, ya hiç veya kâfi genişlikte toprağa sahib olmaması, iktısadî çalışmalarını koruyacak ve kolaylaştıracak, iktısadî teşebbüslerde bulunma yollarını gösterecek ve imkânını verecek teşkilâtların bulunmamasıdır.

Türkiye kır nüfusunun mühim bir kısmı ya hiç, ya da ailelerini geçindirecek kadar toprağa malik olmadıkları ve geçinebilmek için başkalarına çalıştıkları halde pek çok işe yarar toprak ya sapa yerlerde sahibsiz, yahud işlek yerlerde mevhum veya kazanılmamış haklara dayanarak tapulanmış yatmaktadır. Bazı yerlerde köyler yiyecekleri buğdayın toprağını evlerini kurdukları arsa ile üzerinde yürüdükleri sokağın dahi sahibi olan bir ağadan veya ölmüş ağaların torunlarından kiralamaktadırlar. Toprağı *verese* tarafından bir pirinc tüccarına kiralandığı için bu sene buğday ekecek yeri olmadığını sızlanan bir köy gördüm. Toprağı en bol sanılan bir vilâyetimizde vali elindeki bir avuç muahciri iskân edecek yer bulamıyordu. Memleketin birçok yerinde bilhassa cenub vilâyetlerimizde nüfus azlığının başlıca sebebi toprağın büyük mülkiyetler halinde toplanmış olmasıdır.

Türkiye kır nüfusunun topraksızlaşmasına ve toprakların büyük mülkiyetler halinde toplanmasının âmillerinden biri dünkü ve bugünkü veraset nizamımızdır. Toprak nesilden nesle varisler arasında bölüne bölüne işe yaramıyacak kadar küçülmekte ve nihayet ağalar tarafından kapatılmaktadır.

Bugünkü nüfusumuzun birkaç mislini besliyeceğine inandığımız yurdumuzda tahmin ederim ki en büyük içtimaî derd toprak kavgalarıdır. Köy cürümlerinin, davalarının kökü ekseriyetle bir toprak kavgasına dayanır. Toprak kavgalarının başlıca âmilleri toprak mülkiyet ve verasetinin dürüst bir esasa bağlanmış olmaması ve henüz hududa itibar eden tapuların pek çok olmasıdır. Dönüm mikdarını yazan eski tapularda hemen umumiyetle yazılı dönümle ölçülen dö-

nüm de biribirini tutmamaktadır; ayni toprak için ayrı ayrı kimseler elinde *muntazam* tapular çıktığı da vakidir. Bazan sahipsiz sanılarak bir köylü veya bir köy tarafından iskân ve imar olunan toprakların senelerce sonra *sahipleri* çıka gelmektedir. Hayvancılığın geçimde mühim yer tuttuğu yerlerde mera kavgaları her senenin en belli başlı hâdiseleridir. Hattâ köy sınırlarının kararlaştırılmış olduğu yerlerde dahi bu mesele her zaman halledilmiş değildir.

Toprak meselesinin büyük bir dikkatle üzerinde durulması icab eden bir ciheti de büyük toprak mülkiyetinin ağalığın içtimaî ve iktısadî temelini teşkil etmesidir. Bugün zecrî nüfuzları kırılmış olmakla beraber (*) köy ağaları sahib oldukları toprak ve bu toprağın ailelerine temin etmiş olduğu servet ve tahakküm itiyadı sayesinde, uzun süren bir ezginin altında pısmış, şahsî teşebbüs cesaret ve hasletini kaybetmiş, içinde bulunduğu derin cehalet karanlığında umacılaşan ağanın karşısında sinmiş ,iktısadî güçlükler önünde afallamış köylüler üzerinde ruhî ve iktısadî nüfuzlarını hâlâ muhafaza etmektedirler. Ağalarının gönüllü ırgadı olan, ellerine para ve her vasıta verilse dahi kendi kendilerine bir şey beceremiyecek olan köylüler vardır.

Maamafih şahsî teşebbüs kudretine malik oldukları, fırsat buldukça ağa ile mücadeleden çekinmiyecek kaar medenî casaret ve açık fikre sahib oldukları halde aralarında elbirliği ve iktısadî teşkilâtlanma olmadığı ve para bulamadıkları için köydeki ağaya veya şehirdeki tüccar - ağaya çaresizlikten boyun eğen köylüler de az değildir. Köyde en güç şey *para* bulmaktır. Ansızın bir araştırma yapılsa köylerin çoğunda bütün evlerden toplanacak olan para orta halli bir şehirlinin cüzdanındaki mikdarı bulmaz. Halbuki köylü senenin muayyen zamanlarında paraya muhtaçtır. Bu ihtiyacını tatmin için ekinini, sığırını veya davarını yok bahasına sattığı gibi mürabahacıya da el açar. Hesablarını ince elemeyen merd ve tok gözlü türk köylüsü alışverişinde ve bilhassa alacak ve verecek hesablarında daima iki taraflı zarardadır: Hem alırken, hem verirken. Köydeki mürabahacı ağanın ve kasabadaki tüccarın aman vermez malî tahakkümü altında bulunması köylünün iktısadî işleyişinde ve içtimaî ve kültürel varlığında tekâmül gösterememesinin başlıca sebeblerindendir. Ziraat bankası, ziraî kooperatifler koruyucu kanunlar ve tedbirler, hulâsa devlet tarafından köylüyü istismara karşı korumak için çok masraf ve emekle yapılan işlerin de köylünün anlayan alâkası ve yürüten el birliği ile karşılaşmadığı için ağalar ve tüccar kılığına bürünen istismarcılar tarafından kendi lehlerine ve köylü aleyhine kullanıldığı göze, sıksık çarpmaktadır.

Ağaların bu kuvvet ve nüfuzu halkçılık rejimimizin ve köy kanununun

(*) *Bir köy kahvesinde bir ırgadını astığı söylenen bir ağanın mahkemede olduğunu işittim.*

emrettiği üzere köyde mahallî idareyi halkın ele almasına da engel olmaktadır. Köylünün memleket idaresine iştiraki de kendi köyünün idaresine olduğu kadar sathidir. Hükûmetle, fırka ile temas eden, her işte köyü temsil eden,köye gelenleri karşılıyan, misafir eden köyün en düzgün evine sahib en düzgün kıyafetli, en düzgün sözlü, en kurnaz adamı olan ağadır. Ağalar bazen fırkacı ve inkılâbcı rolü de oynarlar. Maamafih hakikaten büyük hizmetlerde bulunmuş ve köyünün hayrı için samimiyet ve faragatle çalışan ağalar da vardır. Şehir ve kasabalara yakın köylerde çok defa mahalli aga yoktur; bu köylerin ağaları merkezde yerleşerek tüccar şeklini almıştır. Bazen bu tüccar ağaların nüfuzu çok uzaklara kadar gider. Köylerde daima ağaların adamları muhtarlığa ve ihtiyar heyetine seçilir. Bazen doğrudan doğruya ağaların da muhtar oldukları vakidir; fakat ağalar ve umumiyetle hali ve vakti yerinde olanlar pek şerefli görmedikleri ve dertli bir iş saydıkları muhtarlığa tenezzül etmezler. İkinci müntehibler intihabında da bilhassa nüfus hareketlerinin takib olunamaması ve nüfus kayıtlarının eksik veya müphem olması sebebile müntehiplerin kollanamaması, köylünün ferdî alâka göstermesini temin edecek bir siyasî terbiyeye malik bulunmaması, nihayet intihab heyecanının verilememesi yüzünden köylü hakikî bir demokrasi vatandaşından beklenilmesi icab eden vazifeyi yapamamaktadır.

Köylü içtimaî hayatın yalnız siyasî cephesinde değil muaşeret cephesinde de büyük bir durgunluk ve lâkaydi göstermektedir. Mâşerî ruhun gelişmemiş olması ve geçim yorgunluklarının köylünün çok vakit ve enerjisini alması ile beraber evlerin dağınıklığı, kaçgöç, toplanacak büyük ve geceleri aydınlatılan, kışları ısıtılan umumî bir yer olmaması, köylerin çoğunda kahve dahi bulunmaması da mâşerî hayatı daraltmaktadır. Gaz alacak para olmadığı için evlerde gece toplanmak âdeti de azalmıştır. Yegâne topluluk vesileleri teşkil eden düğünler ve cuma namazları ise köye mâşeri canlılık vermeğe kâfi değildir.

Köy sanatlarının çok azalmış, bazı yerlerde hiç kalmamış olması herkesin biribirile mübadele ve temas ihtiyacı duymadan muayyen ve yeknasak işleri hergün tevekkülle yapmasını itiyadlaştırmıştır. Maamafih ziraat mahsullerinin değerinin düşmesi bazı köylerde, bir köşeye atılmış olan çıkrıkların ve tezgâhların tekrar meydana çıkarılmasına sebeb olmuştur.

Köyde sanat işlerinin bulunmaması yalnız yaşayışta yeknesaklığa sebeb olmakla kalmamakta köylüyü cam, çivi, tabak, bardak, bıçak, nal ve saire gibi mamul ihtiyac eşyasını para ile şehirden tedarik etmeğe, veya edememeğe, de mecbur kılmaktadır. Ayakkabı, hattâ çarık dahi köylerde yapılamadığı için birçok köylüler ve umumiyetle köy çocukları yalın ayak gezerler. Giyeceğini doku-

yamayan ve şehirler çevresi dışında bulunan köylüler ise vücutlarını güç örterler. Köylünün basit bir medenî insan görgüsüne ve en iptidaî sanat terbiyesine malik olmaması mahallî malzeme ile içinde barınılabilecek sıhhî bir ev ve bu evde rahat ve sıhhatli yaşamak için lâzım olan en basit eşyaları yapabilmesine engel olmaktadır.

Köylünün sanat ve yaşama işlerindeki bu cehalet ve görgüsüzlüğü ve ziraat bilgi ve görgüsünde tek taraflılığı onu bir nesil tereddisine götürmek tehlikesini göstermektedir.

Az çeşitli gıda ve köy içinde evlenmek ırk sıhhati bakımından süratle önü alınması icab eden fena itiyat ların en yaygın olanlarıdır. Köylerde sıhhat ve temizlik telâkkisinin ya çok zayıf, ya batıl temeller üzerinde hurafa şeklini almış olması da bu bakımdan ehemmiyetle göz önünde tutulmalıdır. Köylerin çoğu henüz modern bir sıhhat ve temizlik kaygusu telkin edecek herhangi bir teşkilâta bağlanmış değildir.

Vakıa sıhhat ve temizlik kaygusunu ve daha birçok şeyleri merkezi hükûmetten ziyade köyün kendinden beklemek daha doğru olur, hattâ bu tek yoldur. Fakat köyler henüz bunu mümkün kılacak kültür seviyesinden çok uzak olduktan başka köylerin pek çoğunda başarıcı bir mahallî idare de kurulmuş değildir. Köylerde "mahallî idare„ , bayındırlık ve teşkilâtlanma ve yardım işlerini felce uğratan bilgisizlik ve görgüsüzlük kadar mühim başka iki sebeb de başta ferdî ve mâşeri şuur ve iradenin kâfi bir inkişaf bulmamış olması ile, köylerde ya hiç, veyahud kâfi gelir kaynakları bulunmamasıdır. "Salgın„ yapmak, yani lâzım olan parayı köylüler arasında bölerek toplamak, güç ve muhtarı derhal gözden düşüren bir usuldür. Bazı köyler orta malı tarla veya bahçeleri imece ile işliyerek köy sandığına varidat temin ediyorlarsa da bunların sayısı az olduğu gibi her köyde de bu işe elverişli boş veya istimlâk edilebilir toprak veya istimlâk parası bulunmamaktadır.

Bütün bunlar köyün, memleketin millî, kültürel, siyasî, içtimaî, ve iktısadî varlığının ve birliğinin nüvesi ve köylünün Türk milleti denen topluluğa bağlılığını ve bu bağlılığın ve onu temsil eden devletin kendisine verdiği hakları ve mesuliyetleri idrak etmiş ve bir Türk demokrasisi vatandaşı, kazanmasını ve yaşamasını bilir bir insan vasıf ve vazifelerini hakkiyle edinmesine ve yapmasına engel olmaktadır.

Yukarda saydıklarım Türk köycülüğünün karşılaşacağı ana dertlerle Türkiye köylerine toptan bakıldığı zaman görülen umumî manzaradır. Bunlardan doğan çok ve türlü ikinci dertler olduğu gibi işe geçildiği zaman umumî dertler kadar mühim olan mahallî meseleler de vardır. Bu umumî ana dertleri esas alarak müşahedelerimizi toplayıp sınıflarsak Türkiyenin köy vaziyeti gözümüzün önünde aydınlanır. Türkiyeyi bir kül olarak, yani bugünkü şehir ve kasabalarile,

yapmış ve yapmakta olduğu inkılâblariyle, içinde bulunduğu iktısadî şartlar ve faaliyetlerle, tatbik etmekte olduğu sanayileşme programile ele alır ve bu bütünlük içinde köy vaziyetini düşünürsek teferrüatlı bir köy programı çizmeden evel üzerinde sarih olarak karar vermemiz icab eden bir takım ana meseleler ortaya çıkar:

1 — Bir dereceli intihabı gaye edinen halkçı bir cümhuriyet rejiminde köylü, fikir hürriyetine ve kendini alâkalandıran meseleler üzerinde fikrî kanaatlere sahib hakikî bir demokrasi vatandaşı olarak mı, yoksa verilen emirler ve telkinlerle sevkedilen büyük bir teşkilâtlı kütlenin itaatli bir neferi olarak mı yetiştirilmelidir?

Köyün mahallî idaresi, köyü, köylüde mâşeri vazife duygusu yanında ferdî hak ve mesuliyet ve teşebbüs duygularını da inkişaf ettirecek, bir demokrasi nüvesi olmağa götüren bir ademi merkeziyet istikametinde mi, yoksa her köyü merkezden verilen bir iş bölümü içinde sıkı bir surette teşkilâtlanma ve köylüyü ferdî haklarını kaybetmiş bir cemiyet uzvu olma yolunda yürüten bir merkeziyet istikametinde mi inkişaf etmelidir?

Köyün mahallî gayretiyle, ve devlet eliyle yapılacak işler neler olmalıdır?

Devletin, gerek teknik seviyesini yükseltmek, gerek ziraî iktısadı organize etmek ve plânlaştırmak maksatlariyle, ziraate müdahalesinin şekilleri ve dereceleri neler olmalıdır?

2 — Köyler esas tarlası köyün dışında sık evler halinde mi, yoksa bütün toprağı evlerin etrafında dağınık evler halinde mi kurulmalıdır?

3 — Ziraatte küçük ziraate mi, yoksa büyük ziraate mi taraftar olunmalıdır? (*)

4 — Memlekette yapılması lâzım olan toprak mülkiyeti ıslahatının ve bu ıslahatta mühim rol oynayacak olan toprak veraset ve alım satımının esasları neler olmalıdır?

5 — Sanayileşme işinde köy sadece bir iptidaî madde ve işçi yetiştiricisi ve fabrika malının alıcısı olarak mı kalmalı, yoksa bazı mühim sanayiin nüvesi olarak sanayileşme işinin bir temelini mi teşkil etmelidir?

6 — Köy terbiyesinde şimdiye kadar olduğu gibi küçükleri okutmağa mı devam etmeli, yoksa iki şıktan birini tercih etme vaziyeti karşısında, genc erginleri mi ele almalıdır?

Her köyde bir mekteb esası mı

(*) *Küçük ziraatten kendine yetecek mikdar ve cinste her şey yetiştirebilen ve esas itibarile işçi tutmadan yapılan aile ziraati, büyük ziraatten de geniş erazi üzerinde yapılan ziraat anlaşılmaktadır; bir ailenin ihtiyaçlarını dahi temin edemiyecek derecede küçük, cüce, ziraat tabiatiyle mevzubahs değildir. "Kendine yetecek„ mikdar içinde mübadele ve satışa çıkarılacak pay da dahildir. Toprak genişliğinde ise münbitliği, mahallî piyasalama şartlarını ve kültür seviyesini göze almak lazımdır.*

yoksa birkaç köye bir merkezî mekteb esası mı kabul edilmelidir?

7 — Mektepte ders programının esasını köylünün istihsal kabiliyetini arttıracak olan amelî melekeler mi, yoksa zekâsını ve ruhî kabiliyetlerini inkişaf ettirecek olan kültür bilgileri mi teşkil etmelidir?

Ziraat öğretmesi örnek çiftliklerde mi, yoksa köyler de mi yapılmalıdır?

Kültürel, millî, siyasî, içtimaî, ve iktısadî terbiyede her şeyden evel ferdin kabiliyetlerini işlemeği ve faaliyet sahasını genişletmeği hedef edinen individüalism mi, yoksa ferdi cemiyetin cemiyetten ayr ı hakları olmayan ve yalnız cemiyet için çalışması icab eden bir uzvu sayarak ferdler arasında toprak ve istihsal vasıtalarının müşterek temellükü üzerinde mecburî bir toplu çalışma sistemi kuran kollektivism mi, köylülüğü de, "ziraat zanaatı,, diye adlandırarak, cemiyetin birçok meslek ve zanaatları arasında teşkilâtlandırmak istiyen, ve köylüler arasında, ferd mülkiyetini muhafaza etmekle beraber *mecburî* bir elbirliği kurmak hedefini güden korporasyonculuk mu, yoksa hür insan sıfatile fikir ve hareket serbestiliğine ve iktısadî istiklâline sahib ferdler arasında isteğe bağlı, fakat her normal insanın istiyeceği, bir elbirliği kurmak istiyen kooperatifçilik mi esas alınmalıdır?

Ahlâk prensiplerinin ve ideallerin telkininde dine yer verilmeli mi yoksa bütün ahlâk ve idealler lâik esaslar üzerine mi bina edilmelidir?

Görülüyor ki bu yedi ana mesele: 1. köy ve devlet, 2. köy kurumu, 3. ziraat, 4. toprak, 5. sanayi, 6. mekteb, 7. terbiye - üzerinde prensip - doğma değil(*)- halini almış mütebellir fikirlerimiz olmadan köycülük sahasında geniş faaliyetlere geçmek güçtür ve yapılabilse dahi zararlı olabilir, hattâ biribirini tutmayan, nakzeden işlerle memleketi bir dahilî mücadeleye sürükliyecek bir kaos ihdas edebilir; zararın en azı biribirine ulanmayan çalışma serpintilerinin köyün çatlamış toprakları üzerinde kurumakta olan bir tek fidanın bile köküne varmadan emilip uçmasıdır.

O halde köycülük programımızın ilk maddesini köycülük fikriyatı üzerinde çalışacak kimseler yetiştirmek teşkil etmelidir.

Köycülük görüşünün rüşeymleri ihtimal ki her siyasî programdan ziyade C. H. Partisinin programında, her siyasî ekolden ziyade Türk inkılâbının fikriyatında, her siyasî peygamberin hadislerinden ziyade Türk inkılâbı Büyüğünün ve büyük.

(*) *Prensiple doğma arasında şu farkları görüyorum: Prensip geniş bir ana istikamettir; prensib sahibi münakaşa kabul eden ve tuttuğu yolu, yanlış olduğunu görürse, değiştirebilen kimsedir. Doğma ise muayyen meseleler üzerinde verilmiş tek taraflı dar bir hükümdür; doğma sahibi münakaşa kabul etmez ve tuttuğu yolun, yanlış dahi olsa, yanlışlığını görmez.*

lerinin sözlerinde vardır. Bir taraftan bu rüşeymlerin açılıp gelişmesine çalışılırken bir taraftan da başka partilerin programlarında köycülüğe verilen yer, şimdiye kadar dünyada belirmiş siyasî ve iktısadî düşüncelerdeki köycülük görüşleri, dünya tarihinde görülen köy ve köylü hareketleri, başka memleketlerde yapılan köycülük işleri, toprak ve veraset düzeltmeleri tetkik edilmeli, köy ve köylü ruhiyatı, köy içtimaiyatı, köy iktısadiyatı üzerinde araştırmalar yapılmalı, devlet ve cemiyet felsefeleri üzerinde bir köy görüşü ile düşünülmeli ve köycülük esasları üzerinde denemeler yapılmalıdır. Bu tarzda bir çalışma bütün dünyada ilk defa yapılmakta olduğu için gelecekte dünyanın en mühim işi olacak bu sahada önderliği Türkiye alacaktır.

Geniş ölçüde bir köycülük hareketine hazırlık olarak yapabileceğimiz ikinci bir iş de muhtelif köy işleri için seçtikleri şubeleri alâkalandıran müsbet ilimlerde ve ilmî bilgilerde ihtisas ve meleke sahibi mütehassıslar yetiştirmek olmalıdır. Köy işlerinin şöyle bir şeması yapılabilir:

1 — Türkiyenin muhtelif mıntakalarına göre küçük ziraat ve ziraat zanaatları

2 — Köy nafıası

3 — Köy mimarlığı

4 — Köy sıhhatçiliği

5 — Köy terbiyeciliği

6 — Köy ruhiyat, içtimaiyat ve teşkilâtçılığı

7 — Köy hukuku ve maliyesi

8 — Köy zanaatları

9 — Köy sanayii

10 — Köy iktısadı, ticareti ve kooperatifleri

11— Köy neşriyatçılığı

12 — Köy ev işleri

13 — Folklor, köy güzel sanatleri ve oyunları

Tabiatiyle bu listede zikredilen ihtisasların her biri birçok şeyleri içine almaktadır. Bunların çoğu bir tek insanın bütün ömrünü doldurup taşacak ve lâyikiyle kavranabilmek için parçalara ayrılması icab edecek kadar geniş ve derin olmakla beraber bir insanın bu ihtisasların bir ikisini kendinde toplaması da mümkündür.

Burada, yetiştireceğimiz köycülerin ihtisas adamları mı yoksa her şeyden biraz bilir "ansiklopedik„ adamlar mı olacağı meselesi ortaya çıkmaktadır. Asıl köycülük programının mevzuu olan bu meseleyi burada uzun didmemekle beraber, köycülük alanında epiy zamandır düşünmenin, okumanın, çalışmanın ve görmenin verdiği kuvvetle diyebilirim ki, evvelâ lâzım olan işi organize edecek fikir ve iş mütehassıslarına ihtiyaç vardır, sonra *herşeyden birer parça* değil, işi bilen adamların rehberliğiyle seçilmiş kendi için lâzım olan şeylerden bu maksad için kurulmuş bir mektebte, bu maksat için hazırlanmış bir programla kendine lâzım olan kısımları öğrenmiş olan "köycü„ lere, köy rehber ve muallimlerine ihtiyac vardır.

"Köycülük programına giriş„ adını verdiğim bu yazıda Türkiyede köy vaziyetinin toplu bir görüşünü ve şümullü bir köycülük programını çizmeden ve bu programı tatbik için lâzım olan adamları yetiştirmeğe başlamadan evel, veya o başlamayla birlikte olarak düşünülmesi icab eden noktaları göz önüne koymağa çalıştım. Bu noktalar üzerinde birçok kafalar epiyce işledikten sonradır ki, bir 'köycülük programı taslağı„ çizmek doğru olur. Hakiki programı yapmanın en doğru ve en muvaffakiyetli şekli ise Türk inkılâbının başlangıçtanberi yaptığı gibi umumi prensiplerin aydınlığı altında hâdiseler üzerinde işlemektir.

Ergeç doğacağına, kendi iredemizle doğduracağımıza inandığımız büyük köycülük hareketine hazırlık olarak yapmamız lâzım olan en mühim iş de "köycülük misyonerliği„ dir. Bu mukaddes işe bir Jesuit papazı vukuf ve inanı ile nüfuz etmemiz ve inanmamız, ve bir protestan misyoneri israr ve işleyiciliği ile Türk inkılâbının bu en kutlu "halkçılık„ prensipini etrafımıza, köylüye ve şehirliye, anlatmaya, "köylünün efendimiz olduğunu„ bütün ruhlara sindirmeğe çalışmak şimdilik en müsbet iştir.

AYIN POLİTİKASI

Yeni Kamutay — Hükûmetin Programı — Yunanistanda Ayaklanma — Balkan Barışı — Avrupanın Düzeni — Almanya - İngiltere — Habeşistan Meselesi

ZEKİ MESUD ALSAN

YENİ KAMUTAY:

TÜRK ulusunun yükselme yolundaki gidiş ve isteğine düzen ve hız veren Kamutayın beşinci çalışma devri de başladı. Bu başlangıcın gösterdiği ulusal birlik ve güven tablosu Türkiyenin iç ve dış siyasa bakımından ne kadar yüksek bir durumda bulunduğunu yeniden bütün acuna bildirmiş oldu. Her bucakta ulusların türlü güçlüklerle uğraşmakta olduğu bir sırada Türkiyenin şaşmaz ve sarsılmaz bir birlik ve inanla büyük devrimin ışıklı yolunda durmadan ilerlemesi yurdun sevinç ve kıvancını son kertesine çıkardı. Beşinci Kamutayın da Türk tarihinde parlak izler bırakacağına kuşku yoktur.

Türk ulusu Ulu Önderinin ışıklı ve erdemli çevresinde tek bir varlık gibi toplanmış ve ona olan sonsuz güvenini bir daha içinden kopup gelen büyük saygı ve özenle acunun gözleri önünde meydana koymuştur. Yeniden cumurluk başkanlığına seçilen Atatürk bu güven karşısındaki yüksek duygularını Kamutay üyelerine söyledikleri şu değerli sözlerle gösterdiler: "...Bu içtiğim and ile üzerime aldığım onurlu ödevin kutsal olduğu kadar ağır da bulunduğunu pek iyi anlıyorum. Buna benim özel gücüm ancak sizin, seçkin arkadaşlarımın ayrılmaz birliği ve arasız yardımı ile yetebilir. Bu değerli güvencin benden esirgenmiyeceğine inanım büyüktür..„

Gücümüzün, enerjimizin en büyük kaynağı ulusla önderinin bu karşılıklı sevgi ve güvenindedir. Bunu büyük devrimimizin ilk günündenberi düşünen ve anlayan her yurttaş iyice öğrenmiştir. Şimdiye kadar başardığımız büyük işler bu kaynaktan çıktığı gibi bundan sonrakiler de gene ondan hız ve güc alacaklardır. Onun için ulusal birlik bugünkü Türk devletinin en büyük temelidir. Soysal ve sıyasal durumu ne olursa olsun her yurttaş bu birlik üzerinde, kendi varlığı için olduğu gibi titriyecek ve onu korumağa çalışacaktır.

Kamutay, Türk ulusunun özünü ve sözünü içinde yaşatan bir kurumdur. Başka ülkelerde olduğu gibi o, türlü ulusal veya ökonomik partiler

için kavga alanı değildir. Vekit vakit ağır basan ve dizginleri ele alan türlü partilerden meydana gelmiş bir kurum sürekli ve verimli işler göremez. Bir gün birinin yaptığını, yarın öteki bozar.. Başka ülkelerde bunun misallerini görmekteyiz. Demokraside buhran denilen şey de bundan ileri gelmektedir. Yoksa demokrasinin özü her vakit olduğu gibi bugün de değerini tutmaktadır. Ondaki buh - ran daha ziyade bu özün iyi anlaşılmamasınan ve realite alanına iyi uydurulmamış olmasından doğmuştur. Demokraside de işin başı ulus içinde ülkü birliğini gerçekleştirmek olduğuna kuşku yoktur.

Türk ulusu iç ve dış engellerden kurtulup da kendi özgenliniğini elde ettikten sonra hep bu birliği göstermiş ve acun tarihindeki büyük rolünü muvaffakiyetle oynamakta devam etmiştir. Türk devrimi, Türk cumurluğu onu yeniden bu rolüne kavuşturmuş, ve önüne Atatürkün ışıklı yolunu açmıştır. Devletçe, ulusça, yurttaşça bütün isteğimiz hep bu yol üzerinde durmadan yürümektir. Kamutay bu genel isteği, en yüksek kertesinde gerçekleştirmek için yeni tedbirler almak, yeni yasalar meydana getirmek alanındaki çalışmalarına bundan sonra da gene ulusu ile önderinin karşılıklı inan ve güvenine dayanarak devam edecektir.

HÜKÛMETİN PROGRAMI:

Yeni Kamutay ulus işlerini görmeğe başlarken yeni İsmet İnönü kabinesi de programını bildirdi. Ve Kamutayın partimizden olan ve olkazanarak o da yeni bir hızla işe girişti. Bu güvenin ne kadar yerinde mayan bütün üyelerinin güvenini olduğu besbellidir. On yıldanberi Türk ulusunun isteklerini ve Kamutayın kararlarını büyük bir başarım ile yerine getiren İsmet İnönü hükûmetinin bundan böyle de kendine ve kabinesine gösterilmiş olan güveni yurdun ve yurttaşların bayındırlığı ve gönenin uğrundaki verimli çalışmaları ile karşılıyacağına hiç kuşku yoktur.

Başbakanımız kısa ve fakat özlü programında genel sıyasamızın anatemeli olarak yurtta esmesi lâzım gelen güven havasının büyük değerini gözlerimiz önünde iyice aydınlatmıştır. Dedikleri gibi hükûmet yükü artık her ülkede çok ağırlaşmıştır. Bu ağırlık ancak hükûmetle ulus arasında karşılıklı güven olduğu vakit kolaylıkla taşınabilir. Kamutay İsmet İnönü kabinesine güvenini bildirirken o da bu yüce güvene değerli olmak için çalışacağını söylemiştir. Bu söz şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da yerine getirilecek ve devletimizin bütün kurumları elele vererek tek bir varlık gibi yükselme yolunda durmadan çalışıp ilerliyecektir.

İç sıyasamızın ana çizgileri ötedenberi bellidir. Yurdun bayındırlığı ve yurttaşın güveni bu sıyasanın baş amacıdır. Devlet yaşayışında ökonomik durumun bugünkü değerini

artık anlamayan kalmamıştır. Acunun büyük bir sıkıntı ve darlık içinde bulunduğu bir çağda her ulus ancak ökonomik gücünü artırarak tutunabilmeğe çalışmaktadır. Uluslararası alışveriş çok daralmıştır. Bunun için de yurd içinde üretim ve yoğaltımı çoğaltarak iş alanını genişletmek her ülkede lüzumlu görülen bir tedbir sayılmaktadır. Bu bakımdan İsmet İnönü kabinesinin yeni programı da çok değerli düşünceler ortaya koymuştur. Fabrikalarımızdan çıkan şeyleri kabil olduğu kadar ucuz satmak ve böylelikle onların sürümünü çoğaltmak kararının gerçekleşmesi ökonomik yaşayışımıza yeni bir hız verecek mahiyettedir.

Bu da gösteriyor ki Türk cumurluğu yurtta şu veya bu iş alanına değil, her şeyden önce yurdun genel ökonomisine karşı özenli ve duygulu bulunmaktadır. Fabrika açılırken çiftçinin kazancı da düşünülmüştür. Çiftçi korunurken fabrikada çalışanların menfaatleri de göz önünde tutulmuştur. Bir ülkenin türlü iş alanları biribirini yaşatan, biribirini koruyan faaliyet şubeleinden başka bir şey değildir. Bizim ökonomik sıyasamız başlangıçtanberi bu doğru görüşle tedbirlerini almıştır. İç sıyasamız gerek soysal ve sıyasal olsun, gerek ökonomik olsun, her bakımdan ancak ulusal bir karakter taşır.. Yurd içinde gerçek bir denklik, gerçek bir birlik iç sıyasamızın ana düşüncesidir.

Türkiyenin dış sıyasasının ana çizgileri de bütün acunca bellidir. Çünkü bu sıyasayı sözlerimiz kadar, işlerimiz de açıkça meydana koymuştur. Türkiye uluslararası barışını kendi ilerleme ve yükselme hareketlerinin başlıca dayandığı temel olarak saymaktadır. Biz barışın kendimiz kadar bütün uluslar için de yüksek değeri olduğuna içten inanmaktayız. Onun için Türkiye barışı korumak yolundaki gayretlerin en büyük yardımcılarından biri olmuştur. Türk cumurluğunun yıllardanberi bu uğurda göstermiş olduğu büyük özen her tarafta ancak saygı ve alkışla karşılanmaktadır.

İsmet İnönü kabinesinin programında dış sıyasamızın ana çizgileri yeniden pek güzel ve açık olarak anlatılmıştır. Yeni Türkiyenin kurulduğu gündenberi uluslararası geçimi bakımından büyük bir rol oynayan Türk - Rus dostluğu gün geçtikçe daha çok kuvvetlenmektedir. Sıyasa alanındaki gerçek dostluk yavaş yavaş diğer alanlarda da tesirini gösterir. Ve o böylece daha sağlam bir şekil alır. Rus teknik ve sanayiinin ökonomik hayatımızdaki rolü bunun parlak bir örneğidir.

Türkiye barışı korumak için, kuvvetli olmak lüzumunu da ötedenberi takdir etmiş ve ona göre tedbirlerini almaktan hiç bir vakit geri kalmamıştır. Acun barışı yalnız bir ulusun, bir devletin isteği işi değildir. Barışı bozmak istiyenler karşılarında, buna icabında kuvvetle mukabele edecek devletler bulunabileceğini dü-

şündükçe kolay kolay harekete geçemezler. Bu bakımdan bizim hem sözümüz, hem de gücümüz, büyük barışın en değerli âmillerinden olarak, uluslararası hayatında büyük bir rol oynamaktadır.

YUNANİSTANDA AYAKLANMA:

Geçen ayın ilk haftası içinde Yunanistanda baş gösteren isyan hareketleri bir müddet Balkanları ve dolayısile bütün Avrupayı telâşa düşürdü. Hâdiseler okuyucularımızca bellidir. Çünkü komşu ve dost Yunanistan içinde olup bitenleri yurttaşlarımız da büyük bir özenle takib etmişlerdir. Şimdi biz Venizelosun kanlı macerası bittikten ve Yunanistan da sükûn ve asayişe döndükten sonra onun ancak felsefesini yapabiliriz. Hâdiseler bir tarih olmuştur. Fakat öyle bir tarih ki, her ulus onu ibret ile tetkik edecek ve ondan lâzım gelen dersleri alacaktır.

Yunanlılar ötedenberi parlâmento hayatına alışmış ve gürültülü seçimler ve toplanmalarla iç sıyasa alanında şahıslar ve partilere büyük roller oynamak fırsatını vermiş bir ulustur. Her parlmanter rejimde vatandaşların bir hak ve bir vazife sahibi olarak muayyen rolleri vardır. Fakat politikacılık bir defa vatandaşların ruhuna girip de onları türlü partiler etrafına toplıyarak biribirlerile tutuşturunca artık iş hak ve vazife dairesinden çıkar. Bir sanat, bir ihtiras meselesi halini alır.. Vaziyet böyle dejenere olduktan sonra sıyasal ihtiraslar, hınçlar, devletin, bunlar dışında kalması lâzım gelen kurumlarına kadar çıkar. Ve artık onların yalnız seçim sandıkları başında teskini mümkün olamayıp yumruk ve silâha da müracaat etmek zarureti baş gösterir. İşte bu gidiş iledir ki, politikacılık Yunan ordusuna ve donanmasına da girmiş ve ikide bir, ihtilâllere, isyanlara yol açmıştır.

Bir ülkede serbest seçim olduktan sonra ulusun teveccüh ve itimadını kazanan her parti iktidar mevkiine çıkabilir. Venizelos da yeni seçim zamanına kadar, meşru yollardan giderek propagandasını yapar, ve ekseriyet kazanmak için pekâlâ kendi sırasını bekliyebilirdi. Fakat böyle yapmadı.. Bir an önce iktidar mevkiine geçmek hırsına dayanamıyarak ordu ve donanma içindeki politikacılarını ayaklandırdı, ve bir hükûmet darbesi ile Yunan devletinin dizginlerini tekrar kendi eline almak istedi. Hesab her vakitki hesabtır. Yol, gözünü hırs bürüyen her ihtilâlci adamın güttüğü yoldur. Fakat bu defa o, hesabında aldandı. Ve yolunda şaşırdı. Tahmin edilebilir ki, Venizelos artık, bir devlet adamı olarak partiyi tamamen kaybetmiş ve ihtilâl ile parlamağa başlayan yıldızı, gene bir ihtilâl ile büsbütün sönmüştür.

İhtilâl biraz da şans işidir. Yunan hükûmeti ilk günler gafil avlan-

mış ise de sonradan kendini toplamıştır. Hele Kondilis Selâniğe gidip isyanı bastırma hazırlıklarına başladığı günden itibaren Venizelosun şansı tamamen dönmüştür. Şansın kendine göre anlaşılmak kaprisleri vardır. Giridli politikacı son oyunda bütün restini ileri sürmüştü. Öyle bir rest ki kendisi ile beraber bütün partisini, partiyanlarını ve hattâ bir dereceye kadar Yunan parti hayatını bile ihtiva ediyodu. Bundan sonra Yunanistanın sıyasal yaşayışı hiç şüphesiz yeni bir istikamet alacak ve eğer bu Elen ulusu için umduğumuz gibi mesud ve faydalı neticeler verirse ihtiyar Venizelos bilmiyerek, bu suretle olsun Ynanistana bir iyilik yapmış sayılacaktır.

Hiç şüphesiz, son ayaklanma, Yunanistana para, mal ve canca çok pahalıya mal olmuştur. Hele ordu ve donanma içindeki ayrılık komşumuzu uzun zaman için sarsmış bulunmaktadır. Fakat Yunan ulusunun vakit çok geçmeden bütün tehlikeleri sezerek isyanı bastırmak için meşru hükûmet etrafında toplanması onun sıyasa alanında eski metodlardan artık yüz çevirmek arzusuna bir işaret sayılabilirse bu da hiç şüphesiz mühim bir kazanç teşkil eder. Çaldaris - Kondilis hükûmetinin bundan sonra takib edeceği yol bu kazancın gerçek olup olmadığını bize daha iyi gösterecektir. Devlet işlerinde ne öc alma zevki, ne de lüzumsuz yumuşaklık hakikî muvaffakiyetin âmillerinden değildir. Hak ve adalet prensiplerine dayanarak hükûmet otori - tesini kurmak ve devlet teşekkülü - nün esaslarında ulusal birliği temin etmek bundan sonra ilk yapılacak iş olduğuna göre vaziyet buna imkân verirse, Yunan ulusu herhalde kaybettiğinden daha fazla kazanmış olacaktır.

BALKAN BARIŞI:

Yunan hâdiseleri Balkan uzlaşmasını ve dolayısile Balkan barışını da çetin bir imtihandan geçirmiştir. Derhal söyliyebiliriz ki Balkan uzlaşması bu imtihandan büyük bir muvaffakiyetle çıkmış ve bu suretle değerini, prestijini bir kat daha artırmıştır. Yunanistan içinde iç barış bozulunca, bunun dışarıya da aksetmesi ve Balkanların genel barış üzerinde fena tesirler yapması ihtimalleri belirmişti. Çünkü iç barışlar her vakit uluslararası barışının temeli sayılır. Bulanık suda avlanmak istiyen kötü niyetli devletler çok kez böyle ayaklanmalardan herhangi bir suretle istifade etmek isterler. Bir defa muvazene bozulup sıyasal hava kararınca arkası çorap söküğü gibi gider. Ve mesuliyetler tayin edilinceye kadar, iş işten de geçmiş olur.. Yunanistandaki son isyan dolayısile Balkanlarda da böyle bir korku hasıl olmuştu. Fakat korku çok sürmedi. İsyan bitmeden ve Yunanistanda tabiî durum avdet etmeden önce bile Balkan barışının bozulamıyacağı ka-

naati bu korkuyu ortadan kaldırdı.

Bu kanaat nasıl doğdu? Hiç şüphe yoktur ki henüz bir yaşını bitirmiş olan Balkan uzlaşması onun doğmasında başlıca âmil olmuştur. Dört Balkan devletini sıkı bağlarla, Balkan barışını ,Balkan statükosunu korumak gibi müşterek bir gaye çevresinde birleştiren Balkan antantı, azasından herhangi birinin müşkül vaziyete düşmesi halinde de vazifesini yapmaktan geri kalmıyacağını bu defaki hareketile bütün acuna bildirmiştir. Yunanlılar kendi dertleri ile uğraşırlarken ulusal sınırlarının dışarıdan bir tecavüze maruz kalmıyacağını düşünmüşlerse, bu, hiç şüphesiz, onların Türkiye, Yugoslavya, ve Romanyanın Balkan barışını korumak hususundaki dikkat ve azimlerine güvenmelrinden ileri gelmiştir. Hâdiseler bu güvenin ne kadar yerinde olduğunu göstermiş, ve Yunanistanda da bu sayede iç barış daha kolaylıkla ve daha çabuk olarak iade edilebilmiştir.

Kendi isteği ile Balkan uzlaşması dışında duran Bulgaristan Yunan hâdiseleri üzerne Balkan düzeninin belki de başka bir biçim alabilmesi ihtimalini düşünerek biraz faaliyet ve biraz da asabiyet göstermekten geri kalmamıştır. Asabiyet daha ziyade Türkiyenin Bulğaristan tarafından uluslar derneğine şikâyet edilmiş olması meselesinde görülmüştür. Şikâyetin yapılması ile beraber geri alınması da gösterir ki, çok düşünülmeden danışılmadan, anlaşılmadan girişilen işlerde isabet yoktur. Bütün acun Türkiyenin barış isteğini ve bu uğurdaki gayretini, ve muahedelere riayetini takdir edip duruken ondan şikâyete kalkışanların ciddî bir dinleyicisi bulunamaz. Bunu Bulgaristan da anlamış ve açtığı meseleyi gene kendisi kapamıştır. İlk anlaşamamazlığın böylece çabuk ortadan kalkması Balkan barışının gerçekten sağlam temellere dayanmakta olduğunu pek güzel isbat etmiştir.

Balkan hâdiseleri münasebetile Türkiye, Romanya ve Yugoslavyanın düşünce ve hareketlerindeki beraberlik yeniden kendini göstermiş ve bunun barışın korunması uğrundaki değeri her tarafta saygı ve takdir ile karşılanmıştır. Eğer Balkan antantının gerek kıymeti ve gerek kudreti hakkında şüpheye düşenler var idiyse son hâdiseler onların yanlış düşüncelerini de düzeltmiştir. Balanlar içinde veya dışında olsun, barış istiyen ve barış için çalışan her ulus Balkan antantının ancak dostu ve yardımcısı olabilir. Bu bakımdan biz Bulgaristanın da - kendinin bileceği bir sebeble şimdilik dışarıda kalmış olmasına rağmen - antantın vasıtalarından ziyade baş gayesine iştirak etmekte olduğunu kabul ediyor, ve bu düşünce ile komşuluk münasebetlerimizi daha samimileştirmeğe çalışıyoruz.

AVRUPANIN DÜZENİ:

Avrupanın düzeni ve dolayısiyle barış meselesi acun efkârı umumiyesini hergün biraz daha fazla meşgul etmektedir. Çünkü insanlığın ve belki de bütün medeniyetin istikbali bu düzene bağlıdır. Avrupada devamlı bir nizam kurulabilirse büyük devletler arasındaki münasebetler daha normal, daha emniyetli bir biçim alacak ve teknik icadlar, terakkiler, harb için değil ,insanlığın yükselmesi ve refahı uğrunda kullanılacaktır. Acunun başka bucaklarında da genel barış ve geçim bakımından çok nazik ve hassas meseleler olmakla beraber, Avrupadai döküm ve ihtilâf noktaları şimdilik uluslararası sıyasasında baş rolü oynamaktadır.

Avrupa kıtası ulusal ve sıyasal sınırlarının çokluğu ve karışıklığı ile diğer kıtalara üstündür. Onun için Avrupa düzenine asırlardanberi normal ve azçok her ulusun, her devletin isteğine uygun bir şekil verilememiştir. Ötedenberi muayyen bir harbin doğurduğu muayyen bir nizam galiblerle mağlûblar arasındaki münasebetin değişmesi ile sarsılmış ve bunu gene harpten doğan başka bir nizam takib etmiştir. Versay nizamının gûya yeni metodlarla ve uluslar derneği kurumu ile daha devamlı bir mahiyet almasına çalışılmışsa da bunun da esası kuvvete dayanmakta olduğu için evelkilerden farklı bir vaziyet hasıl olmamıştır. Şimdi bu nizamın da sallanmakta olduğunu ve büsbütün yıkılmadan şöyle böyle bir tamirle ayakta tutulmasına çalışıldığını görüyoruz. Ancak bu çalışmalar ve aranılan bütün kombinezonlar, henüz müsbet bir netice vermediği içindir ki, devletler yeni bir hesaplaşmaya hazırlanır gibi kuvvetlerini, silâhlarını durmadan artırmaktadırlar. Bir taraftan konuşmalara devam ederken diğer taraftan da karşılıklı olarak her çeşid silâhlanmada büyük bir yarış başlamıştır. Düzensizliğin kendisinde ne kadar büyük bir tehlike varsa, bu tepeden tırnağa kadar silâhlı olmada da o kadar büyük mahzur vardır. Ufak bir kıvılcımın şimdiden silâh deposu haline gelen bütün Avrupayı ateşe vermesi korkunç olmakla beraber, her gün hatırlanan bir ihtimaldir.

Kıvılcımın çıkması için binbir türlü sebebler vardır. Geçen genel harbin tarihçesi ve başlangıcı henüz unutulmamıştır. Zihinler bulandıktan ve gözleri hırs ve hınç bürüdükten sonra adamoğlunun yapmıyacağı şey yoktur. İşte vaziyetin bu kerteye gelmemsini temin içindir ki, büyük devletler konuşmalarına devam etmekte ve Avrupaya yeni bir düzen bulmak hususunda kombinezonlar aramaktadır. Şubat ayı içindeki Fransız - İngiliz uzlaşmasından sonra İngiltere bu gayretlerin başına geçmiş ve bir taraftan Almanya, diğer taraftan da Polonya ve Sovyet Rusya ile temas ederk vaziyetin aydınlatılması hususunda çalışmakta bulunmuştur. Bu belki de son bir ümittir, ve bütün Şark ve Orta Avrupa andlaş-

maları gibi emniyet cihazlarının gerçekleşmesi, işlemesi bu temasların neticesine bağlı görülmektedir.

ALMANYA - İNGİLTERE:

Barış ve emniyet kombinezonlarının muvaffakiyeti bakımından Almanya ile İngiltere arasındaki temasa ve bu temas neticesinde hasıl olacak vaziyete büyük bir ehemmiyet verilmektedir. Almanya şimdiki Avrupa nizamından en çok şikâyet eden ve onu en çok tehdid eyliyen büyük bir devlettir. Herhangi bir düzen için Almanyanın rızası alındığı gün barış işinin en çetin düğümü çözülmüş demektir. Bu bakımdan Almanyayı kendi isteği ile Avrupa konseyine almak, ve onun da imzasını taşıyacak bir silâhsızlanma mukavelesi yapmak Avrupanın çok sarsılmış olan emniyetini iade için ilk adım sayılmaktadır. İngiltere karşılıklı tavizler politikasının mümessili olarak Almanya ile bir kısım Avrupanın arasını bulmağa karar vermiş görünmektedir.

İngiltere bu karar ve teşebbüsünde ne dereceye kadar muvaffak olacaktır. Şimdilik burası da belli değil.. İngiliz Dışarıişler Bakanının Berlini ziyaret edeceği günlerde İngiliz teslihatı hakkında Londrada neşredilmiş olan beyaz kitab vaziyeti biraz karıştırdı. İngiliz parlâmentosuna ve efkârı umumiyesine karşı İngilterenin yeni hazırlıklarını, fedakârlıklarını doğru ve haklı göstermeğe matuf olan bu kitabta Alman teslihatının Avrupadaki silâhlanma yarışına başlıca sebeb sayılması Almanları çok kızdırdı, ve Hitler hastalığını ileri sürerek ziyaretin biraz geri alınmasını istedi. Almanya kabahatli bir vaziyette konuşmalara başlamaktan fayda görmüyor, Alman matbuatı beyaz kitabın bu iddiasına cevab vermeğe çalışırken diğer taraftan Alman hükûmeti de yeni bir hava kuvveti kurmak ve mecburî askerlik hizmetini kabul etmek gibi kararlarla silâhlanma emrivakilerini arttırdı. Almanya yeni konuşmalarda bu emrivakilerin kendi lehine tesir yapacağı kanaatindedir. Almanyanın yıllardanberi emrivaki politikasından aldığı neticeler göz önüne getirilirse hesabında pek de yanılmamış olduğu anlaşılır. Ancak şüphe şüpheyi, silâhlanma, silâhlanmayı doğurmakta olduğundan Avrupanın sulhu ve nizamı bakımından işin nereye varacağı da pek belli değildir. Berlin, Moskova,, ve Varşova görüşmelri, vaziyetin azçok anlaşılmasına yardım edeceği için her tarafta büyük bir ehemmiyetle karşılanmaktadır.

HABEŞİSTAN MESELESİ:

Son ay içinde bu mesele biraz gevşemiş ve ilk ehemmiyetini hayli kaybetmiştir. İtalya ile Habeşistan arasındaki ihtilâfın halli için başlanan konuşmaların ilk safhası iki tarafın da uzlaşması ile bitmiştir. Hudud boyunda bitaraf bir mıntaka tesisi üzerinde uyuşulduktan sonra ih-

tilâfın asıl özüne geçilmiş ve bunun halli için konuşulmağa başlanmıştır. Fakat mesele bu safhasında da sarpa sarmakta ve Habeşistan ile İtalya bu işte pek de başbaşa kalmak istememektedir. İtalya ise gönderdiği ve göndermekte olduğu kuvvetlere dayanarak araya başka devletleri sokmadan Habeşistan ile işi bitirmek cihetini daha elverişli bulmaktadır.

1906 muahedesile İtalya, İngiltere, ve Fransa Habeşistanın istiklâline riayet etmeği teahhüt eylemişlerdir. Son Roma uzlaşmasından sonra Fransa İtalyayı Habeşistanda serbest bırakmış gibi görünüyorsa da İngiltere türlü sebeplerden dolayı bu işe tamamile lâkayd değildir. Habeşlilerin varlıklarını ve istiklâllerini korumak hususundaki azimleri de göz önüne getirilince İtalyanın her türlü hazırlığa rağmen şu sıralarda Afrika macerasında pek ileri gidemiyeceği anlaşılır. Avrupanın bugünkü karışık vaziyetinde İtalyanın mühim kuvetlerle diğer bir kıtada angaje olması onun sıyasal söylemine uygun görülmemektedir. İtalya Cermen tehlikesi karşısında orta Avrupa ve Balkanlar ile de hoş geçınmek ve hattâ buralarda dostlar bulmak politikasını gütmeğe başlamış gibidir. Onun için diğer taraflardaki ihtilâf noktalrını kabil olduğu kadar azaltarak bütün kuvvetini şimal sınırlarına çevirmek kendi menfaati iktizasındandır.

Habeşistan meselesi yalnız İtalya ile Habeşistan arasında bir toprak davasından ibaret değildir. Bunun uluslar arası geçimi bakımından çok ehemmiyetli ve şümullü diğer safhaları da vardır. İş uzadıkça bu safhalar da açılacak, ve genel alâka artacaktır. İtalya gûya bir medeniyet davası güdüyor. Habeşistan ise varlığı, istiklâli gibi daha mukaddes hakları korumağa çalışıyor. Habeşistan Afrikanın son müstakil ülkesidir. Mücadele uzadıkça, medeniyet, istiklâl, kıta, ırk, büyük devlet, küçük devlet, taviz politiası muvazene gibi mefhumlar da ortaya karışacak ve ihtilâf zemini çok genişlyecektir. Böyle olunca İtalya bile işin âkibeti nereye varacağını kolak kolay kestiremez. Bu sebebten ilk heyecan sükûn bulduktan sonra iki tarafın da daha realist bir görüşle işi belki de kendi aralarında karşılıklı konuşmalarla halletmeğe çarşacakları umulabilir.

DORUM AYŞE

HİKMET TURHAN

YANIK Hasanla Dorum Ayşe ufaktanberi sevişiyorlardı. Komşu çocukları oldukları için beraber oynarlar, beraber gezerlerdi.

On ik yaşına kadar böylece büyümüş, bir gün olsun biribirlerinden ayrılmamışlardı. Pazara beraber odun götürerek satarlar, harmanlarda beaberce buğday körürlerdi.

Dorum Ayşenin annesi köyün en yoksul kadınıydı. Zahiresini köylüler harmandan harmana toplayarak kendisine verirlerdi. Genç yaşında dul kalmış, kocası Balkan savaşında şehid düşmüştü. İşte böylece Dorum Ayşe de daha ana kucağında iken öksüz kalmıştı. Yanık Hasanın babası ise köyün geliri yerinde bir adamı idi. Kırk elli dönüm tarlası, davarları, öküzleri ve bir ineği vardı. Dorum Ayşenin annesi ara sıra bunlara gider ırgatlık ederdi. Dorum Ayşe ile Yanık Hasan yaşıttılar. Ayşe köyün en güzel kızıydı. Kıvrak bir yürüyüşü, elma gibi yanakları, yürek delen bakışlarından ötürü ona Dorum Ayşe demişlerdi. (1) Hasan ise acar bir delikanlıydı. On beşine geldikten sonra bu iki genç biribirlerini çıldırasiye sevmeğe başlamışlardı. Ama ne yazık ki; bu yaştan sonra artık biribirlerini her gün göremez olmuşlardı. Çünk ü Dorum Ayşeyi eskisi gibi dağdan ardıç, ergen (2) toplamaya bırakmıyorlardı. Önce ikisi de bundan bir şey anlayamamışlardı. Sonraları kız anası kızına, oğlan anası oğluna köydeki dedikoduları deyiverdiler.

Kız anası Ayşesine:

— Kızım, gari büyüdün. El oğluna görünme.

Oğlan anası oğluna:

— Oğlum, Ayşeye gönül verme. diye söylendi.

İkisinin de gönlü bu sözlerden acılandı. Yüreklerine ayrılık ateşinin ilk sızısı çöktü.

Yanık Hasan:

— Ana bana Dourm Ayşeyi al, dedikçe, annesi ona:

— Oğlum ben sana hiç Dorum Ayşe gibi yoksul bir kız alır mıyım? Sana zengin, tarlası, davarı, iyesi

(1) — Anadoluda, bilhassa İspartada deve yavrusuna küçükken "Küşek„ altı aylıkten iki yaşına kadar "Taylaö„ iki yaşından yük vuruluncaya kadar "Dorum„ derler. (Türk yurdu sayı 17.28 haziran 1328 İspartalı Aglarcıoğlu Hakkı. Sayıfa 510)

2 — Anadolunun birçok yerlerinde kızılcığa "ergen„ derler.

(3) olan bir kız alacağım, diyordu.

Anası babası Yanık Hasana köylerindeki zengin bir kadını almayı tasarlıyorlardı. Köyde Nazlı Faden diye ün almış bir kadın vardı. Faen maldan yana zengince genc bir duldu. Faden imamla Yanık Hasanın babasına evlenmekten ötürü kaç yol:

— Oğlun beni alırsa bütün tarlarımı kendisine veririm diye salık yollamıştı. Yanık Hasanın babası oğlunu Fadenle evlendirerek biraz daha zengin olmak istiyordu.

Oğlan:

— Ben Fadenle evlenmem ana. Ben Dorum Ayşeyi isterim, diye ayak diredikçe kendisini kandıracak şeyler buluyorlar, bin dereden su getirerek aklını çeliyorlardı. Faden Hasanların evine çok gelip gitmiş, düğün cermesini kendi göreceğini bildirmişti. Her tanrının pazarı Hasana birçok şeyler alır armağan olarak yollardı.

En güç (5) evlendiler. Faden Yanık Hasandan sekiz yaş büyüktü. Hasan ilk, güveylik gecesindn Fadeni sevmedi. O hep Dorum Ayşeciğini düşünüyordu. Dorum Ayşe, Yanık Hasan evlendikten sonra, çok ağladı, o küçüktenberi beraber oynadığı, saçını gönlüne bağladığı Hasanı seviyordu.

— Hasan beni çeyizsiz, malsız bir kız olduğum için almadı, diyor ve başını annesinin dizlerine dayayarak habire ağlıyordu. Zavallı Dorum çok geçmeden hastalanarak yatağa düştü. Günden güne gül yanakları soluyor, gözleri çöküyor, saçları dökülüyordu. Anası onu kaç kez kasabaya doktora götürdü.

Hiç bir derman para etmedi. Kız günden güne eriyerek gül gibi soldu. Köyün delikanlıları köy odasında:

— Dorum Ayşe ince hastalığa tutulmuş, dediler.

Kızcağız nihayet verem olmuştu. Tam altı ay yatakta yattı ve bir kış günü yoksulluk ve ondan daha acı olan sevgisizlik içinde kan öksürerek öldü.

Bütün köy Dorum Ayşeye acıdı, Anası saçlarını yoluyor, kızının üzerine kapanarak döğünüyordu. Dorum Ayşeyi köyün yamacındaki Akyatırın yanına gömdüler. İmam baş ucunda Yasin okudu

Dorum Ayşenin ölümü Yanık Hasana çok dokunmuş onu çok ağlatmıştı. Karısı Faden bile:

— Hasan, Dorum Ayşe senin için mi öldü Keşki onu alaydın, dedi.

Hasan Dorum Ayşenin ölümünden sonra değişmişti; yemekten kesilmiş, gece gözlerine uyku girmez olmuştu. Sürüden geç vakit dönüyordu. Bağlarda kavalını yanık yanık öttürüyordu. Gün geçtikçe Dorum Ayşe, gönlünü harı artan bir ateş gibi yakıyordu. Uykusunda bile

---

(3) — İye: varlık

(4) — Salık: Haber

(5) — En gücü: en nihayet "İsparta,,,

kaç defa: Dorum Ayşe, Dorum Ayşe, diye sayıklamıştı. Karısı Faden Hasanın bu haline nihayet dayanamadı ve bir gün:

— Dorum Ayşe öldüyse nidelim. Hem Dorum Ayşeyi gari anma, dedi.

İki üç ay böyle geçti. Hasanın aklı oynamıştı. Onu çobanlar daha gün doğmadan Dorum Ayşenin mezarında ağlarken görüyorlardı. Bazen gece yarıları koygun bir kavalın bütün köyü uykudan uyandırdığı olurdu. Faden Yanık Hasanın bu hallerini gördükten sonra küsüp gitti. Hasana ne ana ve babasının öğütleri, ne de hekim ilacı fayda etmedi. gönül yarasına hekim ilâcı ne idebilirdi? Yanık Hasanı gene bir sabah yatağında bulamadılar. Günlerce izi belli olmadı. Dağalrı, ormanları aradılar. Çobanlara sordular. Kimse Yanık Hasanın ne olduğunu, nereye gittiğini öğrenemedi. Böylece aradan yıllar geçti. Köyde şöyle bir masal çıktı:

Her sabah gün doğmadan ve kimse uyanmadan bir ak kuş Dorum Ayşenin mezarına konar, yaz, kış ağzında getirdiği gülleri mezarına bırakır ve iri kanatlarını üç defa çırptıktan ve acı acı öttükten sonra tekrar gerisin geri gider.

Dorum Ayşeyle Yanık Hasanın türküsü köyde hâlâ söylenir:

Muradına ermeden,
Bir gül olsun dermeden,
Gitti Ayşe gülmeden,
Sevgisini vermeden.

Tan ağarır, kuş gelir,
Boynu bükük yükselir,
Ak bayırın mezarı
Derinlerden ses verir.

Şu dağların karı var,
Hep ellerin yarı var;
Sen ağlama sevdiğim
Ben ağlasam yeri var.

"9 YAZI„ ve "CENUPTA TÜRKMEN OYMAKLARI

KOOPERATİFÇİLİK, KOLLEKTİFÇİLİK VE DEVLETÇİLİK üzerine 9 yazı; yazan: *Dr. C. Savran* (*Cevdet Nasuhi*) Ankara, Ulus matbaası, 135.

Kendi köşesinde ses sada çıkarmadan çok mütevazı bir şekilde çalışan bir mütefekkirimiz vardır, ki şimdiye kadar her çıkardığı bitik o sahanın ilk adımı ve en iyi bir önderi olmuştur. Yorulmadan, bıkmadan, usanmadan araştıran, okuyan ve bilginin en yeni araştırmalarını daima takib eden bu mütefekkirimiz üçüncü eserini yukarki serlevha altında çıkardı.

Kitab başlığından da anlaşılacağı veçhile Cevdet Nasuhi'nin muhtelif vesilelerle yazdığı dokuz yazı ve konferanstan ibarettir. İlk yazı kredi kooperatiflerinden bahsetmektedir. Bundan sonra müellif mekteblerde kooperatifçilik terbiyesinden bahsile mekteblerde kooperatif faaliyetlerinin hedeflerini göstermektedir.

Üçüncü yazı tasarrufa hasredilmiştir. Bundan sonra değerli müdekkik günün hayati meselelerine dalmakta ve bütün bu mevzuları salâhiyetle tahlil ve izah etmektedir. Türkiye'de kooperatifçilik bahsi ülkemizde bu faaliyetlerin inkişafını, hedefini, prensiplerini ve vaziyetini grafik ve haritalarla da gösterdiği için bu iş ile uğraşmıyanların dahi alâkasını celbetmektedir.

Bundan sonra idealizm ve materyalizm, Marksizm ile derinden ve büyük bir salâhiyetle bahseden Cevdet Nasuhi bu noktaları o kadar vuzuh ile ve ilmî bir şekilde yazmıştır; ki bu satırları okuyan her genc kendi görüşünü düzeltebilecek ve cemiyette hakikî mevkiini bulacaktır.

Kitabın en son bahsi bizim devletçiliğimizdir. Bu bahiste ulusal amacları ve bizim kurduğumuz devletçiliği çok güzel ve açık bir tarzda izah eden Cevdet Nasuhi'yi bu değerli ve büyük bir ihtiyacı karşılıyan kitabından dolayı tebrik eder ve yurdunu seven her Türk vatanseverine eseri mutlaka okumasını tavsiye ederiz.

H. N. O.

CENUBTA TÜRKMEN OYMAKLARI. *Yalman Yalgın* (önceki Ali Rıza) IV üncü kısım, Adana, Türk Sözü Matbaası.

Folklor sahasına bütün hayatını vakfetmiş ve bu hususta her türlü maddî ve manevî fedakârlıktan çekinmemiş olan değerli gençlerimizden Ali Rıza yukarda adını yazdığımız seri kitablarının dördüncüsünü de çıkardığını memnuniyetle karşılamamak imkânsızdır. Şimdiye kadar çıkardığı bu kitab serisi ile ilme birçok malzeme veren bu değerli arkadaş son kitabile de çok mühim malûmat

toplamağa muvaffak olmuştur.

Kitabın içindekilerini kısaca tanıttıktan sonra eser hakkında bitaraf fikirlerimizi de yazacağız. Kitab Kozan dağı hakkında umumî malûmatla başlamaktadır. Bu malûmat ne coğrafîdir; ne de ilmîdir. Dağın insana korfevkal'âde„ olduğunran bâhis olan bu ku verdiğinden, "psikoloji?„ itibarile bir sayıfalık malûmat yazılmasa da olabilirdi. Ali Rıza bundan sonra köy, köy dolaşmaktadır ve buralarda her ne malûmat elde etmişse ilmî olsun veya gayri ilmî olsun hepsini de yazmaktadır. Binaenaleyh Sultan Hamid zamanına ait hiç bir kıymeti olmıyan bir kitabeye, bir köy hakkında üç dört satırlık izahata, köy hakkında umumî ve noksan malûmata tesadüf edersiniz. Müellif Karacaoğlan'ın yurdunda dahi folklora dair mühim malzeme toplamamıştır. Bundan sonra Kozan oğlu isyanı hakkında da çok mühim ve değerli malûmat vardır. Artık buradan itibaren eserin yeni ve mühim malzeme vermekte olduğu göze çarpmaktadır. Hele Ali Rıza'nın Tepegöz efsanesini bulması bilgi acununca ne kadar mühim ise bunun tamamını almamasını da o kadar esefle karşılamaktayız. Böyle mühim bir efsaneyi bilen bir adama bugün git yarın gel de aşağısını anlatırsın demek bu efsanenin hakikî kıymet ve mahiyetini takdir etmemek demektir. Bu yarım nakledilmiş hikâyeden âdetler, kadın işçileri, aşirette boyacılık, perakende bilgiler başlığı altında da hep perakende bilgilere tesadüf etmekteyiz. Maatteessüf bu malûmat sistematik bir şekilde toplanmamıştır. Fakat şurasını da kaydedelim; ki bu husuta hiç bir malzeme toplanmadığı için Ali Rıza her ne toplamışsa hiç yoktan bizim için ehemmiyetli ve değerli olmaktadır. Halbuki Ali Rıza gibi kendisini bu işe vakfetmiş değerli bir arkadaşın daha sistematik çalışarak malzeme toplamasını kendisinden beklemek hakkımızdır zannındayız.

Kitabın 59 uncu sayıfasından 86 ıncı sayıfasına kadar olan kısımlar çok değerli halk türkülerini ihtiva etmektedir. Müellifin bahsettiği bir de Tuluk oyunu vardır; ki biz bu oyunu son derece mühim bulduksa da maatteessüf eserde kâfi derecede etraflı oyun etrafında bilhassa keçiler hakkında oradaki telakkileri ve teferrüata ait malûmatı toplarsa öyle zannediyoruz; ki mühim bir nokta aydınlatacaktır. ı

Kitabın en son bahsindeki Kozandağının efsaneler kısmı hiç de efsaneleri ihtiva etmemektedir. Ali Rıza folklor sahasına kendisini bütün mevcudiyetile veren ve bu hususta varını yoğunu dahi fedadan sakınmıyan çok değerli folkloristimizdir. Anadolunun folklor sahsında hemen hiç işlenmemiş bir kıtasında çalıştığı için ondan pek çok malzeme beklemek hakkımızdır. Binaenaleyh bu samimi tenkidlerimize gücenmiyerek bu kudsî sahada çalışmasını ve bize daha bol malzemeli eserler vermesini beklemekteyiz.

H. N. O.

Yeni Türk İstanbul — Yeni Doğuş Manisa — Ün İsparta Halkevi Eskişehir

YENİ TÜRK: İstanbul Halkevi mecmuası; sayı 30.

Bu nüsha ile dış biçimini değiştiren Yeni Türk mecmuası çok zengin bir münderieatla çıkmıştır. Başta İbrahim Necmi Dilmen dil işlerini anlatmaktadır. Bundan sonra Reşad Nuri'nin Küçük şehirlerde cuma başlıklı çok değerli ve Halkevlerinin çalışma tarzları hakkında mühim bir mütalâayı havi yazısı vardır. Halide Nusret Zorlutuna bir yayla şarkısı ile bir de nesir yazmıştır. Mahmud Yesari de "Son dileği,, yazmaktadır. Bu hikâyeden sonra Saray şehirleri hakkında A. Yalkın'ın çok değerli bir yazısı her zaman aranacak ve okunacak yazılardandır. Bunu müteakib Le Moi'dan yeni yapılan arkeoloji araştırmaları hakkında bir yazı tercüme edilmiş, sonra da Selim Sırrı Tarcan tenisi anlatmıştır. Bu mecmuada Gök Talay bir az uykudan bahsettikten sonra acunda olan biten siyasal işlerden ve 1934 de acunun ökonomyasından bahsedilmektedir..

Mecmuanın en değerli yazılarından birisi olan Salih Münir Çorlunun bir yazısı ve en zaif yazısı olan da kitabın tarihinden bahseden satırlardır. Her hangi bir ansiklopedide bulunabilecek olan bu yazı gençler için faydalı ise de diğer yazıların hitab ettiği okuyucu zümresince de lüzumsuzdur.

Bu nüsha ile Yeni Türk, hitab edeceği okuyucu seviyesini bulmuş ve ona göre hep ahenkli bir yazı zinciri yapabilmiş ve değerli bir dergi ortaya koymuştur. Arkadaşlarımızı candan tebrik eder, muvaffakiyetler dileriz.

ÜN: İsparta Halkevi mecmuası; sayı, 10, 11, 12.

Her zaman, her fırsatla öğdüğümüz bu çok değerli mecmua, bir çok Halkevlerine örnek olabilecek bir şekilde yazılarla doludur. Bu son sayı Halkevinin yıl dönümü münasebetile daha kalın bir halde bastırılmış ve bunun için de bir kaç sayı bir arada çıkarılmıştır. Her ay muntazam bir surette çıkarken böyle bir kaç sayıyı bir araya getirmek âdeti onu seve seve okuyanları uzun zaman bekletmek demek olduğundan biz okuyucular mecmua idaresinden böyle bir hareketin tekrarlanmamasını beklemekteyiz.

Mecmua Kemal Ünalin İsparta Halkevinin ikinci yılına basması münasebetile yazdığı bir yazı ile başlamaktadır. Bundan sonra Halkevinin değerli başkanı Fehmi Aksu evin bir yıllık çalışmasını anlatmaktadır. Bu yazıyı okuduktan sonra İsparta Halkevini tebrik etmemek kimsenin elinden gelmez.

Neşet Köse gene çok değerli yazısına devam etmektedir. İsprtada yetişen ve dil sadeliği için çalışmış Mustafa Hakkının hayatı ve faaliyeti hakkındaki bu kıymetli yazılar yarın dil inkılâp tarihimizi yazacaklar için en değerli kaynak olacaktır. Her yazdığı yazı ile bilği acununa yeni malûmat veren bu çok mütevazi ve değerli arkadaşı candan tebrik ederiz. Hikmet Turhan, İspartanın bu değerli çocuğu yurdunun şerefli geçmişi ve durumunun araştırılmasını candan özliyen ve bu uğurda çok emek harcayan arkadaşımız da her yazısında İspartanın bir noktasını aydınlatmaktadır. Daha sonra da Sait Demirdalın şair Kâmil hakkında güzel bir yazısı, Fuat Altınkurt'un İspartada hayvan bakımı üzerinde mühim araştırması bu mecmuanın belli başlı yazılarını teşkil etmektedir. Bir yıl içinde umduğumuzdan çok çalışan ve bir çok Halkevine örnek olan İsparta Halkevinin ikinci yılına basmasını candan kutlar ve burada çalışan gençlere muvaffakiyetler dileriz.

HALKEVİ: Eskişehir Halkevinin mecmuası, sayı 26.

İyi bir itina ile çıkarılmakta olan bu mecmuada Tarık Kışınbayın Ökonomi bakımından köylünün kalkımı için düşünceler, Ali N. .Kıraç'ın Eskişehirde 1933 — 34 yılı nasıl geçti başlıklı yazısı ile N. N. Özeren'in Köylerimizde gördüklerimiz adlı makalesi vardı. Eskişehirin çalışkan gençlerinden de mecmualarında birinci yeri memleket araştırmalarına vermelerini bekleriz. Mecmualarının kolleksiyonunu her zaman aranacak bir hale getirmek ve bunun için araştırmalara ehemmiyet vermek her Halkevinin en birinci amacı olduğu için tabii Eskişehir Halkevinin de bu amaca yürüdüğü açıktır.

YENİ DOĞUŞ; Manisa Halkevi mecmuası, sayı 14.

Kime hitab ettiği ve ne için çıktığını bilemediğim bu mecmuada Amerika mektublarını, Napolyonun mektublarını ve büyük aşkının sonunu büyük bir isteksizlikle okudum. Manisalı arkadaşlardan okunacak yazı beklemek hakkımızdır. Manisa gibi tarihte ve ziraat hayatında mühim bir yer tutan memleketin çocukları gözlerini Amerikaya, Fransaya değil bir parça kendi kendilerine çevirmiş olsa daha faydalı, daha esaslı yazılar yazabilirler.

ANKARADA TOPRAK BAYRAMI

22 mart 1935 cuma günü Ankara'da birçok köylülerle birlikte Ankara Halkevi toprak bayramını kutlamıştır.

Konuk gelen köylüler Yüksek Ziraat Enstitüsünü gezdiler. Bu ziyaret dolayısile bu şenliğin anlamını anlatmak üzere Enstitü Rektörü Pr. O. Falke'nin anıklamış olduğu söylevi koyuyoruz:

BİRKAÇ yıldanberi, Türkiye'de de, diğer memleketlerde olduğu gibi toprak bayramını kutlamak âdet olmuştur.

Bu sebeble Bayanlarım, Baylarım, bugün toprak bayramının anlamını, önemini gözlerde tebarüz ettirmek maksadile, Yüksek Enstitümüz için pek değerli olan bu yerde, Enstitünün açılma angısı olarak 30 birinci teşrin 1933 te Başbakan İsmet İnönü'nün kendi ellerile diktiği bu meşe etrafında Yüksek Enstitümüzün mensubları ve dostlarile birlikte toplandınız. Aynı zamanda kurağımızı ziyaret etmek ve onun öğretme ve araştırmalara ve ziraati yükseltmeğe mahsus olan kurumlarını yakından görmek ve tanımak istediniz.

Kamunuzu esenler ve hepinize yürekten hoşgeldiniz derim. Bugün ilk defa olarak Anadolunun pratik çiftçilerini temsil eden büyük bir kalabalığı aramızda görmekle sonsuz kıvanç ve gönenç duymaktayız. Toprak bayramı, insana her yıl dünyanın dönüşü ile büyük mucizenin tekrarlandığını, toprağın kışın düştüğü uyuşukluktan kurtulduğunu ve ilkbaharın başlamasile topraktan yeniden hayat fışkırdığını hatırlatır. Eğer bu mucize her yıl tekrarlanmasaydı hiç bir insan, hiç bir hayvan, hiç bir nebat yaşamıyacaktı, var olmıyacaktı. İnsan şehirlere ne kadar koşar orada ne kadar fazla sıkışırsa, içten duyulan bir tabiat temaşasından, bir derin düşünce ve istiğraktan o kadar fazla uzaklaşır. Tabiatta gelip geçen olaganlar ona alelâde görünür ve hayatı görüş itibarile bu olaganlarda derin bir mana aramak isteği, kabiliyeti kalmaz. Fakat tabiat atelyesinde yaşıyanlar ve orada çalışanlar için iş büsbütün başkadır. Rençber, bahçıvan, ormancı gibi serbest tabiat içinde çalışan bütün meslekler kendi çalışmaları sırasında hergün kâh uygun, kâh uygunsuz tabiat olağanları ile akrşılaşacaklarını bilirler.

Bütün canlıların yağısı olan soğuklarile kıştan sonra, sıcaklığile hayatı uyandıran ilk yaz gelince bu keyfiyet bilhassa kendini gösterir. Bu sebebledir ki hayat veren baharı kutlamak binlerce yıllardanberi insanlar için ruhî bir istek olmuştur.

Ankara Halkevi Köycüler kolu tarafından toprak bayramını kutlamak için tertib olunan köylü alayı yürür ken. Resim muallimlerimizden Refik Epikman tarafından yapılmış olan bu resim bayramın bir intibaını tesbit etmektedir.

Masallar ve ilâhiler bu duygunun güçlü bir deyimidir.

Ana toprağa ister pratik çiftçi olarak, ister bilgi yolunda uğraşarak hizmet eden, ona bakan, onu anıklıyan herkes bugün, hayatı ve temayüllerile toprağa bağlı olduğunu ve cismani, ruhi ve ahlâki olsun bütün güçlerini topraktan aldığını düşünmelidir. Tabiat her yıl topraktan yeni güçler fışkırtır ve bu suretle toprağa bağlılığı hatırlatır. Ve fakat aynı zamanda ona borçlu olduğumuzu da düşündürür.

Bu güçleri, bu kuvvetleri arttırmak ve onları en gerekli olan yola sokmak, işte Yüksek Enstitünün yükümleri...

İşte bundan ötürüdür ki türk ulusunun tükel mahfillerinde bir ulusun ve bir uluşun en büyük gücünün toprakta kökleştiği gerekli olduğu biçimde anlaşılmalı ve bilinmelidir ki bir ulusun devamlı olarak, elde edebileceği en büyük, en sarsılmaz dirlik, toprağın verdiği dirliktir.